

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI
IURISPRUDENTIA

2/2025
aprilie-iunie

COLEGIUL REDACȚIONAL

REDACTOR-ȘEF: conf.univ. dr. Șerban DIACONESCU

REDACTOR-COORDONATOR: asist.univ. dr. Dorin JOREA

SECRETAR DE REDACȚIE: lect.univ. dr. Sergiu GOLUB

MEMBRI:

prof.univ. dr. Paul VASILESCU

prof.univ. dr. Ovidiu PODARU

prof.univ. dr. Mircea Dan BOB

prof.univ. dr. Sergiu BOGDAN

conf.univ. dr. Cosmin COSTAȘ

REFERENȚI:

Michel GRIMALDI – profesor, Université Paris II „Panthéon-Assas”

Denis MAZEAUD – profesor, Université Paris II „Panthéon-Assas”

Bjarne MELKEVIK – profesor, Université Laval, Québec

Benoit MOORE – profesor, Université de Montréal

Liviu POP – profesor emerit, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Mircea Ștefan MINEA – profesor, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Dan CHIRICĂ – profesor, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Cuprins/Table of Contents/Table des matières

Articole DELEANU Sergiu: Acordurile între întreprinderi prevăzute la art. 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene: noțiune și clasificări/Agreements between undertakings under Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union.....	13-36
Articole DOMIDE Lăcrămioara-Florina: Cauza – instrument de cenzură a validității și a eficacității contractului/The cause – instrument for censorship of the validity and effectiveness of the contract.....	37-73
Articole SĂȘĂRMAN Andreea-Felicia: Persoanele: o confruntare a pozitivismului kelsian/Persons: a challenge to kelsenian positivism	74-91
Articole BÉLDI-TURÁNYI Noémi: The practical application of judicial mediation in Hungarian civil proceedings/The practical application of judicial mediation in Hungarian civil proceedings...	92-119

Lista abrevierilor

Observație: pentru explicațiile aferente regulilor de compunere a abrevierilor utilizate, modul corect de întrebuintare dar și clasificarea în funcție de provenința și uzul acestora, a se consulta „Ghidul abrevierilor” redacției Studia UBB Iurisprudentia¹.

Următoarele abrevieri sunt prezentate în ordine alfabetică:

^	-----	indice [al articolelor de lege]
a.c.	-----	anul curent
A.R.P.R.	-----	Academia Republicii Populare Române (1948- 1965)
A.R.S.R.	-----	Academia Republicii Socialiste România (1965-1989)
AACR	-----	<i>Anglo-American cataloguing rules</i>
ABGB	-----	<i>(Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)</i> –germ. Codul civil austriac
acad.	-----	academician
ACS	-----	<i>American Chemical Society</i> – eng. – stil de citare
AEGRM	-----	Arhiva electronică de garanții reale mobiliare
AIP	-----	<i>American Institute of Physics</i> – eng. – stil de citare
alin.	-----	alineat
anon.	-----	<i>anonymus</i> lat. fără autor
ANSI	-----	<i>American National Standards Institute</i> eng.
APA	-----	<i>American Psychological Association</i> – eng. – stil de citare
arh.	-----	arhitect
ARK	-----	<i>Archival Resource Key</i> – eng. identificator peren
art.	-----	articol
ASRO	-----	Asociația de Standardizare din România
B.of.:	-----	Buletinul Oficial al R.S.R., partea I nr.
B2B	-----	<i>business-to-business</i> eng. (contracte)
B2C	-----	<i>business-to-consumer</i> eng. (contracte)
BGB	-----	<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> germ. Codul civil german
c.	-----	contra
C.adm.	-----	Codul administrativ
C.cass.	-----	Curtea de Casație franceză
C.civ.	-----	Codul civil 2009: Legea 287/2009, M.of.: 511 din 24 iulie 2009, republicat în temeiul art. 218 din Legea nr. 71/2011 în M.of.: 505 din 15 iulie 2011, în vigoare din 1 octombrie 2011
C.civ.fr.	-----	<i>(Code civil des Français)</i> fr. Codul civil francez

¹ Disponibil în cadrul rubricii „Author guidelines” (eng,)/„Îndrumări pentru autori” (ro.) de pe pagina: <https://law.ubbcluj.ro/ojs/index.php/iurisprudentia/about/submissions>.

C.civ.it. -----	(<i>Codice civile italiano</i>) it. Codul civil italian
C.civ.q. -----	<i>Codul civil Québec</i> fr.
C.civ.v. -----	Codul civil 1864, în vigoare între 01.12.1865-30.09.2011
C.com. -----	Codul comercial – Codicele de comerț din 1887, M.of.: 31 din 10 mai 1887, în mare parte abrogat prin C.civ. 2009, începând cu 1 octombrie 2011, cf. art. 230 alin. lit. c) L: 287/2009
C.cons. -----	Codul consumului: L: 296/2004, M.of.: 968 din 4 decembrie 2006, republicată în M.of.: 224 din 24 martie 2008
C.fam. -----	Codul familiei a fost adoptat prin L: 41953, B.of.: 1/4 ianuarie 1954, intrat în vigoare la 1 februarie 1954, modificat și completat prin L: 4/1956, republicat în B.of.: 13/18 aprilie 1956 și abrogat, prin art. 230 lit. m) din L: 71/2011, la data intrării în vigoare a L: 287/2009 privind Codul civil (1 octombrie 2011)
C.fisc.v. -----	Cod de procedură fiscală vechi, L: 571/2003
C.m. -----	L: 53/2003 – Codul Muncii–, M.of.: 72/5 februarie 2003, republicat (în temeiul L: 40/2011), M.of.: 345/18 mai 2011
C.pen. -----	Codul penal, L: 286/2009 privind Codul Penal, M.of.: 510 din 24 iulie 2009, în vigoare din 1 februarie 2014 cf. art. 246 L: 187/2012
C.pen.1864 -----	Codul penal 1864, promulgat și publicat la 30 octombrie 1864, în vigoare din 30 aprilie 1865 până la 17 martie 1936
C.pen.1968 -----	Codul penal 1968, L:15/1968, B.of. 79 bis din 21 iunie 1968, în vigoare din 1 ianuarie 1969, abrogat prin art. 250 L: 187/2012
C.poc.pen.sl -----	C.proc.pen. sloven
C.proc.civ. -----	Codul de procedură civilă, L: 134/2010, publicată în M.of.: 485/15.07.2010
C.proc.civ.v. -----	Codul de procedură civilă vechi, „Codicele de procedură civilă”, republicat în M.of.: 45 din 24 februarie 1948, cu modificările și completările ulterioare
C.proc.pen. -----	Codul de procedură penală, L: 135/2010 „privind Codul de procedură penală”, M.of.: 486 din 15 iulie 2010, în vigoare din 1 februarie 2014 cf. art. 103 din L: 255/1013
C.proc.pen.1864 -----	Codul de procedură penală 1864, M.of.: din 2 decembrie 1864, în vigoare din 30 aprilie 1865, abrogat prin. „Codul de procedură penală” din 1936, M.of.: 66 din 19 martie 1936
C.proc.pen.1936 -----	Codul de procedură penală 1936, L: 472/1936: „Codul de procedură penală”, M.of.: 66 din 19 martie 1936, în vigoare cf. art. 663 (în parte de la data publicării, în parte din 1 ianuarie 1937), abrogat prin art 1 din L: 31/1968 „pentru punerea în aplicare a Codului de procedură penală al Republicii Socialiste România”, B.of.: 47 din 13 noiembrie 1968

C.proc.pen.1968-----	Codul de procedură penală 1968, L: 29/1968 „privind Codul de procedură penală”, B.of: 145 din 12 noiembrie 1968, în vigoare din 1 ianuarie 1969, abrogat prin art. 108 L: 255/2013 „pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale”, M.of.: 515 din 14 august 2013
C.proc.pen.fr-----	Codul de procedură penală francez
C.proc.pen.it-----	Codul de procedură penală italian
C.proc.pen.nl-----	Codul de procedură penală olandez
CA-----	Curtea de Apel (urmată de abrevierea județului)
CAB-----	Curtea de Apel București
cap.-----	capitol
cart.jud.-----	carte de judecată
CC-----	Curtea de Conturi
cca-----	circa
CCJ-----	Curtea de Casațiune și Justiție (1861[2]-1925)/Curtea de Casație și Justiție (1925-1949)
CCR-----	Curtea Constituțională a României
CD-----	compact-disc
CD-1970-----	Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1970, ed. Științifică și Enciclopedică, București
CDP-----	Caiete de Drept Penal
CE-----	Consiliul Europei
CEDO-----	Curtea Europeană a Drepturilor Omului/Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CETS-----	Council of Europe Treaty Series (eng. Seria de Tratatate a Consiliului Europei) (194 <i>et seq.</i>)
CF-----	Cartea Funciară
cf.-----	<i>confer</i> lat. se folosește în loc de „vezi”, însă alegerea uneia dintre cele două abrevieri se face unitar, de-a lungul întregului material. Întrucât în domeniul juridic „v” este utilizat alternativ pentru lat. <i>versus</i> în abrevierea unor cauze, din jurisdicții străine, propunem adoptarea abrevierii [cf.] în loc de „vezi” și abrevierea sa
CJCE-----	Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CJEU-----	<i>Court of Justice of the European Union</i> eng.
CJUE-----	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CNCD-----	Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
CODATA-ICSTI-----	<i>Committee on Data of the International Science Council – International Council for Scientific and Technical Information</i> eng.
com.-----	comuna

conf.univ. -----	conferențiar universitar
Constituția României/Constituția	Adunarea Constituantă: „Constituția României”, M.of.: 233 din 21 noiembrie 1991, în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Modificată și completată prin L: 429/2003, M.of.: 758 din 29 octombrie 2003, republicată în M.of.: 767 din 31 octombrie 2003
coord. -----	coordonator
CPJC -----	Culegere de practică judiciară
CS -----	Curtea Supremă (1949-1952)
CSE-----	<i>Council Of Science Editors</i> – eng. – stil de citare
CSJ -----	Curtea Supremă de Justiție a României (1991[3]-2003[4])
CSM -----	Consiliul Superior al Magistraturii
CSR-----	<i>corporate social responsibility</i> eng.
D-L: -----	Decretul-Lege nr.
D:-----	Decret al Consiliului de Stat al RSR nr.
d.Hr.-----	după Hristos
DAE -----	dobânda anuală efectivă
dec.adm. -----	decizie administrativă
dec.civ. -----	decizie civilă
dec.pen-----	decizie penală
dir.-----	coordonator al unui volum colectiv
DMA -----	<i>Digital Markets Act</i> eng.
DOI-----	<i>Digital online identifier</i> – eng. – identificator peren
DPO -----	<i>data protection officer</i> eng.
dr. -----	doctor (prin tradiție se păstrează punctul de final deși abrevierea are în compunere și ultimul caracter din cuvânt)
<i>E.g./e.g.</i> -----	<i>exempli gratia</i> lat.
EC -----	<i>European Commission</i> eng.
ECHR: -----	<i>European Court of Human Rights</i> eng.
ECJ -----	<i>European court of Justice</i> eng.
ECLI:-----	<i>European case law identifier</i> – eng. – identificator peren
ECU -----	<i>European currency unit</i> eng. (1979-1999)
ed. -----	ediție. Conform ISO 690:2021, eticheta aferentă editurii nu se mai inserează cu excepția stilurilor de citare adresate sistemelor informatice. Abrevierea Ed. se poate utiliza doar dacă face parte din numele propriu-zis al editurii și e dificil de dezambiguizat fără abrevierea din titlu
ELI: -----	<i>European legislation identifier</i> – eng. – identificator peren
eng.-----	englez, limba engleză
<i>et al.</i> -----	<i>(et aliae/et alii)</i> lat. și altele, și alții

<i>et seq.</i> -----	și următoarele (pagini, numere etc.)
<i>etc.</i> -----	<i>et cetera</i> lat. dar intrat în uzul limbii române ca etc. care se scrie fără italic
ETS-----	<i>European Treaty Series</i> (eng. <i>Seria Tratatelor Europene</i> (1-193)
Eur. Comm'n H.R. Dec & Rep.	<i>Collection of Decisions of the European Commission on Human Rights</i> eng.
Eur. Ct. Hr. -----	<i>European Court of Human Rights (Reports of Judgements and Decisions)</i> eng.
Eur. H.R.-----	<i>European Human Rights Reports</i> eng.
fr.-----	francez, limba franceză
FRAD-----	<i>Functional Requirements for Authority Data</i> eng.
FRBR-----	<i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> eng.
FRSAD -----	<i>Functional Requirements for Subject Authority Data</i> eng.
gr. -----	grec, limba greacă
GTS-----	grupuri transnaționale de societăți
H:-----	hotărârea nr.
HCCH -----	<i>Hague Conference on Private International Law</i> eng.
HCGMB-----	Hotărâre de consiliu general al Municipiului București
HCL -----	Hotărâre de consiliu local
HCM -----	Hotărâre a Consiliului de Miniștri
HG:-----	Hotărârea de Guvern nr.
hot. -----	hotărâre judecătorească
HTML-----	<i>HyperText Markup Language</i> eng.
<i>i.e.</i> -----	<i>id est</i> lat. aceasta înseamnă
<i>i.f.</i> -----	<i>in fine</i> lat. la final
î.Hr. -----	înainte de Hristos
<i>ibidem (ibid.)</i> -----	Se utilizează pentru a indica o referință bibliografică precisă, utilizată în nota imediat anterioară, pentru o retrimiteră, la aceeași pagină [recomandarea înlocuirii cu citarea abreviată sub forma titlurilor scurte și indicarea elementului de localizare n.r.]
ÎCCJ/ICCJ -----	Înalta Curte de Casație și Justiție
<i>idem (id.)</i> -----	Se utilizează pentru a indica o referință bibliografică precisă, utilizată în nota imediat anterioară, pentru o retrimiteră, la o pagină diferită [recomandarea înlocuirii cu citarea abreviată sub forma titlurilor scurte și indicarea elementului de localizare n.r.]
<i>idem [1]</i> -----	alineatul (1) al articolului deja citat
IEEE -----	<i>Institute of Electrical and Electronics Engineers – (stil de citare)</i> eng.
ILFA-----	<i>International Federation of Library Associations and Institutions</i> eng.
<i>infra</i> -----	lat. mai jos
ing. -----	inginer

INML-----	Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici”
IRPH -----	<i>Índice de referencia de préstamos hipotecarios</i> – indice de referință pentru creditele ipotecare în Spania, definit în anexa VIII la Circulara 8/1990
ISBD -----	<i>International Standard Bibliographic Description</i> eng.
ISBN -----	<i>International Standard Book Number</i> - identificator peren eng.
ISC -----	<i>International Science Council</i> eng.
ISMN-----	<i>International Standard Music Number</i> – eng. – identificator peren
ISO -----	Organizația Internațională de Standardizare/standard al asociației
ISRC-----	<i>International Standard Recording Code</i> – eng. – identificator peren
ISSN-----	<i>International Standard Serial Number</i> – eng. – identificator peren
it. -----	italian, limba italiană
JN -----	Justiția Nouă, revista
JO/JOUE -----	Jurnalul Oficial al Uniunii Europene
jud. -----	județul
Jud.-----	Judecătoria(a)
L: -----	Legea nr.
L: 71/2011 -----	Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M.of.: 409/10.06.2011
L.S. -----	locul sigiliului
LCA-----	Legea contenciosului administrativ
lect.-----	lector
lit. -----	litera
loc.cit. -----	<i>loco citato</i> lat. [la] locul citat [Asemeni indicării operei citate, de evitat în detrimentul utilizării citărilor subsecvente prin utilizarea titlurilor scurte și a elementului de localizare n.r.]
LRM-----	<i>Library Reference Model A conceptual Model for Bibliographic Information</i> eng.
M.of.-----	Monitorul Oficial al României, partea I
MARC -----	<i>MAchine-Readable Cataloging</i> eng.
MC-----	CEDO, Marea Cameră
MDA-----	Mic dicționar academic
MEC-----	Ministerul Educației și al Cercetării
MLA-----	<i>Modern Language Association</i> – eng. – stil de citare
mun.-----	municipiul

n.	-----	nota/ă de subsol (din propria lucrare, din lucrarea citată)
n.a.	-----	nota/ă a autorului citat - deci din lucrarea care se citează (observația, completarea autorului/creatorului)
n.n.	-----	nota noastră (a autorului care scrie opera ce e citită acum – observația, completarea)
n.r.	-----	nota redacției
N.Y.	-----	New York
NISO	-----	<i>National Information Standards Organization</i> eng.
NJO	-----	<i>National Office for the Judiciary</i> eng. [for Hungary]
nr	-----	număr
nr.	-----	numărul
O:	-----	ordin (de ministru) nr.
OECD	-----	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> eng.
OG:	-----	Ordonanța de Guvern nr.
OMJ:	-----	Ordinul Ministrului Justiției nr.
ONU	-----	Organizația Națiunilor Unite
op.cit.	-----	<i>opus citatum, opere citato</i> lat. opera citată [de evitat, a se înlocui cu titlu scurt n.r.]
OUG:	-----	Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.
p.	-----	pagina
<i>passim</i>	-----	în diverse locuri (de evitat întrucât citările trebuie să fie precise)
pct.	-----	punctul
pen.	-----	penal(ă)
pg.	-----	paragraf
pp.	-----	paginile
PR	-----	Pandectele române, revista
prof. univ.	-----	profesor universitar
Ptk.	-----	<i>(Polgári Törvénykönyv)</i> – magh. Codul civil ungar
PUAM	-----	<i>Presses universitaires d'Aix-Marseille</i> fr.
PUD	-----	Plan urbanistic de detaliu
PUF	-----	<i>Presses Universitaires de France</i> fr.
PUG	-----	Plan urbanistic general
PUP	-----	<i>Presses universitaires de Provence</i> fr.
PUZ	-----	Plan urbanistic zonal
R:	-----	Regulament nr.
RDA	-----	<i>Resource Description and Access</i> – eng. – standard de citare
RDC	-----	Revista de Drept Comercial
rep.	-----	republicată (legea)
RFDA	-----	<i>Revue Française de Droit Administratif</i> fr.
RGPD	-----	Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și

	privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), JO L 119/1 din 4 mai 2016
RLU -----	Regulament local (de urbanism)
ROIJ 2005 -----	Regulament din 2005 de ordine interioară al instanțelor judecătorești, CSM, H: 387/2005 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.of.: 958/28 octombrie 2005
ROIJ 2015 -----	Regulament din 2015 de ordine interioară al instanțelor judecătorești, CSM, H: 1.375/2015 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.of.: 970/28 decembrie 2015
ROIJ 2022 -----	Regulament din 2022 de ordine interioară al instanțelor judecătorești, CSM, H: 3243/2022 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.of.: 1254 și 1254 bis/27 decembrie 2022
ROLINeST -----	<i>Romanian Library network science & technology</i> eng.
RRD -----	Revista Română de Drept
RRDP -----	Revista Română de Drept Privat
RRES -----	Revista Română de Executare Silită
RSR -----	Republica Socialistă România
s.a.-----	<i>sine anno</i> lat. fără an, în construcția referințelor bibliografice
s.a.-----	sublinierea autorului
ș.a.-----	și alții, și altele
ș.a.m.d.-----	și așa mai departe
S.C. -----	Societate Comercială
s.d.-----	<i>sine dato</i> lat. fără dată
s.l. -----	<i>sine loco</i> lat. fără loc
s.n.-----	sublinierea noastră
s.n.s.-----	fără editură cunoscută – în construcția referințelor
S.R.L.-----	Societate cu Răspundere Limitată
S.S. -----	cu semnătura sa
s.t. -----	<i>sine titulo</i> lat. fără titlu – în construcția referințelor
s.v.-----	<i>sub verbo</i> (lat.) pentru a indica faptul că citarea se face în raport cu un anumit termen și nu raportat la o pagină anume (dicționare sau enciclopedii)
sec. -----	secțiune
Sec. -----	Secția (unitate administrativă, oficială, deci primește majusculă)
Sec.cont.adm.-----	secția de contencios administrativ
sen. -----	sentință

SR ISO -----	standard românesc ce transpune un standard ISO
STAS -----	STandard de Stat
Stud. Univ. Babeș-Bolyai Iurisprud.	Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, varianta abrevierii oficiale în baza de date ISSN.
sub.-----	subliniere
SUBB. Iurisprudentia -----	Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, varianta titlului alternativ înregistrat oficial pentru revistă în baza de date ISSN.
<i>supra</i> -----	lat. mai sus
T -----	Tribunal [se adaugă, fără blank, abrevierea județului <i>e.g.</i> : T CJ, TB <i>etc.</i> n.r.]
t. -----	tomul
t.n.-----	traducerea noastră (a autorului/autorilor)
tc.-----	turc, limba turcă
TFEU-----	<i>Treaty on the Functioning of the European Union</i> eng.
TFUE-----	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Se acceptă și varianta T.F.U.E. însă se recomandă cea fără puncte.
th. -----	teză de doctorat (citată în dactilogramă)
tit. -----	titlul
TReg. -----	Tribunalul Regiunii
TS-----	Tribunalul Suprem (1952-1991)
TUB -----	Tipografia Universității București
UAT -----	unitate administrativ-teritorială
UBB -----	Universitatea Babeș-Bolyai
UNICODE -----	<i>Universal Coded Character Set</i> eng.
UNIDROIT -----	<i>International Institute for the Unification of Private Law</i> eng.
UNODC -----	Biroul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate
URI-----	<i>Uniform Resource Identifier</i> – eng. – identificator peren
URN-----	<i>Uniform Resource Name</i> – eng. – identificator peren
var. (ist.) -----	variațiune și istoric (arhaism)
vol. -----	volumul
vs -----	versus [!fără punct n.r.]
Y.B. Eur. Conv. Hr.-----	<i>Yearbook of the European Convention on Human Rights</i> eng.
ZGB -----	<i>Schweizerisches Zivilgesetzbuch</i> germ. Codul civil elvețian

Listă îngrijită și actualizată, în baza principalelor abrevieri utilizate în paginile revistei, de:

Dorin JOREA
Redactor-coordonator al SUBB Iurisprudentia

ARTICOLE

Acordurile între întreprinderi prevăzute la art. 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene: noțiuni și clasificări

DOI:	https://doi.org/10.24193/SUBBIur.70(2025).2.13-36
Data publicării online:	19 nov. 2025
Data ultimei revizii:	24 nov. 2025

Sergiu DELEANU*

Rezumat: Noțiunea de acord între întreprinderi constituie o noțiune fundamentală în cadrul prevederilor art. 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Pornind de la semnificația ei autonomă, am evidențiat mai multe consecințe care decurg din aceasta, precum și o serie de similitudini între noțiunea arătată și cea de practică concertată.

Privitor la clasificările acordurilor între întreprinderi, am stăruit asupra acordurilor care au ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței și cele care au un asemenea efect, având în vedere caracteristicile lor și aspectele economice și juridice care le deosebesc.

Cuvinte-cheie: întreprindere, acord între întreprinderi, practică concertată, acorduri care au ca obiect restrângerea concurenței, acorduri care au ca efect restrângerea concurenței.

* Prof.univ.dr., Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, e-mail: sergiu.deleanu@law.ubbcluj.ro, identificator ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7146-9289>.

Agreements between undertakings under Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union

Abstract: The notion of agreement between undertakings constitutes a fundamental concept within the provisions of Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Starting from the meaning and autonomy of this notion, I have highlighted several consequences arising from it, as well as a series of similarities between this accepted notion and that of concerted practice. Regarding the classification of agreements between undertakings, I focused on agreements which have as their object the prevention, restriction, or distortion of competition and those which do have such an effect, considering their characteristics and the economic and legal aspects that distinguish them.

Keywords: undertaking, agreement between undertakings, concerted practice, agreements which have as their object the restriction of competition, agreements which have as their effect the restriction of competition.

Cuprins

I. Aspecte generale privind noțiunea de întreprindere.	15
II. Semnificația noțiunii „acord între întreprinderi” în sensul art. 101 din T.F.U.E.	19
III. Clasificări ale acordurilor între întreprinderi.	26

I. Aspecte generale privind noțiunea de întreprindere.

Numeroase noțiuni fundamentale din cadrul regulilor unionale consacrate pieței interne și concurenței au o accepțiune autonomă. Între aceste noțiuni sunt incluse și cele de acord între întreprinderi, decizie a unei asocieri de întreprinderi și practică concertată, care sunt prevăzute în cuprinsul art. 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (T.F.U.E.). Aceste noțiuni sunt menite să acopere situațiile în care cel puțin două întreprinderi ar putea să nesocotească, prin comportamentul lor, regulile unionale din domeniul concurenței.

Noțiunea de întreprindere are, și ea, un înțeles autonom. Potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții de Justiție a Uniunii Europene, art. 101 și 102 din T.F.U.E. sunt aplicabile „oricărei entități care exercită o activitate economică și care trebuie calificată, ca atare, drept întreprindere, independent de forma sa juridică, precum și de modul său de finanțare”.¹

Termenul de întreprindere poate să desemneze societăți, filiale, sucursale², fundații³, persoane fizice.⁴

Încadrarea unei anumite entități în categoria întreprinderilor depinde de natura activității sale, care poate să fie sau nu o activitate economică. Așadar,

¹ C.J.C.E., 23 aprilie 1991, cauza C-41/90, *Höfner și Elser*, pct. 21. În același sens, în cadrul unei hotărâri recente a instanței europene, C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-333/21, *European Superleague Company*, pct. 112.

² Pentru o analiză privind schimbul de informații între mai multe entități printre care erau incluse și două sucursale, a se vedea, C.J.U.E., 29 iulie 2024, cauza C-298/22, *Banco BNP/BIC Português*; referitor la examinarea posibilității ca fiecare sucursală implicată în stabilirea prețurilor să constituie o unitate comercială distinctă, a se vedea, hotărârea Tribunalului din 29 februarie 2016, cauza T-265/12, *Schenker*, pct. 164-169.

³ C.J.U.E., 11 iulie 2013, cauza C-440/11P, *Stichting*, pct. 7-8.

⁴ C.J.C.E., 18 iunie 1998, cauza C-35/96, *Comisia împotriva Republicii Franceze*, pct. 37-38.

noțiunea de întreprindere se poate aplica entităților cu scop lucrativ și unor entități fără scop lucrativ.

Corespunzător Comisiei, „clasificarea unei entități ca întreprindere se face întotdeauna în raport cu o activitate specifică”.⁵

Desfășurând o activitate economică pe piață, unele întreprinderi ar putea să nu respecte regulile unionale de concurență.

Implicarea unei anumite entități pe piață nu înseamnă însă *ipso facto* că aceasta acționează în calitate de întreprindere. Astfel, caracterul economic sau neeconomic al unei activități de cumpărare de bunuri, indiferent de cantitatea lor, sau de achiziționare a unor servicii pe o anumită piață depinde de utilizarea ulterioară a produsului achiziționat.⁶ O entitate care achiziționează produse (mărfuri ori servicii) cu scopul de a desfășura o activitate fără caracter economic nu acționează ca întreprindere (de exemplu, în domeniul asistenței medicale sau al învățământului public).

Două persoane juridice constituie o entitate care exercită o activitate economică, dacă una dintre ele nu are un comportament autonom pe piață. Criteriul decisiv în cadrul acestei concepții îl constituie comportamentul unitar pe piață, fără ca separarea dintre diferite entități, sub aspectul personalității lor juridice distincte, să se opună unui asemenea caracter unitar.⁷

⁵ A se vedea, Comunicarea Comisiei privind noțiunea de ajutor de stat astfel cum este menționată în articolul 107 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, pct. 10. Comunicarea arătată a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2016, C-262/01.

⁶ C.J.U.E., 26 martie 2009, cauza C-113/07P, *SELEX*, pct. 17.

⁷ C.J.U.E. (Marea Cameră), 6 octombrie 2021, cauza C-882/19, *Sumal*, pct. 41.

Unitatea economică dintre mai multe entități „constă într-o organizare unitară de elemente personale, materiale și imateriale ce urmărește în mod durabil un scop economic determinat.”⁸

Aceeași entitate poate să facă parte din mai multe întreprinderi, care se implică în domenii economice între care nu există nicio legătură.

În jurisprudența instanței europene au fost reținuți mai mulți factori cu ajutorul cărora poate să fie dovedită existența unei unități economice, așadar, a unei singure întreprinderi.⁹

În ipoteza specifică în care o entitate deține totalitatea sau cvasitotalitatea capitalului unui operator economic există o prezumție relativă conform căreia acea entitate exercită o influență hotărâtoare asupra respectivului operator economic. În această împrejurare, va fi suficient ca partea sau autoritatea care invocă încălcarea să probeze că totalitatea sau cvasitotalitatea capitalului operatorului economic în cauză este deținut de entitatea analizată. Aspectul că una dintre entitățile juridice care formează întreprinderea respectivă nu desfășoară o activitate economică este lipsit de relevanță.¹⁰

În situația arătată, potrivit unei jurisprudențe constante, societatea-mamă este responsabilă în solidar pentru plata amenzii aplicate filialei sale,¹¹ fără să existe însă obligația ca autoritatea de concurență să stabilească cotele-părți ale codebitorilor solidari în cadrul relației lor interne.¹²

⁸ C.J.U.E., 1 iulie 2010, cauza C-407/08P, *Knauf Sips*, pct. 84.

⁹ Pentru o sinteză a jurisprudenței instanței europene sub acest aspect, a se vedea, S. DELEANU, Noțiunea de practici concertate în cadrul dreptului european al concurenței, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr.4/2017, p.186-187, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.62\(2017\).4.7](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.62(2017).4.7).

¹⁰ C.J.U.E., 11 iulie 2013, cauza C-440/11P, *Stichting*, pct. 43.

¹¹ C.J.U.E., 29 septembrie 2011, cauza C-521/09P, *Elf Aquitaine*, pct. 57.

¹² C.J.U.E., 26 ianuarie 2017, cauza C-625/13P, *Villeroy & Boch*, pct. 150-153.

Faptul că două entități, de exemplu, două societăți, sunt văzute ca o singură întreprindere pe o piață determinată, nu constituie un impediment ca acestea să fie considerate independente pe alte piețe.¹³

Aspectele de ordin economic prevalează și în contextul analizării situației intermediarilor. Aceștia nu au calitatea de operator economic independent în circumstanțele în care își desfășoară activitatea ca auxiliari integrați în cadrul unei întreprinderi.

Dacă un intermediar își asumă însă riscuri financiare și/sau comerciale semnificative se va considera că acesta își stabilește, într-o măsură apreciabilă, în mod autonom, comportamentul pe piață.¹⁴ Calificarea juridică în dreptul intern a acordului analizat nu este determinantă.

De exemplu, intermediarul ar putea să își asume unul sau mai multe dintre următoarele riscuri financiare și/sau comerciale care sunt socotite relevante: costuri legate de furnizarea sau achiziția bunurilor ori a serviciilor contractuale; costul de finanțare a stocurilor; asumarea răspunderii pentru neexecutarea contractului de către clienți; asumarea răspunderii pentru pierderile sau prejudiciile care rezultă din furnizarea bunurilor sau a serviciilor contractuale; investiții în acțiuni de promovare a vânzărilor. Vizând contractele de agenție sub aspectul semnificației lor autonome în cadrul dreptului unional al concurenței, Comisia distinge între contractele de agenție care nu intră sub incidența art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. și cele care sunt supuse acestui text.¹⁵

¹³ C.J.U.E., 14 septembrie 2017, cauzele conexate C-588/15P și C-622/15P, *LG Electronics*, pct. 79.

¹⁴ C.J.C.E., 24 octombrie 1995, cauza C-266/93, *Volkswagen și VAG Leasing*, pct. 19; C.J.C.E., 14 decembrie 2006, cauza C-217/05, *Confederation Espanola de Empresarios de Estracciones de Servicio*, pct. 43-46.

¹⁵ A se vedea Comunicarea Comisiei privind restricțiile verticale, pct. 29-42. Comunicarea menționată a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2022, C248.

În funcție de jurisprudența instanței europene și de poziția Comisiei, agentul ar putea, așadar, să fie sau nu un intermediar independent.

Aplicarea art. 101 alin. (1) din tratat nu este, totuși, exclusă în cazul unor contracte de agenție în care comitentul suportă toate riscurile financiare și comerciale atunci când respectivul contract facilitează coluziunea¹⁶. Aceasta credem că se explică prin concepția conform căreia calificarea unei entități ca întreprindere se realizează în raport cu o activitate specifică. Se poate apoi observa că unele obligații (de pildă, impunerea mărcii unice și dispozițiile de neconcurență după expirarea acordului) pot să conducă la blocarea pieței relevante. Ținând seama de cele arătate, un singur contract de agenție ar putea să încalce prevederile art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.

II. Semnificația noțiunii „acord între întreprinderi” în sensul art. 101 din T.F.U.E.

Corespunzător unei jurisprudențe consacrate, există un acord între întreprinderi în situația în care s-a exprimat voința concordantă a cel puțin două întreprinderi.¹⁷ Acestea ar putea stabili să adopte un anumit comportament pe piață,¹⁸ constând într-o acțiune sau o inacțiune. Nu se impune însă ca părțile să își limiteze reciproc libertatea de acțiune.¹⁹

Întreprinderile ar putea să își desfășoare activitatea pe aceeași piață sau pe piețe diferite. Obiectivul principal al art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. este de a asigura menținerea unei concurențe nedenaturate în interiorul pieței

¹⁶ Comunicarea Comisiei privind restricțiile verticale, pct. 43-44.

¹⁷ C.J.C.E., 13 iulie 2006, cauza C-74/04P, *Volkswagen AG*, pct. 37.

¹⁸ C.J.C.E., 15 iulie 1970, cauza 41/69, *ACF Chemiefarma*, pct. 112.

¹⁹ C.J.U.E., 22 octombrie 2015, cauza C-194/14P, *AC-Treuhand AG*, pct. 33.

comune, indiferent dacă este vorba de raporturi orizontale sau verticale între întreprinderi.

Intenția părților nu constituie un element necesar pentru aplicarea art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.

Forma în care se manifestă voința comună a părților nu este determinantă în sine. Achiesarea unei întreprinderi poate să fie explicită sau tacită.²⁰ Ea poate să fie evidențiată de un anumit document sau comportament. *A priori* nu există o limitare a aspectelor care pot să fie luate în considerare în scopul stabilirii voinței concordante a întreprinderilor. În cazul în care nu există, totuși, un acord între întreprinderi, ar putea să fie avută în vedere noțiunea de practică concertată. Potrivit unei jurisprudențe constante, „practicile concertate exprimă o formă de coordonare între întreprinderi care înlocuiesc în mod conștient riscurile concurenței cu o cooperare practică între ele, ce conduce la condiții de concurență care nu corespund condițiilor normale de piață, ținând seama de natura produselor, importanța și numărul întreprinderilor, dimensiunile și caracteristicile pieței” (t.n.).²¹

Chiar dacă în ipoteza practicilor concertate nu s-a ajuns în etapa unui acord între întreprinderi, nu se poate aprecia că un acord între întreprinderi este întotdeauna mai nociv decât o practică concertată. Așadar, amenda aplicată părților la un acord nu poate să fie invariabil mai mare decât cea stabilită în cazul unei practici concertate supusă art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.²² De altminteri, în jurisprudența instanței europene au fost reținute expresiile

²⁰ C.J.U.E., 29 iunie 2023, cauza C-211/22, *Super Bock Bebidas*, pct. 49-50.

²¹ C.J.C.E., 14 iulie 1972, cauza 48/69, *Imperial Chemical Industries*, pct. 64-68; C.J.C.E., 16 decembrie 1975, cauzele conexate 40-48, 50, 54-56, 111, 113 și 114/73, *Suiker Unie*, pct. 26.

²² C.J.U.E. (Marea Cameră), 19 iulie 2012, cauzele conexate C-628/10P și C-14/11P, *Alliance One International*, pct. 58.

„acord sau practică concertată”²³, „acorduri și practici concertate”²⁴, „acord continuu și/sau practici concertate”²⁵, „ansamblu de acorduri și/sau practici concertate”,²⁶ „acord sau, cu titlu subsidiar, practică concertată”.²⁷

Un *gentlemen's agreement* care, potrivit intenției părților, ar genera numai obligații pe plan moral, constituie un acord între întreprinderi și poate să prezinte o nocivitate deosebită în domeniul concurenței.²⁸

O înțelegere care urmărește soluționarea amiabilă a unui litigiu este susceptibilă să ridice, și ea, probleme în raport cu dreptul concurenței.²⁹

Un acord poate să stea la baza unei asocieri de întreprinderi. Deciziile care exprimă voința reprezentanților membrilor unei profesii și care urmăresc să îi determine pe aceștia să adopte un anumit comportament în cadrul activității lor economice reprezintă însă decizii ale unei asocieri de întreprinderi, indiferent de statutul juridic exact al acestora: decizie, directivă, circulară, regulament interior, recomandare³⁰ ș.a.

Un acord nu se poate întemeia pe expresia unei politici pur unilaterale a unei părți.

De exemplu, într-o cauză a fost analizată existența unor acorduri între întreprinderi, în condițiile în care o societate-mamă fabricantă de produse farmaceutice, prezentă în toate statele membre, a aprovizionat pe parcursul timpului cu medicamente filialele sale din Spania și Franța cu cantități tot mai

²³ C.J.U.E., 26 septembrie 2018, cauza C-99/17P, *Infineon Technologies*, pct. 172.

²⁴ C.J.U.E., 22 octombrie 2015, cauza C-194/14P, *AC-Treuhand*, pct. 30.

²⁵ C.J.U.E., 21 septembrie 2017, cauza C-88/15P, *Ferriere Nord*, pct. 4; C.J.U.E., 21 septembrie 2017, cauza C-89/15P, *Riva Fire*, pct. 4.

²⁶ C.J.U.E., 19 decembrie 2012, cauza C-452/11P, *Heineken*, pct. 58.

²⁷ C.J.C.E., 8 iulie 1999, cauza C-235/92P, *Montecatini*, pct. 39.

²⁸ C.J.U.E., 20 ianuarie 2016, cauza C-373/14P, *Toshiba Corporation*, pct. 23-28.

²⁹ C.J.U.E., 25 martie 2021, cauza C-611/16P, *Xelia Pharmaceuticals*, pct. 181.

³⁰ C.J.U.E., 18 ianuarie 2024, cauza C-128/21, *M.S.*, pct. 84-85.

reduse, ceea ce, în opinia Comisiei, s-a realizat pentru ca filialele ei din Spania și Franța să nu mai exporte o parte din medicamentele astfel obținute în Marea Britanie. În Marea Britanie prețul la medicamentele respective era cu aproximativ 40% mai mare decât în Spania și Franța. Din pricina exporturilor realizate de filialele din Spania și Franța, profitul filialei societății-mamă din Marea Britanie s-a diminuat în mod considerabil.

Comisia a apreciat că societatea-mamă a instituit o interdicție la export care a fost acceptată în mod tacit de filialele ei din Spania și Franța, întrucât societatea-mamă instituise un sistem de monitorizare a comportamentului filialelor și reducea cantitățile livrate dacă acestea nu respectau interdicția la export.

În cauză, Comisia nu a demonstrat însă existența unui sistem de monitorizare sistematică a comportamentului filialelor, nici reducerea cantităților livrate în funcție de comportamentul filialelor. În plus, împrejurarea că filialele din Spania și Franța au continuat relațiile lor economice cu societatea-mamă nu a fost de natură să permită să se conchidă că există un acord între întreprinderi în sensul art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.³¹

În raport cu cele arătate anterior, precum și în funcție de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și de pozițiile exprimate de Comisie pot să fie reliefate mai multe similitudini pe care le apreciem utile între expresia „acord între întreprinderi” și cea de „practică concertată”:

- Noțiunile arătate pot să fie reținute inclusiv în situațiile în care participarea unei întreprinderi nu aduce atingere în mod semnificativ

³¹ C.J.C.E., 6 ianuarie 2004, cauzele conexate C-2/01P și C-3/01, *P. Bayer*, pct. 2, 81, 83, 89, 101-102, 119, 123, 129, 141.

comerțului între statele membre³² sau dacă o întreprindere nu a avut o contribuție importantă la încălcarea regulilor de concurență;³³

- Intenția întreprinderilor în cauză nu este necesară pentru a se stabili că poate să se aducă atingere comerțului între statele membre³⁴ sau pentru a determina că un anumit comportament al întreprinderilor restrânge concurența. Ea poate să fie însă relevantă dacă există dovezi în acest sens;
- Prevederile art. 101 din T.F.U.E. se aplică chiar dacă numai una dintre întreprinderile participante la un acord sau la o practică concertată își limitează libertatea de acțiune;³⁵
- Potrivit termenilor expliciti ai art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. acordurile între întreprinderi și practicile concertate pot să aibă ca obiect sau ca efect restrângerea concurenței;
- Pentru a constata existența unui acord sau a unei practici concertate care restrânge concurența, nu se impune să se probeze implicarea personală a reprezentantului statutar al unei întreprinderi sau consimțământul său pentru ca un angajat să participe la o reuniune

³² Comunicarea Comisiei privind conceptul de efect asupra comerțului din articolele 81 și 82 din tratat (actualele art. 101 și 102 din T.F.U.E.), pct.15. Această comunicare a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2004, C 101/07.

³³ C.J.U.E., 26 septembrie 2018, cauza C-99/17P, *Infineon Technologies*, pct. 54.

³⁴ Comunicarea Comisiei privind conceptul de efect asupra comerțului din articolele 81 și 82 din tratat (actualele art. 101 și 102 din T.F.U.E.), pct. 25.

³⁵ C.J.U.E., 22 octombrie 2015, cauza C-194/14P, *AC-Treuhand AG*, pct. 33. Noțiunea de practică concertată se poate aplica în ipoteza în care o întreprindere participă în mod pasiv la o reuniune în cadrul căreia o altă întreprindere dezvăluie strategia pe care o aplică sau înțelege să o aplice pe piață (C.J.U.E., 21 ianuarie 2016, cauza C-74/14, *Eturas*, pct. 28).

anticoncurențială.³⁶ Așadar, un acord între întreprinderi sau o practică concertată poate să fie stabilită în cazul participării angajaților a cel puțin două întreprinderi la o singură reuniune;

- În situația existenței „unui plan de ansamblu în considerarea unui obiectiv unic, a contribuției intenționate a întreprinderilor la acel plan și a cunoașterii (probată sau prezumată) a comportamentelor anticoncurențiale ale celorlalți participanți”, se poate reține existența unei încălcări unice și complexe (t.n.).³⁷ Încălcarea unică și continuă se poate realiza prin comportamente care constituie „acord” și/sau „practică concertată”, fără să se solicite să existe un plan formal care leagă diferitele componente ale unei încălcări.³⁸ De asemenea, nu se cere să existe o legătură de complementaritate între acordurile și/sau practicile în cauză, nici ca întreprinderile să își desfășoare activitatea pe aceeași piață;
- Noțiunile de „acord între întreprinderi” și cea de „practică concertată” pot să fie luate în considerare chiar în eventualitatea în care comportamentul anticoncurențial al întreprinderilor este motivat de intenția de a sancționa eventuale încălcări ale dreptului Uniunii în domeniul concurenței de către o altă întreprindere³⁹ sau este explicat prin faptul că o întreprindere nu respectă prevederi legale referitoare la caracteristicile produselor, protecția sănătății publice⁴⁰ ș.a. Întreprinderile nu pot să își facă dreptate ele însele împiedicând prin

³⁶ C.J.U.E., 7 februarie 2013, cauza C-68/12, *Slovenska sporitelna*, pct. 28; C.J.U.E., 21 iulie 2016, cauza C-542/14, *VM Remonts*, pct. 23-24.

³⁷ C.J.U.E., 11 iulie 2013, cauza C-444/11P, *Team Relocations*, pct. 51.

³⁸ C.J.U.E., 16 iunie 2022, cauza C-700/19P, *Toshiba Samsung*, pct. 108.

³⁹ Hotărârea Tribunalului din 30 martie 2022, cauza T-340/17, *Japan Airlines*, pct. 413.

⁴⁰ Hotărârea Tribunalului din 06 octombrie 1994, cauza T-83/91, *Tetra Pak*, pct. 138.

măsuri adoptate din proprie inițiativă concurența în cadrul pieței interne. Asigurarea respectării dispozițiilor legale este sarcina autorităților publice. Aceasta este cu atât mai mult cazul când există căi legale care pot să fie folosite de către întreprinderile interesate;⁴¹

- Prevederile art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. se pot aplica acordurilor între întreprinderi și practicilor concertate în cazul în care legislația națională încurajează sau facilitează un comportament anticoncurențial. În schimb, în circumstanțele în care o legislație națională impune întreprinderilor un comportament anticoncurențial sau nu le permite să se concureze pe piață, art. 101 nu este aplicabil pentru că restrângerea concurenței nu este determinată de comportamente autonome ale întreprinderilor. Această concepție referitoare la excluderea unui comportament anticoncurențial este aplicată de instanța europeană în mod restrictiv;⁴²
- Potrivit jurisprudenței Curții de Justiție, existența unui acord anticoncurențial și *a fortiori* a unei practici concertate este adesea stabilită în funcție de „anumite coincidențe și indicii care, privite în ansamblu, pot constitui, în absența unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a normelor de concurență”;⁴³
- Articolul 101 alin. (3) din T.F.U.E., care stabilește condițiile cumulative și exhaustive potrivit cărora comportamentele anticoncurențiale ale întreprinderilor sunt, totuși, nesanționabile, pot să fie luate în considerare inclusiv în ipoteza unor acorduri sau practici concertate care aduc atingere în mod grav concurenței.⁴⁴

⁴¹ Hotărârea Tribunalului din 12 decembrie 1991, cauza T-30/89, *HiHi*, pct. 117-118.

⁴² C.J.U.E., 14 octombrie 2010, cauza C-280/08P, *Deutsche Telekom*, pct. 80-81.

⁴³ C.J.U.E., 21 ianuarie 2016, cauza C-74/14, *Eturas*, pct. 36.

⁴⁴ C.J.U.E., 18 noiembrie 2021, cauza C-306/20, *Visma Entreprise*, pct. 84.

III. Clasificări ale acordurilor între întreprinderi

Acordurile între întreprinderi pot să fie clasificate, în contextul prevederilor art. 101 alin. (1) din T.F.U.E., în funcție de mai multe criterii. În continuare ne vom opri asupra a două dintre acestea.

a) După poziția economică în care se află întreprinderile în raporturile pe care le stabilesc între ele, distingem între acordurile orizontale și cele verticale.

Acordurile orizontale se stabilesc între două sau mai multe întreprinderi care acționează fiecare la același nivel al lanțului de producție sau de distribuție. Acestea pot să intervină între concurenți reali ori potențiali sau între neconcurenți. În cazul acordurilor de cooperare orizontală, cele mai frecvent întâlnite sunt acordurile de cercetare și dezvoltare; acordurile de producție; acordurile de achiziționare; acordurile de comercializare; acordurile de standardizare.⁴⁵

Acordurile verticale intervin între două sau mai multe întreprinderi care acționează la niveluri economice diferite (de exemplu, între un producător și un angrosist; între un angrosist și un vânzător cu amănuntul)⁴⁶. Numeroase acorduri verticale sunt convenite între întreprinderi neconcurente (de pildă, acorduri de distribuție exclusivă sau selectivă). Nu este, totuși, exclus ca unele

⁴⁵ A se vedea Comunicarea Comisiei privind aplicabilitatea articolului 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene acordurilor de cooperare orizontală, pct. 3 și urm. Comunicarea arătată a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2011, C 11/01.

⁴⁶ Pentru o definiție a noțiunii de „acord vertical”, a se vedea, art. 1 alin. (1) lit.a) din Regulamentul nr.2022/720 privind aplicarea articolului 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate. Acest regulament se aplică numai acordurilor care se referă la condițiile în care părțile „pot cumpăra, vinde sau revinde anumite bunuri sau servicii”.

acorduri verticale să se stabilească între întreprinderi concurente, pentru că, de exemplu, un furnizor își poate desfășura activitatea și la nivelul din aval.⁴⁷

Acordurile orizontale și cele verticale pot să vizeze bunuri intermediare sau finale ori servicii.

În termeni generali se consideră că acordurile orizontale pot să fie mai nocive în domeniul concurenței decât acordurile verticale, primele putând să intervină adesea între întreprinderi concurente.

b) După modul în care se poate aduce atingere concurenței, deosebim, în conformitate cu termenii înșiși ai art. 101 alin. (1) din T.F.U.E., între comportamentele întreprinderilor care au ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței și cele care au un asemenea efect.

Regimul juridic și probatoriu este distinct, după cum comportamentul în cauză are ca „obiect” sau „efect” împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței.

Într-o primă etapă se analizează obiectul comportamentului în cauză. Dacă se dovedește că respectivul comportament are un obiect anticoncurențial, nu este necesar să se procedeze la examinarea efectului său asupra concurenței.⁴⁸

Autoritatea de concurență sau instanța de judecată competentă ar putea să califice același comportament anticoncurențial drept restrângere atât „prin obiect”, cât și „prin efect”,⁴⁹ dar o asemenea analiză este excesivă.

⁴⁷ Potrivit regulii instituite în cadrul art. 2 alin. (4) din Regulamentul nr.2022/720, exceptarea prevăzută în cuprinsul regulamentului nu se aplică acordurilor încheiate între întreprinderi concurente. Cu toate acestea, exceptarea se aplică atunci când întreprinderile concurente încheie între ele un acord vertical nerez reciproc, în condițiile arătate la art. 2 alin. (4).

⁴⁸ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 99-100.

⁴⁹ A se vedea, de pildă, C.J.U.E., 2 aprilie 2020, cauza C-228/18, *Budapest Bank*, pct. 44.

Corespunzător unei jurisprudențe constante, acordurile care restrâng concurența „prin obiect” prezintă o nocivitate pentru concurență care face ca examinarea efectelor acestora să fie inutilă.⁵⁰ Acestea pot să fie acorduri orizontale sau verticale.⁵¹

În jurisprudența instanței europene s-a subliniat că pentru a determina, într-un anumit caz, dacă un acord, o decizie a unei asocieri de întreprinderi sau o practică concertată are ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței este necesar să se examineze trei elemente:⁵²

- *Cuprinsul acordului, al deciziei sau al practicii în cauză.* Examinarea diferitelor aspecte ale acestora permite să se stabilească dacă comportamentul în cauză prezintă caracteristici care permit să fie legat de o formă de coordonare între întreprinderi care trebuie considerată, prin însăși natura sa, ca aducând atingere bunei funcționări a concurenței normale, situație care se regăsește în special în împrejurarea în care coordonarea întreprinderilor este de natură să conducă la condiții de concurență diferite de cele ale unei concurențe licite pe piața relevantă.⁵³ Experiența arată că anumite comportamente ale întreprinderilor sunt prin natura lor susceptibile să îi prejudicieze

⁵⁰ A se vedea, de exemplu, C.J.U.E., 26 noiembrie 2015, cauza C-345/14, *Maxima Latvija*, pct. 20; C.J.U.E., 18 noiembrie 2021, cauza C-306/20, *Visma Entreprise*, pct. 59.

⁵¹ C.J.U.E., 18 noiembrie 2021, cauza C-306/20, *Visma Entreprise*, pct. 61; C.J.U.E., 29 iunie 2023, cauza C-211/22, *Super Bock*, pct. 33.

⁵² C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 105.

⁵³ C.J.U.E., 29 iulie 2024, cauza C-298/22, *Banco BPN/Bic Portugues*, pct. 45.

pe consumatori, fiind inutil să se demonstreze efectele concrete asupra pieței.⁵⁴

Corespunzător jurisprudenței instanței europene sunt în mod deosebit nocive față de concurență cartelurile orizontale care conduc la stabilirea prețurilor, la limitarea capacităților de producție sau la repartizarea clientelei. Acestea sunt de natură să determine creșterea prețurilor ori reducerea producției și, așadar, a ofertei. Alte tipuri de acorduri orizontale, cum sunt cele care conduc la excluderea de pe piață a unor întreprinderi concurente, pot fi de asemenea considerate, în anumite cazuri, ca având un obiect anticoncurențial.⁵⁵ Alocarea piețelor în cadrul unui acord între concurenți sau, în lipsa unei justificări obiective, acordurile de distribuție selectivă supuse art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. sunt calificate „restrângeri prin obiect”.⁵⁶

În general, Comisia consideră restricții prin obiect restricțiile grave enumerate în orice regulament de exceptare pe categorii al Comisiei, existent sau care va fi adoptat.⁵⁷ Noțiunile de „restricție gravă” și de „restrângere prin obiect” nu sunt însă interschimbabile și nu coincid în mod necesar.⁵⁸ Prin urmare, instanța de judecată nu poate renunța la analizarea elementelor care permit să se stabilească nocivitatea pentru concurență.

⁵⁴ C.J.U.E., 26 noiembrie 2015, cauza C-345/14, *Maxima Latvija*, pct. 19.

⁵⁵ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 103-104.

⁵⁶ Comunicarea Comisiei privind acordurile de importanță minoră care nu restrâng în mod semnificativ concurența în sensul articolului 101 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Comunicarea de *minimis*), pct. 13, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2014, C 291/01; C.J.U.E., 13 octombrie 2011, cauza C-439/09, *Pierre Fabre Derma-Cosmétique*, pct. 39.

⁵⁷ Comunicarea de *minimis* a Comisiei din anul 2014, pct. 13.

⁵⁸ C.J.U.E., 29 iunie 2023, cauza C-211/22, *Super Bock*, pct. 41-42.

Comportamentele întreprinderilor care sunt prin natura lor susceptibile să aibă ca obiect restrângerea concurenței nu implică în mod obișnuit definirea pieței relevante.⁵⁹ Ar reieși că în cazul acestora referirile la piața relevantă nu trebuie înțelese invariabil în sens strict. Definirea pieței relevante este, totuși, utilă în situația în care, în absența acesteia, nu se poate concluziona că acordul în discuție restrânge semnificativ concurența;

- *Contextul economic și juridic în care se înscrie comportamentul întreprinderilor.* Pentru aceasta se va lua în considerare natura produselor sau a serviciilor în cauză, precum și condițiile reale care caracterizează structura și funcționarea sectorului sau a sectoarelor ori a piețelor relevante.⁶⁰

Potrivit jurisprudenței instanței europene, în cazul comportamentelor întreprinderilor care au ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței, acestea nu implică „în niciun mod” să se examineze și cu atât mai mult să se demonstreze efectele lor, indiferent dacă sunt reale sau potențiale, negative ori pozitive.⁶¹ Această idee trebuie să fie înțeleasă însă în mod nuanțat pentru că nu poate să fie ignorată invocarea de către întreprinderi a unor efecte favorabile pentru concurență, care, firește, trebuie să fie probate.⁶²

Pe de altă parte, invocarea unor interese legitime, de natură juridică sau etică, nu poate să explice asemenea comportamente în raport cu

⁵⁹ Hotărârea Tribunalului din 28 iunie 2016, cauza T-216/13, *Telefonica SA*, pct. 214; Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului Uniunii în domeniul concurenței, pct. 9, lit.c). Comunicarea arătată a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2024, C-1645.

⁶⁰ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 106.

⁶¹ C.J.U.E., 29 iulie 2024, cauza C-298/22, *Banco BPN/BIC Portugues*, pct. 46.

⁶² C.J.U.E., 12 ianuarie 2023, cauza C-883/19P, *HSBC Holdings*, pct. 139; C.J.U.E., 26 octombrie 2023, cauza C-331/21, *EDP*, pct. 102-104.

prevederile art. 101 alin. (1) din T.F.U.E., ci numai pe baza alineatului (3) al acestui articol;⁶³

- *Scopurile obiective pe care comportamentul întreprinderilor urmărește să le atingă în privința concurenței.*⁶⁴ Pentru ca o piață să funcționeze în condiții normale, fiecare operator economic este dator să își stabilească în mod autonom comportamentul pe piața unică și să se afle în incertitudine cu privire la strategia concurenților săi pe piață. În ceea ce privește „scopurile obiective”, noțiunea arătată face trimitere, în sensul său juridic, la prima rațiune de a fi a acordului, a deciziei unei asocieri de întreprinderi sau a practicii concertate, și anume la scopurile imediate și directe urmărite de coordonarea în cauză care au determinat întreprinderile vizate să participe.⁶⁵

În schimb, împrejurarea că întreprinderile implicate au acționat fără a avea intenția subiectivă de a împiedica, de a restrânge sau de a denatura concurența nu este determinantă în vederea aplicării art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.⁶⁶ Analizarea intenției părților poate să fie, totuși, utilă în evidențierea comportamentului anticoncurențial al întreprinderilor.

Dacă sunt întrunite condițiile pentru a se reține o încălcare unică și complexă, se poate aprecia, în unele situații, că este restrânsă concurența prin

⁶³ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-333/21, *European Superleague Company*, pct. 184-187. Pentru un acord care viza remedierea efectelor unei crize sectoriale, a se vedea, C.J.U.E., 20 noiembrie 2008, cauza C-209/07, *BIDS*, pct. 21.

⁶⁴ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 107.

⁶⁵ C.J.U.E., 29 iulie 2024, cauza C-298/22, *Banco BPN/BIC Portugues*, pct. 54 și 56.

⁶⁶ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 107; C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-333/21, *European Superleague Company*, pct. 167.

obiect.⁶⁷ În asemenea situații, credem că este suficient ca numai unul sau câteva din comportamentele întreprinderilor să reprezinte o restrângere a concurenței prin obiect.

În cazul în care se stabilește că un anumit comportament nu are ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței, vor fi analizate efectele sale asupra concurenței în cadrul pieței interne.⁶⁸

Potrivit unei jurisprudențe constante, aprecierea efectelor unui acord între întreprinderi în raport cu art. 101 din T.F.U.E. presupune, mai ales, să se țină seama de cadrul economic și juridic în care își desfășoară activitatea întreprinderile, de natura bunurilor sau a serviciilor în cauză, de condițiile concrete de funcționare și de structura pieței sau a piețelor relevante.⁶⁹

Examinarea aspectelor arătate se poate realiza prin valorizarea unora dintre factorii precizați anterior în legătură cu comportamentele întreprinderilor care au ca obiect restrângerea concurenței, ținându-se însă seama de o serie de diferențe notabile:

- Analizarea aprofundată a contextului economic și juridic în care se înscrie acordul în discuție presupune, în mod obișnuit, definirea pieței relevante.⁷⁰ Astfel, evaluarea acordului din punct de vedere al concurenței se va putea realiza luându-se în considerare cota de piață a părților; cota de piață cumulată a acestora; numărul operatorilor economici prezenți pe piață și dimensiunea lor; gradul de concentrare al pieței; relația de concurență dintre părți; puterea de piață a acestora;

⁶⁷ C.J.U.E., 26 septembrie 2018, C-99/17P, *Infineon Technologies*, pct. 172, în contextul unei restrângeri a concurenței prin obiect.

⁶⁸ C.J.U.E., 28 februarie 2013, cauza C-1/12, *Ordem dos Technicos Oficiais de Contas*, pct. 69.

⁶⁹ C.J.U.E., 5 decembrie 2024, cauza C-606/23, *Tallinna Kaubamaja Grupp*, pct. 30.

⁷⁰ Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului Uniunii în domeniul concurenței, pct. 9 lit.c).

ansamblul contractelor similare identificate pe piață; barierele la intrarea pe piață; fidelitatea consumatorilor față de întreprinderile existente și obiceiurile de consum; constrângerile concurențiale; dinamica pieței; durata contractului analizat și alți factori relevanți⁷¹, fără să existe o ierarhie imuabilă între aceștia. Firește, între unii dintre aceștia (de exemplu, puterea de piață și, respectiv, cota de piață a părților; cotele de piață ale concurenților; barierele la intrarea pe piață) există legătură.

După cum am menționat, comportamentele întreprinderilor care sunt prin natura lor susceptibile să aibă „ca obiect” restrângerea concurenței nu implică, de regulă, definirea pieței relevante;

- În cazul comportamentelor întreprinderilor care au „ca efect” restrângerea concurenței, acestea trebuie să afecteze concurența reală sau potențială în mod semnificativ.⁷² În cadrul analizării acestora se va avea în vedere concurența reală sau potențială care exista între părți, anterioară acordului intervenit, precum și impactul concurenței terților. Constrângerile potențiale sunt considerate ca făcând parte din evaluarea din punctul de vedere al concurenței, ulterioară definirii pieței relevante. Totuși, Comisia poate lăsa deschisă chestiunea definirii pieței relevante în ipoteza în care, indiferent de definirea acesteia, intervin sau nu probleme de concurență.⁷³

⁷¹ C.J.U.E., 26 noiembrie 2015, cauza C-345/14, *Maxima Latvija*, pct. 26-31; Comunicarea Comisiei privind aplicabilitatea articolului 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene acordurilor de cooperare orizontală, pct. 24 și urm., publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2011, C-11/01; Comunicarea Comisiei privind restricțiile verticale, pct. 8.1.1.

⁷² C.J.U.E., 5 decembrie 2024, cauza C-606/23, *Tallina Kaubamaja Grupp*, pct. 28.

⁷³ A se vedea Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului Uniunii în domeniul concurenței, pct. 20.

Evaluarea concurenței potențiale impune, între altele, examinarea probabilității, calendarului și amplitudinii oricărei intrări pe piață, în funcție de capacitățile de producție și financiare ale întreprinderilor, de barierele de fapt și de drept la intrarea pe piață, de riscuri, de durată până la care s-ar putea realiza ș.a. Existența unei posibilități reale și concrete nu impune să se demonstreze cu certitudine că, în lipsa acordului în cauză, o întreprindere ar fi intrat efectiv pe piață și că ar fi fost în măsură să se mențină ulterior pe aceasta. De asemenea, nu se solicită să se demonstreze existența unor efecte restrictive concrete și reale asupra concurenței. O posibilitate pur ipotetică sau chiar simpla voință a unei întreprinderi de a intra pe piață nu este însă suficientă.⁷⁴

Privitor la comportamentele întreprinderilor care au „ca obiect” restrângerea concurenței nu este, în principiu, necesar să se examineze efectele lor reale sau potențiale pentru ca acestea să fie astfel calificate;

- Invocarea unor interese legitime permite să se stabilească, referitor la comportamentele întreprinderilor care au „ca efect” restrângerea concurenței, că ele nu intră sub incidența art. 101 alin. (1) din T.F.U.E., în circumstanțele în care mijloacele concrete la care se recurge sunt necesare, chiar dacă limitează libertatea de acțiune a întreprinderilor și, inerent, restrâng concurența potențială dintre acestea.

⁷⁴ C.J.U.E., 30 ianuarie 2020, cauza C-307/18, *Generics*, pct. 36-38; C.J.U.E., 5 decembrie 2024, cauza C-606/23, *Tallina Kaubamaja Grupp*, pct. 37.

Comportamentele întreprinderilor care au „ca obiect” restrângerea concurenței pot să beneficieze de o exceptare de la interdicția prevăzută la art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. numai în temeiul art. 101 alin. (3) din tratat;⁷⁵

- În raport cu jurisprudența instanței europene și cu poziția Comisiei, aplicarea art. 101 alin. (1) din T.F.U.E. comportamentelor întreprinderilor care au „ca efect” restrângerea concurenței presupune ca acestea să afecteze concurența reală sau potențială în mod semnificativ.

În vederea aprecierii efectelor unui acord între întreprinderi se are în vedere concurența pe piață care ar exista în absența acordului în cauză. În acest scop se iau în considerare conținutul și obiectivele acordului, natura și cantitatea limitată sau nelimitată a bunurilor, poziția și importanța părților pe piața produselor vizate, caracterul izolat al acordului sau, dimpotrivă, locul acestuia într-un ansamblu de acorduri, condițiile reale de funcționare și structura pieței sau a piețelor relevante.⁷⁶ După cum se poate observa, mai mulți dintre acești factori nu stau la îndemâna părților la acordul analizat.

Comisia indică în cuprinsul Comunicării *de minimis*, în funcție de praguri ale cotei de piață, situațiile în care consideră că acordurile între întreprinderi nu constituie o restrângere semnificativă asupra concurenței în temeiul art. 101 alin. (1) din T.F.U.E.⁷⁷ Această comunicare orientează instanțele de judecată ale statelor membre, autoritățile de concurență,

⁷⁵ C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-124/21P, *International Skating Union*, pct. 111-114; C.J.U.E. (Marea Cameră), 21 decembrie 2023, cauza C-333/21, *European Superleague Company*, pct. 186.

⁷⁶ C.J.U.E., 13 decembrie 2012, cauza C-226/11, *Expedia*, pct. 20-22; C.J.U.E., 18 noiembrie 2021, cauza C-306/20, *Visma Entreprise*, pct. 73-75.

⁷⁷ A se vedea, Comunicarea *de minimis* din anul 2014, pct. 8-11.

întreprinderile, dar nu este obligatorie pentru ele.⁷⁸ Prin urmare, acestea nu sunt ținute să respecte pragurile stabilite în Comunicarea *de minimis*.

Un acord între întreprinderi care are „ca obiect” restrângerea concurenței are, independent de orice efect, o influență semnificativă asupra concurenței.⁷⁹ Comunicarea *de minimis* nu se referă la asemenea acorduri.

*
**

Noțiunea de acord între întreprinderi este o noțiune care ocupă o poziție principală în cadrul art. 101 din T.F.U.E. Numeroase dintre aspectele arătate în contextul clasificării acordurilor între întreprinderi pot să fie reiterate referitor la practicile concertate.

⁷⁸ Comunicarea *de minimis*, pct. 5; C.J.U.E., 13 decembrie 2012, cauza C-226/11, *Expedia*, pct. 27.

⁷⁹ C.J.U.E., 13 decembrie 2012, cauza C-226/11, *Expedia*, pct. 37.

ARTICOLE

Cauza – instrument de cenzură a validității și a eficacității contractului

DOI: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70\(2025\).2.37-73](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).2.37-73)
Data publicării online: 19 nov. 2025

Lăcrămioara-Florina DOMIDE*

Rezumat. Studiul de față analizează noțiunea de cauză a contractului dintr-o perspectivă funcțională, privită ca instrument de cenzură al instanțelor judecătorești. În prima parte a studiului vom examina succint prerogativele instanței de a cenzura validitatea unui contract în raport cu cauza acestuia. Mai apoi, pe marginea unei decizii recente care abordează raportul dintre cauză și caducitatea contractului, vom analiza rolul cauzei ca instrument al instanței în evaluarea eficacității contractului, prin aplicarea mecanismului juridic al caducității. În final, vom încerca să formulăm câteva concluzii referitoare la discrepanța dintre definirea legislativă a noțiunii de cauză și realitatea practică, în calitatea acesteia de instrument utilizat de instanțele judecătorești.

Subiectul este de actualitate, având în vedere existența unor sisteme juridice care nu recunosc cauza drept condiție esențială pentru validitatea contractului. Prin aceasta, nu se face referire la absența cauzei, ci la faptul că, deși aceasta este prezentă, nu are relevanță juridică pentru validitatea contractului, fiind, practic, ignorată. O astfel de abordare a fost adoptată recent de sistemul de drept civil francez, sistem care a constituit o sursă semnificativă de inspirație pentru reglementările din Codul civil român.

* Avocat în Baroul Cluj, Facultatea de Drept a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, e-mail: lacramioara--florina.domide@law.ubbcluj.ro, identificator ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9655-4615>.

Cuvinte-cheie: contract, cauză, validitate, eficacitate, caducitate.

Cause – instrument de censure sur la validité et l'efficacité des contrats

Résumé. Cette étude vise à analyser la cause d'un point de vue fonctionnel, comme outil mis à portée des tribunaux. Dans la première partie de l'étude, nous examinerons brièvement les prérogatives du tribunal pour censurer la validité d'un contrat en employant sa cause. Ensuite, sur la base d'une décision récente traitant du rapport entre la cause du contrat et sa caducité, nous examinerons le rôle de la cause en tant qu'instrument du tribunal pour évaluer l'efficacité du contrat en appliquant le mécanisme juridique de la caducité. Enfin, nous tenterons de tirer des conclusions sur l'écart existant entre la notion de cause et la réalité pratique correspondante.

Le sujet est d'actualité étant donné l'existence de systèmes juridiques qui ne reconnaissent pas la cause comme une condition essentielle pour la validité de l'acte juridique. Par cela, il ne s'agit pas de l'absence de la cause, mais du fait que, bien qu'elle soit présente, elle n'a pas de pertinence juridique pour la validité du contrat, étant pratiquement ignorée. Une telle approche législative a récemment été adoptée par le système de droit civil français, une source importante d'inspiration pour le législateur roumain.

Mots-clés : contrat, cause, validité, efficacité, caducité.

The cause – instrument for censorship of the validity and effectiveness of the contract

Abstract. This study aims to analyse the cause from a functional perspective, as a censorship tool of the courts. In the first part of the study, we will briefly examine the court's prerogatives to censor the validity of a contract in relation to its cause. Then, based on a recent decision dealing with the relationship between the cause and the caducity, we will consider the role of the cause as an instrument of the court in assessing the effectiveness of the contract by applying the legal mechanism of caducity. Finally, we will try to draw some conclusions on the discrepancy between

what the current regulation defines as the cause and the practical reality, as an instrument used by the courts.

The subject is topical given the existence of legal systems that do not recognise the cause as an essential condition for the validity of the contract. By this, it does not refer to the absence of the cause, but to the fact that, although it is present, it has no legal relevance for the validity of the contract, being practically ignored. Such an approach was recently adopted by the French civil law system, a significant source of inspiration for the regulations of the Romanian Civil Code.

Keywords: contract, cause, validity, efficacy, caducity.

Cuprins

Introducere	40
I. Cauza și prerogativele instanței de a cenzura validitatea contractului	45
II. Cauza și prerogativele instanței de a cenzura eficacitatea contractului	51
A. Succintă prezentare a stării de fapt.....	52
B. Interpretarea instanței	53
C. Opinii, repere doctrinare și perspective jurisprudențiale	53
1. Caracterul <i>intuitu personae</i> al contractului	54
2. Cauza contractului de concesiune anticipată a unui loc de veci	56
3. Dispariția cauzei pe parcursul executării contractului – temei al caducității?	57
D. Concluzie	64
III. Este cauza o condiție esențială de validitate a contractului?	65
Concluzii.....	70
Bibliografie	71

Introducere

Societatea contemporană ne determină să căutăm o explicație pentru orice acțiune realizată de un individ, având în vedere că, în general, în spatele fiecărei conduite există anumiți factori motivaționali ai acesteia.

Benjamin Zörgö scria că „factorul extern în sine care declanșează (sau stopează) un proces oarecare nu poate fi considerat motiv al fenomenului declanșat, fără raportarea sa la o necesitate, o intenție sau aspirație a subiectului”¹.

Astfel, la întrebarea de ce întreprinde un subiect o anumită acțiune suntem tentați să răspundem adeseori indicând scopul, cauza acțiunii². O întrebare similară vizează și rațiunea pentru care anumite persoane aleg să își exprime voința de a se angaja într-un raport juridic.

Întrebarea „de ce” sau „pentru ce” s-a încheiat actul juridic este susceptibilă de două răspunsuri: scopul imediat și scopul mediat³, ambele

¹ B. ZÖRGÖ, *Probleme fundamentale ale psihologiei*, Ed. Academiei RSR, București, 1980, p. 168, *apud* I. RADU (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Sincron, Cluj-Napoca, 1991, p. 218.

² I. RADU (coord.), *Introducere*, p. 218. În acest sens, acțiunea unui subiect poate fi explicată prin intermediul vectorului motiv-scop. Motivul reprezintă factorul care declanșează și orientează o anumită conduită, concretizându-se, în final, într-un scop, însă nu se identifică în mod automat cu acesta din urmă. Autorul arată că „în timp ce motivul este factorul declanșator al acțiunii, scopul este anticiparea, proiecția *punctului terminus* al acțiunii în funcție de informația cu privire la datele situației, la evantaiul posibilităților din mediu”. În contextul în care stabilirea scopului se face de obicei într-un anumit moment, pe baza unor aproximări, realitatea ne demonstrează că, nu de puține ori, efectele urmărite ajung să nu se mai producă în concret.

³ F.A. BAIAS, E. CHELARU, R. CONSTANTINOVICI, I. MACOVEI, *Noul Cod Civil. Comentarii pe articole*, C.H. Beck, București, 2012, p. 1295.

fiind incluse sub noțiunea generală de „cauză a actului juridic”⁴.

Voința devine semnificativă din punct de vedere juridic atunci când se exprimă în scopul de a produce efecte juridice⁵, cauza fiind considerată „justificarea, limita și garanția puterii autonome a voinței”⁶.

Teoria cauzei își găsește rațiunea încă din substraturile dreptului canonic, fiind imaginată ca instrument pentru a conferi prerogativa de a cenzura actul juridic din perspectiva moralității acestuia⁷. Noțiunea de cauză a evoluat de la o teorie clasică în care aceasta era standardizată⁸ și nu permitea instanței judecătorești controlul mobilului determinant al consimțământului

⁴ Distincția între cele două nu înseamnă o scindare a conținutului cauzei, ci evidențiază maniera în care factorii psihologici anteriori sunt considerați determinanți la momentul încheierii contractului (în acest sens, I. ALBU, *Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 219).

⁵ I. DELEANU, *Ficțiunile juridice*, All Beck, București, 2005, p. 251.

⁶ P. MAULAIRE, L. AYNES, P. STOFFEL-MUNCK, *Drept civil. Obligațiile*, ediția a III-a, Wolters Kluwer, 2010, p. 321. În continuare, autorii explică această definiție în sensul că: cauza reprezintă justificarea, deoarece explică de ce voința angajează, nefiind suficient ca părțile să se angajeze juridic doar pentru că au vrut; limita, pentru că o obligație nu este obligatorie dacă este lipsită de cauză sau are o cauză ilicită sau imorală și garanția, întrucât pentru a priva de efecte voința, judecătorul nu poate să-și facă liber o părere asupra considerațiilor care au determinat o persoană să se angajeze juridic.

⁷ P. MAULAIRE, L. AYNES, P. STOFFEL-MUNCK, *Drept civil*, p. 325; M. DAVID, Cauza obligației și formalismul juridic - studiu de drept comparat - (I), în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2014.

⁸ Codul civil din 1864 (art. 966 - art. 968) se referea *in terminis* numai la „cauza obligației”, termen ce corespunde scopului imediat – identificat în principalele categorii de acte juridice. În cazul contractelor sinalagmatice, acesta presupune anticiparea contraprestației de către fiecare parte. De-a lungul timpului, atât în literatura de specialitate, cât și în practica judiciară, s-a acceptat că structura cauzei unui act juridic include două elemente: scopul imediat și scopul mediat [a se vedea CA BUCUREȘTI: sec. a III-a civilă și pentru cauze cu minori și de familie, hot. nr. 900/2021 (05 noi. 2021), cod RJ: 25g64dee9]. De asemenea, pentru detalii, precum și pentru alte clasificări atribuite cauzei actului juridic în actuala reglementare, a se vedea P. VASILESCU, *Drept civil. Obligații*, ediția a III-a, Hamangiu, București, 2024, pp. 449-457.

fiecărei părți, la o concepție modernă în care cauza include în structura sa pe lângă scopul imediat și scopul mediat⁹. Integrarea scopului mediat în conceptul de cauză permite instanței să extindă domeniul de cercetare și de evaluare a conformității unui contract cu normele imperative, având în vedere că elementele obiective ale noțiunii de cauză nu sunt suficient de edificatoare pentru a atinge acest deziderat¹⁰.

Sistemul nostru de drept reglementează cauza ca fiind „motivul care determină fiecare parte să încheie contractul”¹¹. Pe lângă faptul că necesitatea unei reglementări exprese a cauzei poate fi pusă sub semnul întrebării, terminologia utilizată este relativ vagă și susceptibilă de interpretare, în raport de semnificația noțiunii de „motiv”¹². Preferabilă ar fi fost utilizarea noțiunii de „scop determinat”¹³. Nu se poate considera că noțiunile de „motiv” și „scop” sunt echivalente, întrucât *motivul* reprezintă factorul care declanșează consimțământul, în timp ce *scopul* se referă la obiectivul final pe care persoana care și-a dat consimțământul dorește să-l atingă¹⁴, ideea de

⁹ G. FLORESCU, *Nulitatea actului juridic civil*, Hamangiu, București, 2008, p. 121.

¹⁰ M.-L. BELU MAGDO, *Contractul de vânzare în noul Cod Civil*, Hamangiu, 2014, p. 154. În cazul contractelor sinalagmatice cu titlu oneros, prefigurarea mintală a contraprestației cocontractantului nu ar prezenta niciun interes pentru parte dacă nu ar avea și un scop mediat subiectiv în considerarea căruia contractează pentru atingerea efectului urmărit prin încheierea respectivului acord juridic [a se vedea CA CONSTANȚA: sec. a II-a civilă, hot. nr. 233/2024 (04 dec. 2024), cod RJ: eege73g47].

¹¹ Art. 1235 C.civ.

¹² Înainte de intrarea în vigoare a actualului Cod civil, când nu exista o reglementare expresă a definiției cauzei, în doctrină se făcea distincție între „cauză” și „motiv”. Prin cauză se înțelegea scopul obișnuit pe care partea îl urmărește, în timp ce motivul era văzut ca un element pur subiectiv, care nu interesa mecanismul acordului de voință (în acest sens, C. HAMANGIU, I. ROSETTI BĂLĂNESCU, AL. BĂICOIANU, *Tratat de drept civil român. Volumul II*, All, București, 1997, pp. 512-513).

¹³ G. BOROI, C.A. ANGHELESCU, *Curs de drept civil. Partea generală*, Hamangiu, București, 2011, p. 160.

¹⁴ I. POPA, *Contracte civile. De la teorie la practică*, Universul Juridic, București, 2020, p. 102.

finalitate trebuind să prevaleze asupra elementului declanșator¹⁵.

Trecând peste nuanțele de ordin terminologic, la o privire de ansamblu, cauza ar reprezenta un element structural al contractului¹⁶, întrucât operațiunii juridice îi corespunde un anumit scop juridic¹⁷. Însă, cercetând raporturile generate de contract, cauza dobândește semnificative valențe funcționale¹⁸.

Valențele funcționale ale cauzei. Contractul reprezintă, în esență, o asociere a două manifestări de voință, care generează un raport obligațional și care conferă fiecărei părți o cauză în prefigurarea angajamentului asumat de celălalt cocontractant¹⁹. Din acest punct de vedere (n.n. al raportului

¹⁵ *Idem*, p. 109.

¹⁶ Fiind reglementată ca o condiție de validitate distinctă de consimțământ și de obiect, legiuitorul îi conferă o anumită autonomie funcțională (a se vedea D. COSMA, *Teoria generală a actului juridic civil*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 220).

¹⁷ P. VASILESCU, *Drept civil*, p. 450.

¹⁸ *Ibidem*. În cadrul prezentului studiu vom adopta perspectiva autorului citat, în sensul că noțiunea de cauză este analizată în accepțiunea sa largă, fără a opera o separație strictă între cauza contractului și cauza obligațiilor izvorâte din acesta. Interesul cercetării rezidă în modul în care instanțele reușesc să surprindă voința reală a părților și, implicit, scopul urmărit prin contract. Din această perspectivă, cauza capătă o funcție instrumentală, întrucât instanțele verifică inclusiv cauza raportului obligațional pentru a stabili intenția reală a contractanților. Prin urmare, noțiunea de cauză va fi utilizată aici într-o accepțiune extinsă.

¹⁹ M. DAVID, *Cauza obligației*; D. COSMA, *Teoria generală*, p. 222. De-a lungul timpului, au fost prezentate și teorii „anti-cauzaliste” în sensul că obligația rezultată dintr-un contract sinalagmatic nu poate constitui cauza obligației reciproce, pe motiv că o cauză este anterioară efectului său, iar atunci când două evenimente se produc în același timp, unul n-ar putea fi cauza celuilalt (M. PLANIOL, *Traite élémentaire de droit civil*, vol. II, LGDJ, Paris, 1928, p. 1037, *apud* P. MAULAIRE, L. AYNES, P. STOFFEL-MUNCK, *Drept civil*, p. 327). Criticile aduse se bazează pe argumentul că, în esență, cauza este reprezentarea psihologică asupra prestației și nu prestația în sine, astfel că reprezentările psihologice ale părților pot fi concomitente (Tr. IONAȘCU, *Tratat de drept civil. Volumul I. Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1967, p. 50).

obligățional), cauza dobândește o semnificație funcțională²⁰.

Din acest motiv, noțiunea de cauză nu mai permite separarea clară între cauza contractului și cauza obligației, întrucât presupune o combinație de elemente subiective și obiective, această uniune între cauza-motiv și cauza-contraprestație explicând însăși natura duală a actului juridic: subiectiv în sursă și obiectiv în efecte²¹. Așadar, cauza este privită într-o accepțiune largă, menită să permită instanțelor judecătorești cercetarea voinței reale a părților²². Investită cu această prerogativă, instanța va examina mobilele subiective și concrete ale fiecărui cocontractant²³, aspecte variabile care se referă fie la însușirile unei prestații, fie la calitățile unei persoane²⁴, care impulsionează părțile să încheie actul juridic și imprimă acestuia adevărata semnificație²⁵. În doctrină²⁶ s-a susținut că identificarea scopului mediat reprezintă un demers anevoios, deoarece presupune o analiză detaliată a voinței psihologice, care nu este explicită în contract și nu este accesibilă direct terților. În consecință, instanța este nevoită să apeleze la prezumții, să probeze fapte conexe și să utilizeze raționamente deductive pentru a stabili scopul urmărit de părți²⁷.

²⁰ M. MUREȘAN, P. VASILESCU, J. Kocsis, *Dicționar de drept civil*, Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 107; P.A. FORIERS, *La caducité des obligations contractuelles par disparition d'un élément essentiel à leur formation*, Bruylant Bruxelles, 1998, p. 70.

²¹ P. VASILESCU, *Relativitatea actului juridic civil*, Universul Juridic, București, 2008, p. 94.

²² I. ALBU, *Drept civil*, p. 219.

²³ P. VASILESCU, *Drept civil*, p. 450.

²⁴ G. BOROI, C.A. ANGHELESCU, *Curs de drept civil*, p. 160.

²⁵ A. IONAȘCU, *Contribuția practicii judecătorești la dezvoltarea principiilor dreptului civil român*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 31. De exemplu, analizând scopul mediat al vânzătorului, se poate observa că acesta își poate justifica decizia de a vinde bunul prin necesitatea de a achiziționa alt bun sau pentru a contribui cu o sumă la capitalul social al unei societăți comerciale. În mod similar, cumpărătorul poate dobândi un bun imobil pentru a locui cu familia sau pentru a-și înființa un birou profesional (în acest sens, a se vedea M.-L. BELU MAGDO, *Contractul de vânzare*, p. 154).

²⁶ M.-L. BELU MAGDO, *Contractul de vânzare*, p. 160.

²⁷ *Ibidem*.

Raportat la acest demers judiciar de stabilire a scopului urmărit de părți, în funcție de stadiul contractual în care ne aflăm – fie formarea, fie executarea contractului – vom examina prerogativele instanțelor de judecată și modul în care acestea utilizează noțiunea de cauză pentru a cenzura validitatea contractului (I), respectiv eficacitatea acestuia (II), aspecte ce vor permite, în final, o discuție privind relevanța reglementării actuale a cauzei drept condiție esențială de validitate a contractului (III).

I. Cauza și prerogativele instanței de a cenzura validitatea contractului

Cauza permite judecătorului cenzura contractului²⁸ cu scopul de a proteja interesele pe care trebuie să le apere: uneori sunt interesele particulare ale contractanților, fiind vorba de existența sau inexistența cauzei, alteori intervine în discuție interesul general, de această dată fiind vorba de liceitatea și moralitatea cauzei²⁹.

Existența cauzei. Din perspectiva existenței cauzei, judecătorul trebuie să verifice dacă obligațiile părților sunt fundamentate juridic (n.n.

²⁸ Din această perspectivă, am putea considera cauza ca fiind „instrumentul juridic prin care jurisprudența garantează restabilirea legalității și respectarea normelor morale, precum și conformitatea actelor juridice civile cu ordinea publică” (a se vedea G. BELEIU, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ediția a XI-a, Universul Juridic, București, 2007, p. 172).

²⁹ Sancțiunile incidente sunt prevăzute de art. 1238 C.civ. respectiv: lipsa cauzei atrage anulabilitatea contractului, cu excepția cazului în care contractul a fost greșit calificat și poate produce alte efecte juridice, iar o cauza ilicită sau imorală atrage nulitatea absolută a contractului dacă este comună ori, în caz contrar, dacă cealaltă parte a cunoscut-o sau, după împrejurări, trebuia s-o cunoască. Sistemul nostru de drept recunoaște doar nulitățile judiciare, ceea ce înseamnă că nulitatea trebuie dispusă de instanță, dacă va constata că este incidentă o cauză de nulitate, indiferent dacă e relativă sau absolută. Odată constată cauza de nulitate, instanța este obligată să dispună nulitatea, aplicarea sancțiunii nefiind facultativă pentru aceasta (a se vedea P. VASILESCU, *Drept civil*, p. 513).

dacă partea urmărește un scop prin încheierea contractului), însă nu va trebui să verifice dacă există un echilibru din punct de vedere economic între obligațiile reciproce asumate de către părți³⁰.

Absența cauzei nu se confundă cu lipsa echivalenței între contraprestații, deoarece lipsa cauzei nu apare doar ca o simplă ruptură a echilibrului economic dintre prestațiile reciproce, ci, din contră, presupune o veritabilă absență a contraprestației. Cu alte cuvinte, pentru a se constata absența cauzei, contraprestația trebuie să fie inexistentă sau complet nesemnificativă³¹. Dezechilibrul contraprestațiilor ar putea lipsi contractul de utilitate³², ar putea atrage anularea acestuia pentru neseriozitatea prestației³³ sau recalificarea contractului, însă nu va atrage sancțiunea nulității relative pe motiv de lipsă a cauzei. Lipsa cauzei ar putea fi considerată ca fiind absența interesului în executarea contractului³⁴, acest interes³⁵ decurgând din conținutul contractului.

Liceitatea și moralitatea cauzei. Pe acest palier, cauza este un

³⁰ P. MAULAIRE, L. AYNES, P. STOFFEL-MUNCK, *Drept civil*, p. 332.

³¹ Fr. TERRÉ, Ph. SYMLER, Yv. LAQUETTE, *Droit Civil. Les obligations*, ed. a VII-a, Dalloz, Paris, 1999, p. 330. De asemenea, CA CONSTANȚA: sec. a II-a civilă, hot. nr. 233/2024 (04 dec. 2024), cod RJ: eege73g47.

³² L. FIN-LANGER, *L'équilibre contractuel*, LGDJ, 2002, p. 603, *apud* P. MAULAIRE, L. AYNES, P. STOFFEL-MUNCK, *Drept civil*, p. 331.

³³ De pildă, în materia contractului de vânzare-cumpărare, un dezechilibru semnificativ între prestațiile părților poate determina anularea convenției în ipoteza în care prețul convenit este calificat de instanță ca fiind unul derizoriu [a se vedea art. 1665 alin. (2) C.civ.]. Într-o asemenea situație, nulitatea relativă a contractului va fi pronunțată pentru un preț derizoriu, nu pentru lipsa cauzei.

³⁴ Cauza a fost considerată „un de ce, un scop, o rațiune; ea este, am mai putea spune, interesul – în particular interesul economic – al contractantului de a contracta” (t.n.). În acest sens, J. CARBONNIER, *Droit civil. Introduction*, ed. a XXV-a, PUF, 1997, p. 58: „est un pourquoi, un but, une raison; elle est, pourrait-on dire encore, l'intérêt (en particulier l'intérêt économique) du contractant au contrat”.

³⁵ Interesul poate fi înțeles ca partea subiectivă care caracterizează cauza și care asigură dinamica actului (în acest sens, P. VASILESCU, *Relativitatea*, p. 95).

instrument mai suplu de control sub aspectul liceității decât în cazul altor condiții de validitate³⁶. Spre exemplu, într-o acțiune în nulitatea contractului pe motiv de obiect ilicit³⁷, judecătorul va dispune nulitatea absolută a acestuia dacă din probele administrate reiese acest aspect, fără a proceda la o analiză psihologică a scopului concret al cocontractanților. În schimb, dacă se solicită nulitatea pe motiv de cauză ilicită, atunci judecătorul dispune de un instrument mai extins de control, având puteri mai sporite de cenzură, revenindu-i sarcina să aprecieze scopul concret urmărit de cocontractanți.

Cu titlu exemplificativ, în practica judiciară, o instanță a sancționat cu nulitate absolută pe motiv de cauză ilicită și imorală un contract de vânzare a unui apartament încheiat pe fondul relațiilor tensionate dintre părți, ca urmare a încălcării de către vânzătoare a obligației morale de fidelitate³⁸. Instanța a apreciat că existența unei cauze imorale comune nu este condiționată de exercitarea unor acte de violență morală de către una dintre părți împotriva celeilalte. S-a mai reținut că, deși relațiile de uniune consensuale nu sunt imorale, raportat la principiile, valorile și moravurile societății actuale³⁹,

³⁶ Cauza poate rezulta explicit din conținutul actului juridic încheiat, însă în majoritatea cazurilor, contractul nu face referire la scopul său, așa cum se întâmplă cu celelalte cerințe de validitate ale acestuia. Astfel, unele dintre acestea trebuie indicate în mod expres (precum obiectul contractului), iar altele pot fi deduse din manifestarea părților prin semnătură (consimțământul și capacitatea). Cauza, fiind un element subiectiv, nu este stipulată și nu poate fi dedusă din semnarea contractului (a se vedea G. ȚÎȚA-NICOLESCU, Cauza actului juridic în reglementarea noului Cod civil, în *Revista Universul Juridic*, nr. 1/2017, pp. 13-26).

³⁷ Art. 1225 alin. (2) și (3) C.civ., respectiv art. 1226 alin. (2) C.civ.

³⁸ Jud. CONSTANȚA: sen.civ. nr. 1280/2020 (10 feb. 2020) și T CONSTANȚA: dec.civ. nr. 1659/2020 (10 noi. 2020), comentariu de Ș.A. TOMA, Nulitatea contractului de vânzare: cauză imorală și preț fictiv. Reținerea concomitentă a două cauze de nulitate, în *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 3/2021.

³⁹ Noțiunea de bune moravuri reprezintă o sintagmă cu un conținut flexibil, influențată de evoluția societății și de modul în care aceasta se raportează, în timp, la moralitate. Prin urmare, instanțele au responsabilitatea de a stabili, în fiecare caz în parte, care sunt regulile de moralitate socială esențiale pentru ordinea juridică, pe care societatea nu le poate înlocui (a se

încheierea unui act juridic având drept scop menținerea unei astfel de relații este prohibită de lege, contravenind bunelor moravuri.

În ceea ce privește caracterul lícit al cauzei, într-o speță care surprinde raportul dintre cauză și buna-credință la momentul formării contractului, s-a reținut că atunci când instanța constată că actul juridic a fost încheiat cu bună-credință, nu poate fi invocată existența unei cauze ilicite⁴⁰. S-a precizat că într-un contract de vânzare-cumpărare, o cauză ilicită ar putea fi fundamentată, de exemplu, pe ignorarea sau, dimpotrivă, pe cunoașterea de către cumpărător a faptului că bunul vândut nu ar aparține vânzătorului. Or, în condițiile în care instanța a stabilit buna-credință la momentul încheierii contractului, acesta nu poate fi lovit de nulitate absolută pentru o cauză ilicită, având în vedere că atât cauza, cât și buna-credință reflectă poziția subiectivă a părților față de contractul încheiat.

În aceeași ordine de idei, practica judiciară arată că în măsura în care, la momentul încheierii contractului de vânzare-cumpărare cauza a fost una lícită,

„...validitatea unui contract și existența unei cauze lícite nu depind de evoluția ulterioară a comportamentului părților, iar o eventuală rea-credință manifestată ulterior în derularea contractului nu poate influența valabilitatea acestuia [...]. În consecință, orice modificare a intențiilor sau comportamentului părților după încheierea contractului nu prezintă relevanță pentru validitatea cauzei, care a fost lícită la momentul încheierii actului juridic, nefiind făcută dovada contrară”⁴¹.

Aceste câteva exemple redau modul în care instanțele utilizează noțiunea de cauză, precum și corelația practică a acesteia cu conceptul de bună-credință. Pe de o parte, în condițiile în care instanța a constatat existența bunei-credințe la momentul încheierii contractului, o cauză ilicită

vedea P. VASILESCU, Bunele moravuri – O confuziune etică de-drept, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Iurisprudentia*, nr. 1/2022, pp. 9-105).

⁴⁰ ÎCCJ: sec. civ. și de proprietate intelectuală, dec.civ. nr. 7828/2005 (10 oct. 2005), în PR nr. 3/2006, p. 32, citată în G. FLORESCU, *Nulitatea actului*, p. 133.

⁴¹ Jud. CLUJ-NAPOCA: sec.civ., hot. nr. 299/2025 (27 ian. 2025), cod RJ: 86g7762d4.

(și sancționarea cu nulitate absolută) este exclusă. Pe de altă parte, în cazul în care, după încheierea unui contract care îndeplinește condiția unei cauze licite, se constată o eventuală rea-credință a părților, acest fapt nu va afecta validitatea actului juridic deja încheiat. În această situație, comportamentele părților pe durata derulării contractului vor influența modul de executare și eficacitatea acestuia, însă nu validitatea.

Concluzie. Cauza este un instrument care conferă judecătorului prerogativa de a cerceta motivele subiective ale părților, pe baza cărora va stabili existența, legalitatea și moralitatea scopului urmărit de acestea la momentul realizării acordului de voință. Ulterior, judecătorul va stabili dacă contractul îndeplinește această condiție de validitate sau este lovit de nulitate absolută sau relativă, după caz, aceasta operând chiar de la momentul încheierii contractului. Tocmai aceasta este rațiunea pentru care existența motivelor de nulitate se analizează prin raportare la momentul contemporan încheierii contractului. Ulterior, eventuale deficiențe legate de cauză, intervenite pe parcursul executării, ar putea justifica incidența altor mecanisme juridice, cum ar fi caducitatea sau, eventual, excepția de neexecutare⁴².

⁴² G. FLORESCU, *Nulitatea actului*, p. 121; H. CAPITANT, *De la cause des obligations*, Dalloz, Paris, 1923, *apud* I. POPA, *Contracte civile*, p. 108. Cauza a fost utilizată ca temei pentru instituții juridice care se referă la neexecutarea contractului, pornind de la premisa că neexecutarea obligației de către un cocontractant lipsește obligația celuilalt de cauză. În ceea ce ne privește, avem rezerve în a aprecia că instituția juridică actuală a cauzei ar constitui un temei pentru excepția de neexecutare. Pe de o parte, cauza este un element subiectiv, de natură psihologică, determinată de voință. Astfel, cauza obligației nu este prestația în sine sau obținerea prestației în sine, ci reprezentarea psihologică a contraprestației urmărite de la cealaltă parte. Astfel că reprezentarea psihologică a contraprestației poate subzista neexecutării obligației de către cocontractant. Pe de altă parte, chiar dacă am reține că neexecutarea obligației de către un cocontractant lipsește obligația celuilalt de cauză, din perspectivă cronologică, neexecutarea obligației de către cealaltă parte este elementul care produce dispariția cauzei. Nu dispariția cauzei antrenează neexecutarea, ci invers. Prin urmare, contractul nu va înceta pe temei de „dispariție a cauzei”, ci pe tărâmul neexecutării contractuale, prin invocarea remediilor specifice.

În ipoteza în care deficiențele legate de cauză apar pe parcursul executării contractului, instanțele se confruntă cu o problemă mai complexă, întrucât legea nu prevede în mod expres sancțiunile pentru circumstanțele survenite după încheierea contractului. În aceste cazuri, judecătorii nu mai sunt ținuti de dispozițiile precise ale legii referitoare la cazurile de nulitate, ci se raportează la contextul specific al executării contractului, cauza reprezentând un instrument care le oferă o marjă de apreciere mult mai largă.

II. Cauza și prerogativele instanței de a cenzura eficacitatea contractului

Deși este reglementată ca o condiție de validitate a contractului apreciată la momentul încheierii acestuia, cauza supraviețuiește acestui moment⁴³, prorogându-și relevanța juridică și în faza executării contractului⁴⁴, sfidând planul validității și pătrunzând pe tărâmul eficacității juridice⁴⁵. Astfel, aceasta influențează întregul parcurs al contractului: încheierea, eficacitatea și executarea acestuia⁴⁶.

Din această perspectivă, cauza fundamentează interdependența obligațiilor reciproce, întrucât obligația depinde de cauza finală care a determinat-o, nu poate exista în lipsa cauzei și nu poate subzista ulterior dispariției acesteia⁴⁷.

În consecință, cauza ar trebui să dăinuie până la momentul executării integrale a contractului, când, invariabil, aceasta se realizează prin atingerea finalității urmărite, moment la care contractul și-a produs toate consecințele juridice prefigurate⁴⁸. Ulterior executării contractului, obligația s-a stins, iar cauza, la rândul său, s-a realizat.

Totuși, pe parcursul executării contractului, pot apărea circumstanțe care să afecteze scopul stabilit la momentul încheierii acordului de voință,

⁴³ P. VASILESCU, *Relativitatea*, p. 91.

⁴⁴ Ș. DIACONESCU, *Contractul cadru de distribuție comercială*, Universul Juridic, București, 2010, p. 137.

⁴⁵ Paradoxal, cauza își găsește expresia în rezultatul final urmărit și produs, însă este reglementată ca una dintre cerințele ce trebuie îndeplinite la momentul încheierii contractului (a se vedea I. ALBU, *Drept civil*, Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 219).

⁴⁶ L. STĂNCIULESCU, V. NEMEȘ, *Dreptul contractelor civile și comerciale, în reglementarea noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 32.

⁴⁷ M. DAVID, *Eseu asupra cunoașterii în dreptul civil*, Universul Juridic, București, 2017, p. 339.

⁴⁸ *Idem*, p. 354.

ceea ce ar putea conduce la dispariția cauzei⁴⁹. În acest caz, efectele juridice predefinite de părți la momentul formării actului nu se mai realizează, iar contractul, în ansamblul său, nu își mai atinge finalitatea.

În cele ce urmează, vom analiza o hotărâre a unei instanțe de judecată care a examinat influența dispariției cauzei asupra eficacității unui contract⁵⁰, permițând observarea modului în care este aplicată în practică noțiunea de cauză ulterior încheierii contractului. În acest sens, analiza noastră va include o prezentare succintă a stării de fapt (A) deduse judecății și a interpretării instanței (B). Apoi, vom prezenta propriile opinii, însoțite de repere doctrinare și perspective jurisprudențiale (C), urmate de o concluzie (D).

A. Succintă prezentare a stării de fapt

Litigiul dedus judecății decurge dintr-un contract de concesiune anticipată a unui loc de veci încheiat între Autoritatea Publică de Administrare a Cimitirelor și o persoană fizică, fiind plătită taxa de concesiune pentru o perioadă de 20 de ani⁵¹. În perioada contractuală a intervenit decesul titularului, acesta fiind înhumat în alt loc decât cel pentru care s-a încheiat contractul de concesiune anticipată.

Autoritatea publică susținea că scopul juridic al încheierii contractului de concesiune anticipată a fost ca partea contractantă să aibă rezervat un loc de veci și la data decesului să fie înmormântată acolo, iar odată ce aceasta a decedat fără a fi înhumată efectiv acolo, obligația de a-i asigura locul de veci ar fi rămas fără cauză. Cu alte cuvinte, înhumarea defunctului în alt loc de veci

⁴⁹ Cauza poate dispărea fortuit doar înainte de executarea contractului, ulterior executării neputându-se vorbi de o dispariție a cauzei, întrucât acesta și-a atins finalitatea (a se vedea M. David, *Eseu*, p. 354).

⁵⁰ A se vedea T CLUJ: sec.mixt., hot. nr. 1089/2024 (18 apr. 2024), cod RJ: 4e8439de2.

⁵¹ Miza litigiului era, în esență, obligarea autorității publice la emiterea unei adeverințe de concesiune pentru a se suplimenta certificatul de moștenitor, în sensul de a se include în masa succesorală și drepturile care decurg din contractul de concesiune încheiat de defunct. Trecând peste discuțiile privitoare la transmiterea dreptului de concesiune pe cale succesorală, prezintă relevanță faptul că principala apărare de fond a autorității publice a fost caducitatea contractului pe motiv de dispariție a cauzei.

decât cel concesionat ar atrage dispariția cauzei și ar lipsi contractul de concesiune de orice efecte, motiv pentru care acesta ar trebui considerat ca fiind caduc.

B. Interpretarea instanței

Cu titlu preliminar, instanța a reținut că prevederile art. 871 alin. (1) C. civ. privitoare la obligația concesionarului de a exploata bunul nu se aplică *tale quale* în această situație particulară, întrucât, dat fiind specificul concesionării unui loc de veci, nu poate fi vorba de o exploatare continuă a bunului. Instanța a apreciat că, în considerarea faptului că locul de înhumare a fost atribuit anticipat, valorificarea sa pe parcursul duratei contractuale este o probabilitate, nicidecum o certitudine. Mai mult, instanța a reținut că nu poate fi confundat caracterul *intuitu personae* al atribuirii contractului (care presupune verificarea unor condiții în persoana concesionarului) cu obligativitatea utilizării locului de înhumare de către concesionar, în măsura în care decesul ar interveni pe perioada contractuală.

Cu privire la dispariția cauzei, instanța a reținut că

„...în privința contractelor de concesiune prin care este atribuit anticipat un loc de veci, cauza este reprezentată de obținerea și păstrarea dreptului de folosință a locului de veci pe perioada contractuală. Utilizarea efectivă a locului de veci reprezintă doar o modalitate probabilă de executare a contractului, care nu poate condiționa încheierea sau eficacitatea contractului, pentru că nu are caracter cert”⁵².

C. Opinii, repere doctrinare și perspective jurisprudențiale

Cu titlu prealabil, Legea nr. 102/2014⁵³ nu reglementează în detaliu regimul concesiunilor locurilor de veci, respectiv nu prevede modalitatea de atribuire a concesiunilor acestor locuri, ci conferă acest atribut autorităților publice locale. Din acest motiv, în cele ce urmează, vom trata acest contract din perspectiva prevederilor de drept comun incidente, făcând abstracție de

⁵² T CLUJ: sec.mixt., hot. nr. 1089/2024 (18 apr. 2024), cod RJ: 4e8439de2.

⁵³ Legea nr. 102/2014 privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare, publicată în M.of. nr. 520 (11 iun. 2014).

eventuale reglementări ale autorităților locale.

1. Caracterul *intuitu personae* al contractului

În ceea ce privește caracterul *intuitu personae* al contractelor, specificitatea acestora rezidă în faptul că un rol determinant în realizarea acordului de voință îl joacă identitatea contractantului și calitățile specifice ale acestuia⁵⁴, calități care îl individualizează în exercitarea dreptului sau în îndeplinirea obligației asumate. Cel puțin din perspectiva contractantului, calitatea rezultatului ce urmează a fi obținut poate fi influențată semnificativ de anumite trăsături speciale ale cocontractantului⁵⁵. În consecință, doar persoana în cauză (și nimeni altcineva) poate exercita drepturile și îndeplini obligațiile asumate, iar în cazul decesului acesteia, drepturile și obligațiile neexecutate se sting, întrucât nu pot fi transmise pe cale succesorală⁵⁶.

De principiu, și în materia contractelor administrative, doctrina recunoaște un caracter *intuitu personae* al contractului de concesiune (privit la modul general).

În acest sens, s-a reținut că „concesionarul care tocmai a decedat (fiind persoană fizică) avea o calitate *intuitu personae* – aceea de a fi autorul celei mai bune oferte, satisfăcând cel mai bine interesul public – care ne îndreptățește să credem că succesorul acestuia în drepturi nu va satisface la fel de bine interesul public ca antecesorul său”⁵⁷.

Se observă, așadar, că doctrina asimilează dispariția ulterioară a elementului *intuitu personae* unui caz de caducitate, însă admite posibilitatea ca, atunci când legea prevede în mod expres, efectele contractului de concesiune să fie transferate și să se producă ulterior în persoana unui alt

⁵⁴ Ș. DIACONESCU, P. VASILESCU, *Introducere în dreptul civil. Volumul II*, Hamangiu, București, 2023, p. 36.

⁵⁵ M. MUREȘAN, P. VASILESCU, J. KOCIS, *Dicționar*, p. 197.

⁵⁶ Ș. DIACONESCU, P. VASILESCU, *Introducere*, p. 37; M. MUREȘAN, P. VASILESCU, J. KOCIS, *Dicționar*, p. 197.

⁵⁷ O. PODARU, *Caducitatea actului juridic în dreptul public*, Hamangiu, București, 2019, p. 369.

subiect de drept (a succesorului), după moartea concesionarului inițial⁵⁸. Totuși, apreciem că toate aceste aspecte converg înspre ideea că, în materia contractelor administrative, nu este incident un veritabil caracter *intuitu personae*.

În speță, instanța a admis că ar exista un caracter *intuitu personae* al atribuirii contractului pe motiv că ar presupune verificarea unor condiții în persoana concesionarului. Cu toate acestea, a reținut că nu e obligatoriu ca titularul dreptului de concesiune să fie înhumat efectiv în acel loc la momentul survenirii decesului, deoarece aceasta este doar o modalitate probabilă de executare a contractului. În raport de cele reținute de instanță se ridică întrebarea dacă putem discuta despre un caracter *intuitu personae* al atribuirii contractului, fără a avea un caracter *intuitu personae* al contractului efectiv încheiat?

În ceea ce ne privește, raportat la toate cele de mai sus, apreciem că un astfel de contract nu poate fi calificat, în mod riguros, drept unul cu un caracter *intuitu personae*. Aceasta pentru că acordul juridic nu este indisolubil legat de persoana concesionarului⁵⁹. Apoi, există posibilitatea ca drepturile care decurg din contractul de concesiune să se transmită moștenitorilor legali sau testamentari⁶⁰, în speță miza constatării caducității contractului fiind tocmai paralizarea transmiterii drepturilor concesionarului pe cale succesorală.

Concluzionând, contractul de concesiune anticipată a unui loc de veci încorporează, mai degrabă, un caracter *intuitu rei*, fiind încheiat în considerarea naturii, destinației sau situației juridice speciale a bunului⁶¹ (a locului de veci).

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 367-369.

⁵⁹ Chiar dacă doctrina a admis că un contract de concesiune poate încorpora un caracter *intuitu personae*, nu putem identifica anumite calități specifice care să se verifice în persoana concesionarului și care să nu vizeze un criteriu obiectiv – acela al satisfacerii interesului public.

⁶⁰ Art. 82¹ alin. (1) din Legea nr. 71/2011 prevede că „Drepturile asupra locurilor de veci/înhumare din cimitire, dobândite în condițiile legii, se transmit, indiferent de natura lor juridică, prin succesiune și acte juridice între vii cu titlu gratuit”.

⁶¹ Ș. DIACONESCU, P. VASILESCU, *Introducere*, p. 37.

2. Cauza contractului de concesiune anticipată a unui loc de veci

Instanța a reținut că aceasta este reprezentată de obținerea și păstrarea dreptului de folosință a locului de veci pe perioada contractuală. Potrivit raționamentului urmat, nu este necesar ca titularul să fie înhumat efectiv în locul de veci concesionat, astfel că finalitatea contractului (și, implicit, cauza acestuia) nu este condiționată de această împrejurare. În continuare, raportat la cele reținute de instanța de judecată, apreciem că pot fi făcute anumite nuanțări.

În acord cu prevederile Legii nr. 102/2014, o persoană poate fi titulara unui singur drept de folosință asupra unui loc de veci concesionat. În ipoteza în care unui concesionar i se atribuie un alt loc, dreptul inițial asupra locului de veci concesionat i se retrage⁶².

Dacă admitem raționamentul instanței potrivit căruia înhumarea efectivă a titularului în locul de veci concesionat este doar o modalitate posibilă de executare a contractului, se ridică în mod firesc întrebarea: care este justificarea pentru limitarea dreptului acestuia la concesionarea unui singur loc de veci? Apoi, dacă concesionarul beneficiază de un drept de folosință asupra unui singur loc de veci, în ipoteza survenirii decesului său pe durata contractuală, care ar fi celelalte modalități prin care contractul ar putea fi executat? În definitiv, nu este o certitudine că decesul va surveni în perioada contractuală, dar este o certitudine că decesul va surveni cândva, la un moment dat. Dacă acesta nu survine în interiorul perioadei contractuale, titularul are posibilitatea de a păstra locul concesionat prin încheierea unui nou contract, având chiar un drept de preemțiune în acest sens⁶³.

În lumina celor expuse, apreciem că înhumarea este de esență încheierii unui contract de concesiune anticipată a unui loc de veci. Astfel, în această materie, cauza contractului ar fi obținerea și păstrarea dreptului de

⁶² Dispozițiile art. 19 lit. a) din Legea nr. 102/2014 prevăd că „Administratorul cimitirului retrage dreptul de folosință a locurilor de înhumare și îi înștiințează în scris pe titularii dreptului de folosință în următoarele cazuri: a) titularului i se atribuie un alt loc de înhumare”.

⁶³ Dispozițiile art. 18 alin. (2) din Legea nr. 102/2014 stabilesc că „La expirarea termenului de folosință a locului de înhumare, concesionarul are drept de preemțiune”.

folosință asupra locului de veci în vederea înhumării titularului în acel loc, dacă decesul survine în perioada contractuală.

În continuare, analiza noastră va aborda modul în care dispariția cauzei pe parcursul executării contractului poate antrena caducitatea invocată de autoritatea publică.

3. Dispariția cauzei pe parcursul executării contractului – temei al caducității?

Caducitatea nu are un regim general de reglementare, astfel încât definiția și regimul său juridic au evoluat în urma contribuțiilor doctrinei și practicii.

Dreptul francez. În doctrina franceză, au fost oferite mai multe definiții ale noțiunii de caducitate. Dintre acestea, amintim: caducitatea este „o stare a unui act juridic valabil, dar lipsit de efecte, din cauza survenirii unui fapt posterior nașterii sale”⁶⁴; „caracter al unui act juridic lipsit de efecte, în virtutea unor circumstanțe care îi sunt posterioare”⁶⁵; „acea situație juridică în care un contract valabil încheiat încetează să producă efecte datorită dispariției unui element esențial pentru existența sa”⁶⁶.

În jurisprudența franceză s-a reținut că sunt împrejurări care pot atrage caducitatea pieirea obiectului material al convenției⁶⁷, dispariția cauzei convenției⁶⁸, respectiv dispariția unei calități obiective sau subiective esențiale a unui contractant⁶⁹.

Doctrina franceză distinge, într-o manieră interesantă, similar cu regimul nulităților, între caducitate absolută și caducitate relativă. Caducitatea absolută ar reprezenta mecanismul care operează „de plin drept”

⁶⁴ R. GUILLÉN, J. VINCENT, *Lexique de termes juridiques*, ed. a IX-a, Dalloz, Paris, 1993, pp. 76-77, *apud* O. PODARU, *Caducitatea actului*, p. 25.

⁶⁵ *Le droit de A à Z – Dictionnaire juridique pratiqué*, ed. a III-a, Juridiques Européennes, Paris, 1980, p. 90.

⁶⁶ F. GARRON, *La caducité du contrat*, PUAM, Aix-en-Provence, 1999, p. 302, *apud* Ș. DIACONESCU, *Contractul cadru*, p. 112.

⁶⁷ F. GARRON, *La caducité*, p. 106, *apud* O. PODARU, *Caducitatea actului*, p. 29.

⁶⁸ *Idem*, p. 133.

⁶⁹ *Idem*, pp. 160-163.

și care determină în mod inevitabil ineficacitatea actului juridic. Cum ar fi, de exemplu, pieirea totală a bunului ce face obiectul contractului sau dispariția elementului *intuitu personae* al contractului. Pe lângă aceasta, ar exista și o caducitate relativă, care nu produce efecte de plin drept, ci numai în urma declarației de voință a uneia dintre părțile contractului. Spre exemplu, pieirea parțială a obiectului contractului⁷⁰.

Dreptul român. Similar dreptului civil francez, în dreptul civil român, caducitatea⁷¹ a fost definită drept acea cauză de ineficacitate a unui act juridic valabil încheiat „determinată de un eveniment ce nu depinde de voința sau vinovăția părților și care survine după încheierea valabilă a actului, împiedicând în mod obiectiv producerea efectelor actului juridic”⁷².

Circumstanțele care pot conduce la caducitate pot viza fie persoana uneia dintre părți (de exemplu, decesul sau incapacitatea), fie anumite condiții esențiale de validitate ale contractului⁷³, care trebuie existe nu doar la momentul încheierii actului, ci și atunci când acesta devine eficace⁷⁴. Din această perspectivă, în doctrină se face o distincție între condiții instantanee, care trebuie să existe numai la formarea actului (cum sunt consimțământul și capacitatea) și condițiile continue care trebuie să subziste și în momentul în care actul urmează să își producă efectele (obiectul și cauza)⁷⁵.

Raportat la aceste distincții, dispariția cauzei ulterior încheierii contractului este recunoscută atât de doctrină, cât și de practica judiciară română drept circumstanță care atrage aplicabilitatea regimului juridic al

⁷⁰ *Idem*, p. 201 et seq.

⁷¹ Doctrina și jurisprudența română au utilizat o perioadă semnificativă noțiunea de caducitate doar în materia actelor unilaterale, contractual aceasta fiind inclusă sub cupola imposibilității fortuite de executare (a se vedea L. POP, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Fundația Chemarea, Iași, 1994, p. 48; C. STĂTESCU, C. BÎRSAN, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, All Educațional, București, 1998, p. 43).

⁷² M. MUREȘAN, P. VASILESCU, J. KOCSIS, *Dicționar*, pp. 96-97.

⁷³ D. COSMA, *Teoria generală*, p. 439.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Yv. BUFFELAN-LENORE, *Essai sur la notion de caducité des actes juridiques en droit civil*, LGDJ, Paris, 1963, pp. 167-168, *apud* D. COSMA, *Teoria generală*, p. 440.

caducității.

Cu titlu exemplificativ, în practica judiciară s-a constatat caducitatea parțială a unui act de expropriere pe motiv de nerealizare a scopului propus. Instanța a apreciat că actul juridic al exproprierii a devenit ineficace în urma neîndeplinirii sau, mai precis, a îndeplinirii parțiale a scopului propus, respectiv a îndeplinirii în anumite limite a obiectivelor pentru cauza de utilitatea publică⁷⁶.

În doctrina română s-a reținut că regimul juridic al caducității pe motiv de dispariție a cauzei va fi aplicabil atunci când două contracte sunt indivizibile prin voința părților, întrucât desființarea unui contract, indiferent de motiv, poate antrena dispariția cauzei în celălalt contract încheiat valabil⁷⁷. Același raționament va fi aplicabil și în situația în care încheierea contractului s-a bazat pe anumite trăsături ale persoanei, întrucât orice schimbare semnificativă ulterioară a acestor trăsături va afecta cauza contractului, influențând astfel unul dintre pilonii esențiali ai acestuia – elementul *intuitu personae*⁷⁸.

Încercând să realizeze o scindare a regimului caducității pe cele două paliere – absolute și relative – întâlnite în dreptul francez, doctrina a statuat asupra faptului că dispariția obiectului contractului ar atrage o imposibilitate absolută de executare și în consecință, o caducitate de drept, invincibilă⁷⁹. Spre deosebire de aceasta, dispariția cauzei, având un caracter abstract, ar atrage o imposibilitate relativă de executare, dependentă de voința celui pe care-l protejează⁸⁰.

Urmând acest raționament, comparativ cu ipoteza dispariției

⁷⁶ A se vedea ÎCCJ: sec. civ. și de proprietate intelectuală, dec. nr. 520/2006 (19 ian. 2006), comentată în L.C. STOICA, *Ineficacitatea actului juridic civil. Practică judiciară. Rezoluțiunea, rezilierea, revocarea, reducățiunea, caducitatea, inopozabilitatea*, Hamangiu, 2009, pp. 296-299.

⁷⁷ Ș. DIACONESCU, *Contractul cadru*, p. 112; J. GOICOVICI, *Affectio modulus - cauza contractelor cadru*, în *Revista Română de Drept al Afacerilor*, nr. 3/2010.

⁷⁸ Ș. DIACONESCU, *Contractul cadru*, p. 96.

⁷⁹ O. PODARU, *Caducitatea actului*, p. 35.

⁸⁰ *Ibidem*.

obiectului contractului – când instanța este mai mult condiționată să ia act de ineficacitatea actului, analiza cauzei conferă judecătorului o marjă mai largă de apreciere. Astfel, atunci când este avută în vedere cauza contractului, judecătorul are prerogativa de a examina voința părților și de a se întreba dacă aceasta a constituit, în mod real, rațiunea încheierii contractului. Ulterior, în urma administrării probatoriului, acesta poate stabili fie că scopul avut în vedere subzistă și contractul este eficace, fie, dimpotrivă, că rațiunea inițială a încetat să existe, ceea ce atrage caducitatea contractului.

Având în vedere situația de fapt supusă analizei, pot fi identificate două împrejurări în temeiul cărora instanța ar fi putut constata caducitatea contractului de concesiune pe motiv de dispariție a cauzei: (i) decesul concesionarului, în ipoteza în care contractul ar fi calificat ca având un caracter *intuitu personae* și (ii) înhumarea concesionarului în alt loc de veci decât cel care a constituit obiectul contractului de concesiune anticipată, dacă se apreciază că finalitatea convenției este condiționată de această împrejurare.

Decesul concesionarului. În ceea ce privește decesul concesionarului, privit independent de discuțiile privind înhumarea, acesta ar atrage caducitatea în situația în care am reține un caracter *intuitu personae* al contractului. Într-o astfel de situație, decesul ar conduce la imposibilitatea exercitării drepturilor și executării obligațiilor, ceea ce ar avea ca efect stingerea raporturilor juridice ce presupun o calitate esențială și o prestație personală a debitorului. Dacă dreptul nu poate fi exercitat sau obligația nu poate fi îndeplinită de către titularul său și nu se transmite moștenitorilor, aceste drepturi și obligații se sting, deoarece trăsăturile speciale ale debitorului sunt inseparabile de obiectul raportului juridic⁸¹.

În speță, avem rezerve față de atribuirea unui caracter *intuitu personae* contractului de concesiune anticipată a locului de veci⁸². Mai mult, însuși specificul acestui tip de concesiune relevă că decesul concesionarului nu împiedică executarea contractului, ci creează premisa firească pentru

⁸¹ L. POP, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2023, p. 648.

⁸² *Supra* II.C.1.

atingerea finalității urmărite prin încheierea acestuia. Prin urmare, în acest caz, moartea titularului nu poate constitui un motiv pentru constatarea caducității de către instanță.

Înhumarea titularului în alt loc de veci. Elementul esențial pentru dispunerea caducității pe acest temei constă în a stabili dacă finalitatea contractului de concesiune este sau nu legată de înhumarea efectivă a titularului în locul de veci concesionat.

Dispariția cauzei intervine atunci când scopul determinant avut în vedere la momentul încheierii contractului – înhumarea titularului în locul de veci concesionat – nu mai poate fi îndeplinit. Într-o asemenea situație, caducitatea poate opera atunci când finalitatea contractului devine imposibil de atins în mod cert și definitiv⁸³.

⁸³ Pot exista situații în care imposibilitatea înhumării este doar temporară – de pildă, decesul survenit în străinătate, urmat de o imposibilitate imediată a repatrierii. În vederea stabilirii soartei dreptului concesionarului, se ridică problema determinării momentului în care acesta încetează efectiv: la data decesului titularului sau la data înhumării propriu-zise? Legea nr. 102/2014 nu conține dispoziții în acest sens, iar regulamentele locale nu oferă o reglementare unitară. Spre exemplu, art. 42 din HCL nr. 300/2014 al mun. Cluj-Napoca, prevede că: „În situația în care locul de înhumare a fost atribuit anticipat decesului [...], dreptul de folosință se poate transmite numai prin moștenire și numai dacă titularul a fost înhumat în acel loc. În caz contrar, dreptul de folosință încetează la data decesului titularului”. În schimb, HCGMB nr. 79/2024 nu menționează o asemenea cauză de încetare, ci, mai mult, prevede că în acel loc de veci pot fi înhumate și rudele titularului, motiv pentru care contractul de concesiune nu ar înceta nici prin deces și nici prin înhumarea propriu-zisă a titularului (în acel loc sau în altul). Dacă ne raportăm la normele generale privind concesiunea bunurilor proprietate publică, art. 327 alin. (1) lit. f) C.adm. prevede că: „Încetarea contractului de concesiune de bunuri proprietate publică poate avea loc în următoarele situații: [...] f) la dispariția, dintr-o cauză de forță majoră, a bunului concesionat sau în cazul imposibilității obiective a concesionarului de a-l exploata, prin renunțare, fără plata unei despăgubiri”. Chiar admitând că ne aflăm în ipoteza unei imposibilități obiective de exploatare a bunului, este greu de conceput cum un concesionar decedat ar putea „renunța” la dreptul său, în condițiile în care renunțarea presupune o manifestare de voință proprie, imposibilă *post mortem*. În plus, dacă acceptăm existența unei

Pe de o parte, dacă admitem că finalitatea contractului de concesiune este indisolubil legată de înhumarea efectivă a titularului în locul de veci concesionat, atunci decesul urmat de înmormântarea acestuia într-un alt loc ar determina dispariția cauzei, ceea ce ar atrage ineficacitatea contractului de concesiune⁸⁴. Practic, ar fi vorba despre un acord de voință care nu își va mai produce efectele, întrucât nu mai există scopul pentru care s-a realizat și, în consecință, nu ar mai exista nicio rațiune pentru care contractul să rămână în ființă.

Pe de altă parte, dacă admitem raționamentul urmat de instanță, nu ar fi aplicabilă caducitatea pe motiv de dispariție a cauzei, întrucât înhumarea efectivă nu era scopul determinant al încheierii contractului de concesiune. Din acest motiv, înhumarea într-un alt loc de veci nu ar afecta cauza contractului, iar raporturile juridice ar putea continua, într-un fel sau altul, prin transmiterea drepturilor concesionarului pe cale succesorală, către moștenitorii acestuia.

Raportat la cele prezentate, înțelegem să calificăm cauza contractului de concesiune anticipată a locului de veci ca fiind circumscrisă înhumării titularului în locul de veci concesionat⁸⁵. Având în vedere cauza contractului astfel delimitată, se poate susține aplicabilitatea mecanismului juridic al caducității în speță, prin aceea că evenimentul intervenit determină dispariția scopului determinant și golește acordul de voințe de rațiunea pentru care a

imposibilități obiective de executare, s-ar putea discuta și aplicabilitatea suspendării executării contractului în temeiul art. 1557 alin. (2) C.civ. Apreciem că, în esență, dreptul ar trebui să înceteze la momentul înhumării titularului în alt loc decât cel concesionat, întrucât decesul acestuia nu reprezintă decât premisa pentru realizarea scopului convenției. În concepția noastră, finalitatea contractului este atinsă prin efectuarea actului de înhumare.

⁸⁴ Înhumarea într-un alt loc de veci poate fi de natură să justifice întrunirea condițiilor caducității și, implicit, ineficacitatea contractului prin aceea că: înhumarea într-un alt loc de veci constituie un eveniment exterior voinței părților, care nu le poate fi imputat (persoana decedată nu își poate exprima voința și nu este în niciun fel responsabilă de înhumarea sa în alt loc decât cel concesionat în timpul vieții) și care afectează scopul pentru care contractul a fost încheiat.

⁸⁵ *Supra* II.C.2.

fost încheiat.

Totuși, caducitatea nu va interveni în orice ipoteză în care titularul este înhumat într-un alt loc decât cel concesionat, întrucât prezentul studiu examinează mecanismul caducității strict prin prisma dispariției cauzei contractului. În concret, nu orice modificare intervenită după încheierea convenției conduce la dispariția cauzei acesteia. Drept urmare, pot fi avute în vedere situații în care neînhumarea în locul concesionat rezultă chiar din voința titularului⁸⁶ (de exemplu, concesionarea unui loc într-un cimitir confesional urmată de schimbarea confesiunii⁸⁷, ori instituirea prin testament a dorinței ca înhumarea să aibă loc în localitatea natală, deși exista un loc concesionat în alt cimitir). De asemenea, pot apărea împrejurări de natură administrativă, cu caracter temporar, care împiedică realizarea înhumării (cum ar fi imposibilitatea accesului în cimitir pe fondul unei situații excepționale, precum războiul sau pandemia). Aceste ipoteze nu conduc, prin ele însele, la dispariția cauzei contractului, ci doar la o deviere voluntară a exercitării dreptului ori la o suspendare conjuncturală a executării. Mecanismul caducității

⁸⁶ Aceasta se explică prin faptul că exercițiul drepturilor subiective are un caracter facultativ, titularul dreptului de folosință asupra locului de veci concesionat având libertatea de a decide dacă își exercită sau nu dreptul (a se vedea D. BALEA, Exercițiul facultativ al drepturilor subiective, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Iurisprudentia*, nr. 2/2023, pp. 120-145).

⁸⁷ Pentru un astfel de caz, Regulamentul Cimitirelor din Biserica Ortodoxă Română (2020) conține reglementări specifice. Astfel, art. 48 alin. (1) prevede că: „Datorită caracterului de bunuri sacre ale cimitirelor bisericești, [...], dacă unul dintre concesionarii unui loc de înmormântare a renunțat la calitatea de membru al Bisericii Ortodoxe Române, acesta nu mai poate fi înmormântat între decedații ortodocși și pierde dreptul său de concesiune asupra acelui loc de înmormântare, iar la decesul său se va proceda potrivit prevederilor art. 47”. De asemenea, alin. (2) al aceluiași articol stabilește că: „În situația în care concesionarul unic sau totalitatea concesionarilor unui loc de înmormântare renunță la calitatea de membri al Bisericii Ortodoxe Române, dreptul de concesiune încetează, fiind aplicabile prevederile art. 47”. (n.n. Art. 47 la care se face trimitere se referă la înhumarea decedaților din alte culte religioase, atunci când cultul de care au aparținut nu are cimitir propriu în localitatea respectivă și nu există cimitir comunal sau orașenesc).

se justifică în acele situații în care rațiunea determinantă a contractului încetează să mai existe, în mod definitiv și ireversibil, ca urmare a unor împrejurări exterioare voinței părților și care nu le pot fi imputate. Într-o asemenea ipoteză, dispare chiar fundamentul care a determinat manifestarea de voință, contractul fiind lipsit de eficacitate.

D. Concluzie

Acest exemplu este edificator pentru a ilustra prerogativa (și puterea de interpretare) pe care o au instanțele judecătorești atunci când sunt chemate să examineze contractul din perspectiva cauzei acestuia. În acest caz, instanța a reținut că scopul care a determinat partea să încheie contractul de concesiune a fost obținerea și menținerea dreptului de folosință a locului de veci pe durata contractuală. Însă, un alt judecător ar fi putut reține că scopul determinant al concesionarului consta în obținerea unui loc de veci destinat înmormântării sale efective la data decesului. De asemenea, un alt judecător ar fi putut identifica alte motive de fapt, incluse în câmpul contractual, ca fiind esențiale pentru a determina scopul concesionarului, ceea ce ar fi putut conduce la o soluție complet diferită. În definitiv, cel mai important este că toate aceste variante rămân posibile, având în vedere că concesionarul a decedat și nu mai poate clarifica intențiile sale sau să își exprime punctul de vedere în niciun fel.

Din această perspectivă s-ar putea considera că, în esență, cauza poate fi chiar un „instrument de cenzură a libertății contractuale”. Totuși, această putere de cenzură conferită instanțelor nu poate fi una discreționară. Pentru a limita ingerința justiției în sfera libertății contractuale și pentru a asigura stabilitatea raporturilor juridice, în doctrină se sugerează că judecătorul ar trebui să aleagă din întreaga varietate a scopurilor posibile doar scopul care a fost hotărâtor în declanșarea consimțământului⁸⁸. În materia contractelor cu titlu oneros, s-a propus că judecătorul ar trebui să confere semnificația de „cauză” doar acelui scop care prin voința părților a fost ridicat la rangul de clauză esențială a contractului, pe motiv că aceste contracte reprezintă cumulul mobilurilor

⁸⁸ D. COSMA, *Teoria generală*, pp. 226-227.

determinante ale tuturor părților⁸⁹.

Cu toate acestea, cauza rămâne un instrument care permite instanței să analizeze forul interior al părților și, ulterior, să aprecieze scopul determinant urmărit de acestea, având prerogativa de a cenzura nu doar validitatea contractului, ci și eficacitatea acestuia⁹⁰.

Practica judiciară demonstrează că relevanța cauzei nu se limitează la momentul formării valide a contractului, ci poate fi analizată și pe parcursul executării acestuia. În lumina acestor considerente, devine limpede că reglementarea actuală a acesteia drept condiție de validitate, într-o accepțiune strict legată de formarea convenției, se dovedește a fi cel puțin discutabilă.

III. Este cauza o condiție esențială de validitate a contractului?

Esența discuției se concentrează asupra următorului aspect: recunoscând relevanța cauzei în planul eficacității contractuale, se ridică în mod legitim întrebarea dacă aceasta constituie o condiție fundamentală a validității contractului, care necesită o reglementare expresă? Edificator în acest sens este dreptul francez care, prin Ordonanța nr. 131/2016⁹¹ a modificat semnificativ regimul juridic al contractelor. Prin aceasta, a fost eliminată noțiunea de „cauză” dintre condițiile de validitate ale contractului⁹².

Renunțarea la această noțiune a fost fundamentată pe faptul că a devenit desuetă și inutilă drept condiție de validitate. Prin aceasta, nu se

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Fără a avea intenția de a oferi un răspuns tranșant, dacă acceptăm ideea că, într-adevăr, dispariția cauzei pe parcursul executării contractului antrenează caducitatea și, în consecință, ineficacitatea contractului, atunci cauza contractului își găsește o relevanță mai pronunțată pe tărâmul eficacității decât al validității.

⁹¹ Ordonanța nr. 131/2016 pentru reformarea dreptului contractelor, a sistemului general și a dovedirii obligațiilor, publicată în JORF nr. 0035 (11 feb. 2016), textul nr. 26, online: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032004939>.

⁹² Actualul art. 1128 C.civ.fr. prevede că „Sont nécessaires à la validité d'un contrat: 1. Le consentement des parties ; 2. Leur capacité de contracter ; 3. Un contenu licite et certain”.

ajunge la concluzia că un contract este valabil și fără cauză sau având o cauză ilicită. Se valorifică în continuare ideea de cauză a obligației sub masca unui „conținut licit și cert” care condiționează validitatea contractului. Cu alte cuvinte, noțiunile de obiect și de cauză ale contractului sunt înlocuite cu conceptul de conținut al contractului⁹³.

În plus, ordinea juridică pare să conserve conținutul noțiunii de cauză și în cadrul altor texte legale, astfel că înlăturarea acestuia dintre condițiile de validitate ale contractului pare să fie mai mult formală⁹⁴. Cu alte cuvinte, deși noțiunea de „cauză” a fost eliminată, funcțiile acestuia rămân reglementate de alte texte legale. De pildă, art. 1162 C.civ.fr. prevede că scopul unui contract nu poate fi contrar ordinii publice, consacrand astfel condiția liceității cauzei. În același timp, art. 1169 C.civ.fr. stabilește că un contract cu titlu oneros este nul atunci când, la momentul formării sale, contraprestația cuvenită este iluzorie sau derizorie. Din nou, sunt preluate funcțiile noțiunii de cauză, însă se extinde evaluarea asupra valabilității contractului, fără a fi limitată doar la analiza existenței sau inexistenței cauzei⁹⁵.

Raportat la aspectele anterior menționate, se ridică întrebarea dacă nu cumva efectele produse de această suprimare a cauzei dintre condițiile de

⁹³ T.n. din Raportul adresat Președintelui, în a cărui motivare se arată că: „Conținutul contractului, un termen adoptat de mai multe instrumente europene pentru armonizarea dreptului, include ceea ce este obiectul și cauza în temeiul legislației franceze. Această subsecțiune reproduce, prin modernizarea și adaptarea la evoluția vieții economice, dispozițiile care intră în sfera Codului civil al obiectului de bază al contractului și codifică anumite soluții jurisprudențiale care au fost - mai mult sau mai puțin artificial - legate de noțiunea de cauză”. A se vedea Raportul privind Ordonanța nr. 131/2016 de reformare a dreptului contractelor, a sistemului general și a dovedirii obligațiilor, publicat în JORF nr. 0035 (11 feb. 2016), textul nr. 25, online: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000032004539>.

⁹⁴ Spre exemplu, art. 1162 C.civ.fr., potrivit căruia „Le contrat ne peut déroger à l'ordre public ni par ses stipulations, ni par son but, que ce dernier ait été connu ou non par toutes les parties” sau art. 1169 C.civ.fr. care prevede că „Un contrat à titre onéreux est nul lorsque, au moment de sa formation, la contrepartie convenue au profit de celui qui s'engage est illusoire ou dérisoire”.

⁹⁵ L. PIERRE, La validité du contrat, în *Revue juridique de l'Ouest*, nr. 1/2017, pp. 61-75.

validitate ale actului sunt infime, având în vedere că se poate ajunge la aceleași rezultate cu mijloace juridice diferite. Urmând acest raționament, necesitatea reglementării cauzei drept o condiție distinctă de validitate înainte de reformă este și mai mult pusă sub semnul întrebării.

Un alt element de noutate adus regimului juridic al contractelor din dreptul francez este reglementarea generală expresă a mecanismului caducității. Funcția atribuită acesteia de către doctrină și jurisprudență rămâne aceeași⁹⁶. Și anume, caducitatea determină încetarea contractului în cazul dispariției unei condiții esențiale ulterior formării sale valide⁹⁷.

Înainte de această reformă, caducitatea a fost un mecanism frecvent utilizat în jurisprudență pentru dispariția cauzei în timpul executării contractului. Astăzi, un astfel de raționament nu mai este posibil în Franța, întrucât noțiunea de cauză a fost eliminată dintre condițiile esențiale de validitate ale contractului. Firesc, se ridică întrebarea dacă dispariția pe parcursul executării a „conținutului licit și cert” (condiție esențială de validitate) ar putea să atragă caducitatea contractului. Această chestiune va fi lăsată la aprecierea instanțelor judecătorești, cărora le revine prerogativa de a aplica noțiunea de „conținut licit și cert” al contractului, în funcție de circumstanțele concrete.

Făcând o paralelă cu regimul juridic aplicabil cauzei în actualul drept civil francez, ne întrebăm ce mecanisme juridice ar deține judecătorul român

⁹⁶ A se vedea C. FRANÇOIS, *Présentation des articles 1186 à 1187 de la nouvelle sous-section 2 „La caducité”. La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, online: <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/ssect2-caducite/>.

⁹⁷ Art. 1186 C.civ.fr. prevede că:

„Un contrat valablement formé devient caduc si l'un de ses éléments essentiels disparaît. Lorsque l'exécution de plusieurs contrats est nécessaire à la réalisation d'une même opération et que l'un d'eux disparaît, sont caducs les contrats dont l'exécution est rendue impossible par cette disparition et ceux pour lesquels l'exécution du contrat disparu était une condition déterminante du consentement d'une partie. La caducité n'intervient toutefois que si le contractant contre lequel elle est invoquée connaissait l'existence de l'opération d'ensemble lorsqu'il a donné son consentement”.

pentru a cenzura un contract din perspectiva scopului urmărit de părți la momentul încheierii acestuia, în absența reglementării existente la art. 1179 alin. (1) lit. d) C.civ. Nu vom relua discuțiile legate de regimul juridic al caducității, deja abordat în secțiunile anterioare, însă ne întrebăm dacă, în prezent, noțiunea de cauză – așa cum este înțeleasă de doctrină și de practica judiciară română – nu se regăsește sub cupola unor alte mijloace juridice prin intermediul cărora instanța să poată cenzura contractul. Mai precis, există în dreptul civil actual mecanisme juridice alternative prin intermediul cărora instanța să poată cenzura contractul raportat la existența, liceitatea și moralitatea scopului pentru care acesta a fost încheiat?

În ceea ce privește existența cauzei, această condiție ar putea fi invariabil îndeplinită, deoarece orice act juridic săvârșit de o persoană rațională are, în principiu, un mobil determinant care stă la baza acțiunii respective. Mai mult, prin prezumția de existență a cauzei⁹⁸, legea presupune că orice convenție are un scop determinant și o rațiune juridică, motiv pentru care sarcina de a face proba contrară îi revine celui care susține absența acestui fundament volițional. Raportat la modul în care este reglementată, prezumția existenței unei cauze valabile încorporează toate condițiile acesteia, respectiv atât faptul că aceasta există, precum și că îndeplinește celelalte condiții de valabilitate – de a fi licită și morală.

În ceea ce privește caracterul licit și moral al cauzei⁹⁹, trimiterea la noțiunea de „bună-credință”¹⁰⁰ este identificată atât în dispozițiile legii, cât și

⁹⁸ Art. 1239 alin. (2) C.civ. prevede că „Existența unei cauze valabile se prezumă până la proba contrară”.

⁹⁹ *Supra* I.

¹⁰⁰ Art. 14 alin. (1) C.civ. prevede că „Orice persoană fizică sau persoană juridică trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile civile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică și bunele moravuri”.

Art. 1170 C.civ. stabilește că „Părțile trebuie să acționeze cu bună-credință atât la negocierea și încheierea contractului, cât și pe tot timpul executării sale. Ele nu pot înlătura sau limita această obligație”.

Art. 1183 alin. (3) C.civ. prevede că „Este contrară exigențelor bunei-credințe, între altele, conduita părții care inițiază sau continuă negocieri fără intenția de a încheia contractul”.

în practica judiciară care confirmă corelația dintre aceasta și noțiunea de cauză. Și atunci, nu ar fi îndreptățite instanțele să recurgă la principii generale de drept care guvernează relațiile contractuale – precum exigența bunei-credințe – pentru a cenzura un scop ilicit sau imoral urmărit de părți la momentul încheierii contractului? Chiar dacă un asemenea comportament nu ar reprezenta o încălcare directă a unei norme legale exprese, considerăm că instanța are posibilitatea de a apela la principii pentru a analiza validitatea convenției prin raportare la scopul pentru care a fost încheiată.

În privința deficiențelor legate de cauză, care pot apărea pe parcursul executării contractului, nu există reglementări clare referitoare la sancțiunile aplicabile, astfel că instanțele române au libertatea de a aplica remedii juridice în funcție de particularitățile concrete ale fiecărui caz.

Prin urmare, în jurisprudență vor putea fi identificate soluții similare celor curente, indiferent de existența sau inexistența reglementării exprese de la art. 1179 alin. (1) lit. d) C.civ., deoarece aceste dispoziții nu impun condiționări legate de eficacitatea contractului.

Concluzie. Așadar, noțiunea de cauză din dreptul român – reglementată ca o condiție esențială de validitate a contractului – își pierde treptat relevanța (privită din perspectivă formală), importanța sa reală manifestându-se mai pregnant dintr-o perspectivă funcțională. Aceasta își păstrează semnificația și după momentul formării contractului, chiar în absența unei reglementări exprese, dobândind astfel calitatea de instrument prin care instanțele judecătorești pot verifica atât validitatea, cât și eficacitatea contractului. În plus, pot exista mecanisme juridice alternative ce pot reflecta semnificația curentă a cauzei și pot conduce la aceleași efecte practice, fără a o trata drept o cerință autonomă de validitate.

În consecință, în raport cu regimul juridic actual al dreptului francez și semnificația atribuită cauzei de către doctrină și jurisprudență, necesitatea reglementării acesteia drept o condiție distinctă de validitate a contractului pare să devină tot mai puțin semnificativă. În prezent, însă, legiuitorul menține concepția tradițională asupra cauzei.

Concluzii

1. Orice act de conduită umană presupune existența unui scop, fiind general acceptat că este exclus exercițiul voinței în lipsa unei finalități prefigurate. În materie juridică lucrurile nu au cum să stea altfel, astfel că orice act juridic săvârșit de o persoană rațională are, în principiu, un mobil determinant¹⁰¹. Și atunci care este rațiunea verificării unei condiții de la sine înțelese îndeplinite și care, mai mult, este prezumată expres de lege?

2. A susține că noțiunea de cauză se limitează doar la rolul său în formarea contractului, conform reglementărilor actuale, nu ar reflecta realitatea practică. În prezent, cauza contractului este un concept mult mai complex decât simplul motiv avut în vedere de părți la încheierea acestuia, având valențe funcționale semnificative, în special ca instrument de control pentru instanțele judecătorești.

3. Noțiunea de cauză, în reglementarea actuală din dreptul român, conferă instanțelor prerogativa de a cenzura validitatea contractului în funcție de interesele apărute, dovedindu-se a fi un instrument de control mai extins decât în cazul celorlalte condiții de validitate.

4. Cauza nu se epuizează la momentul formării valide a contractului, ci continuă să își manifeste relevanța și pe parcursul executării acestuia. Practica judiciară oferă exemple în care instanțele au fost chemate să verifice dacă dispariția cauzei în timpul executării poate determina caducitatea contractului. În același timp, doctrina confirmă că dispariția cauzei ulterior încheierii valide privează convenția de un aspect necesar executării acestuia, zădărniciind realizarea efectelor sale astfel cum au fost prefigurate de părți. Implicit, cauza nu poate fi privită exclusiv ca o condiție de validitate, ci și ca un reper al eficacității contractuale.

5. Așadar, necesitatea de a reglementa cauza drept condiție formală de validitate a contractului, comparativ cu sistemele de drept care au renunțat la ea, pare să devină tot mai irelevantă. Contractul încorporează un scop al voinței juridice, indiferent de mijloacele prin care se asigură caracterul licit și

¹⁰¹ D. COSMA, *Teoria generală*, p. 235.

moral al acestuia, iar importanța cauzei se regăsește mai degrabă în funcționalitatea sa practică, ca instrument de control al relațiilor contractuale.

6. O eventuală suprimare a reglementării noțiunii de cauză dintre condițiile esențiale de validitate ale contractului nu ar afecta substanțial protecția părților sau ordinea publică. Probabil, similar cu situația actuală din dreptul francez, noțiunea de cauză ar rămâne, în esență, un instrument indirect de protecție, mai degrabă un cadru de referință, decât o condiție de validitate formală.

Bibliografie

- ALBU, Ioan, *Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Dacia, Cluj-Napoca, 1984;
- BAIAS, Flavius-Antoni, CHELARU, Eugen, CONSTANTINOVICI, Rodica, MACOVEI, Ioan, *Noul Cod Civil. Comentarii pe articole*, C.H. Beck, București, 2012;
- BALEA, Dumitru, *Exercițiul facultativ al drepturilor subiective*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Iurisprudentia*, nr. 2/2023;
- BELEIU, Gheorghe, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a XI-a, Universul Juridic, București, 2007;
- BELU MAGDO, Monna-Lisa, *Contractul de vânzare în noul Cod Civil*, Hamangiu, București, 2014;
- BOROI, Gabriel, ANGHELESCU, Carla Alexandra, *Curs de drept civil. Partea generală*, Hamangiu, București, 2011;
- BUFFELAN-LANORE, Yvaine, *Essai sur la notion de caducité des actes juridiques en droit civil*, LGDJ, Paris, 1963;
- CAPITANT, Henri, *De la cause des obligations*, Dalloz, Paris, 1923;
- CARBONNIER, Jean, *Droit civil. Introduction*, ed. a XXV-a, PUF, 1997;
- COSMA, Doru, *Teoria generală a actului juridic civil*, Ed. Științifică, București, 1969;
- DAVID, Mihai, *Eseu asupra cunoașterii în dreptul civil*, Universul Juridic, București, 2017;
- DAVID, Mihai, *Cauza obligației și formalismul juridic - studiu de drept comparat - (I)*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2014;
- DELEANU, Ion, *Ficțiunile juridice*, All Beck, București, 2005;

- DIACONESCU, Șerban, *Contractul cadru de distribuție comercială*, Universul Juridic, București, 2010;
- DIACONESCU, Șerban, VASILESCU, Paul, *Introducere în dreptul civil. Volumul II*, Hamangiu, București, 2023;
- FIN-LANGER, Laurence, *L'équilibre contractuel*, LGDJ, Paris, 2002;
- FLORESCU, Gabriela, *Nulitatea actului juridic civil*, Hamangiu, București, 2008;
- FORIERS, Paul Alain, *La caducité des obligations contractuelles par disparition d'un élément essentiel à leur formation*, Bruylant Bruxelles, 1998;
- GARRON, Frédéric, *La caducité du contrat*, PUAM, Aix-en-Provence, 1999;
- GOICOVICI, Juanita, *Affectio modulus - cauza contractelor-cadru*, în *Revista Română de Drept al Afacerilor*, nr. 3/2010;
- GUILLIEN, Raymond, VINCENT, Jean, *Lexique de termes juridiques*, ed. a IX-a, Dalloz, Paris, 1993;
- HAMANGIU, Constantin, ROSSETI-BĂLĂNESCU, Ion, BĂICOIANU, Alexandru, *Tratat de drept civil român. Volumul II*, All, București, 1997;
- IONAȘCU, Aurelian, MUREȘAN, Mircea, *Contribuția practicii judecătorești la dezvoltarea principiilor dreptului civil român*, Ed. Academiei, București, 1973;
- IONAȘCU, Traian, *Tratat de drept civil. Volumul I. Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1967;
- MAULAIRE, Philippe, AYNES, Laurent, STOFFEL-MUNCK, Philippe, *Drept civil. Obligațiile*, ed. a III-a, Wolters Kluwer, 2010;
- MUREȘAN, Mircea, VASILESCU, Paul, KOCISIS, József, *Dicționar de drept civil*, Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009;
- PIERRE, Lambret, *La validité du contrat*, în *Revue juridique de l'Ouest*, nr. 1/2017;
- PLANIOL, Marcel, *Traité élémentaire de droit civil*, vol. II, LGDJ, Paris, 1928;
- PODARU, Ovidiu, *Caducitatea actului juridic în dreptul public*, Hamangiu, București, 2019;
- POP, Liviu, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Fundația Chemarea, Iași, 1994;
- POP, Liviu, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2023;
- POPA, Ioan, *Contracte civile. De la teorie la practică*, Universul Juridic, București, 2020;

- RADU, Ioan (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
- STĂNCIULESCU, Liviu, NEMEȘ, Vasile, *Dreptul contractelor civile și comerciale, în reglementarea noului Cod civil*, Hamangiu, București, 2013;
- STĂTESCU, Constantin, BÎRSAN, Corneliu, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, All Educațional, București, 1998;
- STOICA, Luminița Cristina, *Ineficacitatea actului juridic civil. Practică judiciară. Rezoluțiunea, rezilierea, revocarea, reducățiunea, caducitatea, inopozabilitatea*, Hamangiu, 2009;
- TERRÉ, François, SIMLER, Philippe, LEQUETTE, Yves, *Droit Civil. Les obligations*, ed. a VII-a, Dalloz, Paris, 1999;
- TIȚA-NICOLESCU, Gabriel, *Cauza actului juridic în reglementarea noului Cod civil*, în *Revista Universul Juridic*, nr. 1/2017;
- TOMA, Ștefan-Alexandru, *Nulitatea contractului de vânzare: cauză imorală și preț fictiv. Reținerea concomitentă a două cauze de nulitate*, în *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 3/2021;
- VASILESCU, Paul, *Drept civil. Obligații*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2024;
- VASILESCU, Paul, *Relativitatea actului juridic civil*, Universul Juridic, București, 2008;
- VASILESCU, Paul, *Bunele moravuri – O confuziune etică de-drept*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Iurisprudentia*, nr. 1/2022;
- ZÖRGÖ, Benjamin, *Probleme fundamentale ale psihologiei*, Ed. Academiei RSR, București, 1980.

Persoanele: o confruntare a pozitivismului kelsian

DOI: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70\(2025\).2.74-91](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).2.74-91)
Data publicării online: 19 nov. 2025

Andreea-Felicia SĂSĂRMAN*

Rezumat: Un aspect esențial, dar uneori subtil, al teoriei kelsiene îl reprezintă concepția asupra „persoanei” în drept. Departate de a fi o simplă entitate biologică, în viziunea kelsiană, persoana (juridică) capătă o semnificație distinctă, ancorată în structura normativă a ordinii de drept. Acest articol își propune să exploreze nuanțele teoriei kelseniene privind persoana, dezvăluind distincția între persoana fizică și persoana juridică, dacă aceasta există. Totodată, își propune să analizeze implicațiile acestei distincții asupra procesului de identificare a subiecților de drept și a conținutului personalității juridice.

Cuvinte-cheie: subiect de drept, persoana, persoana fizică, persoana juridică, personalitate juridică, moarte civilă.

* Avocat Baroul Cluj, e-mail: andreea-felicia.sasarman@law.ubbcluj.ro, identificator ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5978-4617>.

Persons: a challenge to kelsenian positivism

Abstract: An essential, but sometimes subtle, aspect of Kelsen's theory is the conception of the "person" in law. Far from being a simple biological entity, in Kelsen's view, the (legal) person acquires a distinct meaning, anchored in the normative structure of the legal order. This article aims to explore the nuances of Kelsen's theory of the person, revealing the distinction between the natural person and the legal person, if any. Also, this article aims to analyse the implications of this distinction on the process of identifying legal subjects and the content of legal personality.

Keywords: subject of law, person, natural person, legal person, legal personality, civil death.

Cuprins

I. Teoria lui Kelsen despre persoane (juridice)	76
II. Critici ale teoriei kelsiene.....	78
III. Analiza teoriei lui Kelsen	82
A. Raportul dintre „a fi persoană” și „a avea personalitate juridică”	83
B. Personalitatea juridică.....	86
C. Identitatea dintre persoana fizică și persoana juridică.....	88
Concluzii	89

I. Teoria lui Kelsen despre persoane (juridice)

Urmărind să contrazică teoria tradițională care identifica termenul de subiect juridic cu cel de persoană¹, Kelsen a negat cu totul dualitatea persoană fizică-persoană juridică. Mai ales, atunci când a semnalat pericolul ca numai persoana fizică să fie identificată cu un subiect juridic care, în mod evident, include și „alte entități cum ar fi anumite comunități, asociații, societăți pe acțiuni, orașe”². În realitatea kelsiană, caracterul „natural” sau „artificial” al persoanei își pierde relevanța în contact cu ordinea juridică, pentru că „a fi persoană” sau „a avea personalitate juridică” este identic cu a avea obligații legale și drepturi subiective. Iar, „a avea” obligații legale și drepturi subiective nu înseamnă altceva decât „a fi” pentru că „așa cum un copac despre care se spune într-o limbă substantivică (aceasta fiind expresia unei gândiri substanțializate) că are un trunchi, crengi, ramuri, frunze și flori nu este o substanță diferită de acest trunchi, aceste crengi, ramuri, frunze și flori, ci este doar unitatea acestor elemente”³. Tot așa cum copacul este rezultatul elementelor care îl compun, persoana este *personificarea* unității tuturor drepturilor și obligațiilor pe care le „poartă” sau pe care le „are”.

Astfel, drepturile și obligațiile unei persoane nu ar fi altceva decât comportamente umane reglementate prin norme juridice.

¹ H. KELSEN, *Doctrina pură a dreptului*, Humanitas, București, 2000, p. 213.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

De aceea, „așa numita persoană fizică nu este prin urmare un om, ci unitatea personificată a normelor de drept ce-l obligă și împuternicește pe unul și același om. Nu este o realitate naturală, ci o construcție juridică, creată de știința juridică, un termen ajutător în înfățișarea stărilor de fapt relevante din punct de vedere juridic. În acest caz, așa-numita persoană fizică este o persoană juridică”⁴.

La fel ca „așa-numita” persoană fizică, persoana juridică este, potrivit teoriei kelsiene, personificarea unității tuturor drepturilor și obligațiilor pe care le „poartă” sau pe care le „are”. Spre deosebire de situația persoanei fizice când corpul omenesc (adică omul) este posesorul personalității juridice, în cazul persoanei juridice, posesorul personalității juridice este un „altfel” de corp. Acest corp al persoanei juridice este „o comunitate de oameni căreia ordinea de drept îi impune obligații și îi conferă drepturi”⁵, altele decât cele proprii membrilor comunității. Chiar dacă sunt obligații și drepturi ale membrilor comunității „ele sunt totuși interpretate ca obligații și drepturi ale persoanei juridice, se raportează la ea și îi sunt puse ei în seamă”⁶.

Din punct de vedere organic, corpul este „o comunitate organizată, adică o comunitate constituită dintr-o ordine normativă care statuează că anumite funcții trebuie îndeplinite de indivizii care sunt numiți în aceste funcții într-un mod stabilit în statut”⁷.

În felul acesta, comportamentul membrilor corpului este reglat de o ordine de drept parțială cuprinsă în statut.

⁴ I.H. Kelsen, *Doctrina*, p. 213.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

Spre deosebire de „jurisprudența tradițională”⁸, care așeza persoana juridică în antiteză cu cea fizică, Kelsen a propus o teorie diametral opusă: persoana fizică este, în esență, o persoană juridică. Conform viziunii sale, ambele sunt construcții pur juridice, a căror existență și conținut sunt determinate exclusiv de norma de drept. Astfel, diferențierea tradițională bazată pe modalitatea de apariție (naturală sau artificială) devine irelevantă; ceea ce le conferă ambelor un sens juridic și statutul de subiecți de drept este exclusiv norma de drept.

II. Critici ale teoriei kelsiene

În esență, Kelsen nu a dezvoltat o teorie dedicată exclusiv persoanei în sens metafizic sau moral. Mai degrabă, analiza persoanei a fost indispensabilă pentru a explica întreaga sa teorie filosofică centrată în jurul unui nou concept, cel de „normă fundamentală” (*Grundnorm*). La fel cum conceptul de „persoană” nu a reprezentat un obiect central al teoriei kelsiene, nici criticile formulate nu s-au limitat la acest concept. Dimpotrivă, aceste critici au vizat pozitivismul juridic în ansamblu.

Unul dintre principalii critici ai teoriei lui Kelsen a fost H.L.A. Hart. Acesta a expus în lucrarea sa⁹ modul în care dreptul tratează și definește indivizii ca subiecți de drept sau ca „persoane juridice”. Pentru ca un individ să beneficieze de drepturi și să fie ținut de obligații, trebuie recunoscut de sistemul juridic ca un subiect de drept, respectiv ca o „persoană juridică”. Hart nu se concentrează pe definirea ontologică a ceea ce constituie o

⁸ I.H. KELSEN, *Doctrina*, p. 213

⁹ H.L.A. HART, *Le concept de droit*, M. V. Kerchove [trad.], Presses universitaires Saint-Louis Bruxelles, 1976, online: <https://doi.org/10.4000/books.pu1.9471>.

„persoană”, ci mai degrabă pe rolul pe care îl joacă conceptul în cadrul sistemului juridic.

În teoria sa¹⁰, dreptul impune reguli. Potrivit lui Hart, legea este un sistem alcătuit din două tipuri de norme: *norme primare* și *norme secundare*¹¹. Funcția normelor primare este de a le prescrie sau de a le interzice destinatarilor un anumit comportament. În timp ce normele secundare le oferă destinatarilor directive și puteri care le permit să identifice normele primare obligatorii, să le modifice dacă este necesar și, în final, să asigure executarea lor. Din această perspectivă, se disting trei categorii de reguli secundare. Prima dintre acestea este regula *recunoașterii* care oferă criteriile pentru identificarea normelor primare. În continuare, regulile de *modificare* le acordă autorităților puterea de a modifica sau chiar elimina regulile existente, precum și de a introduce altele noi. În cele din urmă, regulile de *decizie*, le acordă autorităților puterea de a soluționa litigiile privind aplicarea normelor primare prin decizii a căror executare este garantată prin eventuale sancțiuni.

Prin urmare, critica lui Hart se concentrează pe natura regulilor și pe recunoașterea subiectului de drept de către sistemul juridic¹². De aceea, teoria lui Hart despre „regula recunoașterii”¹³ care este o practică socială, contrastează cu accentul pus de Kelsen pe o „normă fundamentală” (*Grundnorm*) abstractă. Pentru Hart, identificarea persoanelor juridice și a

¹⁰ H.L.A. HART, *Le concept*, p. 189 et seq.

¹¹ M. LA TORRE, Le modèle hiérarchique et le Concept de droit de Hart, *Revue de Droit Public* 125, nr. 3, 2024.

¹² P. GERARD, L'idée de règle de reconnaissance : valeur, limites et incertitudes, *Revue interdisciplinaire d'études juridiques*, p. 65 et seq.

¹³ *Ibid.*

capacităților¹⁴ lor juridice este o chestiune dependentă de regulile de recunoaștere acceptate într-un anumit sistem juridic, mai degrabă decât o deducție dintr-o normă fundamentală. Prin intermediul regulii de recunoaștere, un sistem juridic poate stabili cine sau ce entități sunt recunoscute ca având personalitate juridică. Aceste criterii pot varia de la simplul fapt al nașterii umane până la includerea anumitor tipuri de organizații sau entități colective. Astfel, el subliniază importanța practicii sociale în determinarea individului care este considerat subiect de drept. Sistemul juridic însuși, prin regulile sale de recunoaștere și prin regulile primare care impun obligații și conferă drepturi, este cel care construiește și definește conceptul de „persoană juridică” în cadrul său. În concluzie, Hart nu oferă o „teorie a persoanei” în sensul filosofiei minții sau al metafizicii. În schimb, el oferă un cadru pentru a înțelege cum conceptul de „persoană juridică” funcționează și este definit în cadrul unui sistem de drept bazat pe reguli sociale. În fine, se observă o influență pe care sistemul de *common law* englez o are asupra teoriei lui Hart, care îi acordă mai mult practicii prerogativa de a stabili în concret cine este subiect de drept, respectiv „persoană juridică”.

Un alt critic al pozitivismului juridic și, implicit, al teoriei kelsiene, a fost Ronald Dworkin¹⁵. El a argumentat că dreptul nu este doar un sistem de reguli, ci include și principii morale. Din această perspectivă, Dworkin a criticat abordarea pur formală a lui Kelsen, argumentând că și considerațiile

¹⁴ Deși Hart nu elaborează o teorie detaliată a capacității juridice, implicația teoriei sale este că statutul de persoană juridică poate veni cu diferite grade de capacitate. De exemplu, minorii sau persoanele cu anumite dizabilități mentale pot fi recunoscute ca persoane juridice, dar cu o capacitate limitată de a încheia contracte sau de a acționa în nume propriu în anumite privințe. Sistemul juridic, prin regulile sale, definește aceste limitări.

¹⁵ R. DWORKIN, *Law's Empire*, Harvard University Press, London 1987.

morale și principiile juridice joacă un rol important în determinarea indivizilor care ar trebui să fie recunoscuți ca persoane juridice și în determinarea drepturilor pe care ar trebui să le dobândească. Un exemplu relevant în acest sens ar fi dezbaterea privind statutul juridic al fătului și dacă acesta ar trebui să fie recunoscut ca o persoană „juridică”¹⁶.

Teoria lui Kelsen a fost criticată și de către teoreticienii dreptului natural. Aceștia au respins separarea strictă a dreptului de moralitate propusă de Kelsen. Din perspectiva dreptului natural, „persoana” este intrinsec legată de natura umană sau de capacități morale, nu doar de recunoașterea sa formală de sistemul normativ pozitiv. În acest sens, există criterii morale preexistente care ghidează cine ar trebui considerat o persoană cu drepturi inerente. Un exemplu clasic de teoretician al dreptului natural care a criticat în mod fundamental teoria lui Hans Kelsen este Lon L. Fuller¹⁷. Principalul punct de dezacord dintre Fuller și Kelsen, în legătură cu teoria dreptului și, implicit, cu conceptul de persoană, a inclus separarea dreptului de moralitate. Kelsen a susținut o separare strictă între drept și moralitate, crezând că validitatea unei norme juridice nu depinde de conținutul său moral, ci doar de faptul că a fost creată în conformitate cu o normă superioară validă (urcând ierarhic chiar până la *Grundnorm*). Dimpotrivă, Fuller a arătat că există o „moralitate internă a dreptului”¹⁸ care este esențială pentru ca un sistem de reguli să poată fi numit drept în adevăratul sens al cuvântului. Această moralitate internă include principii

¹⁶ J. LEBORNE, L'embryon et le fœtus, entre personne et chose, entre science et droit : des protections d'intérêts, *Revue générale du droit*, 2020, nr. 51180, online www.revuegeneraledudroit.eu/?p=51180.

¹⁷ L. FULLER, *The morality of law*, New Haven and London, Yale University Press, Virginia 1963.

¹⁸ *Ibid*, p. 106.

precum generalitatea, promulgarea, non-contradicția, claritatea, neretroactivitatea, posibilitatea de conformare, stabilitatea și congruența între legea declarată și acțiunea oficială.

Un sistem care nu respectă aceste principii este, în opinia lui Fuller, un sistem juridic defectuos sau chiar *deloc drept*. De asemenea, potrivit lui Fuller, recunoașterea indivizilor ca persoane juridice cu drepturi și obligații nu este doar o chestiune de recunoaștere formală de către un sistem pozitivist. Principiile moralității interne a dreptului sugerează că un sistem juridic care ar priva în mod arbitrar anumite grupuri de oameni de statutul de persoană sau de drepturi fundamentale ar fi un sistem defectuos din punct de vedere moral și, într-o anumită măsură, chiar deficitar ca drept. În viziunea lui Fuller, există o legătură intrinsecă între drept și anumite valori morale fundamentale, care ar influența modul în care conceptul de persoană este înțeles și aplicat de drept. Prin teoria sa privind separarea dreptului de moralitate, Lon Fuller oferă o perspectivă specifică unui teoretician al dreptului natural. Acesta s-a opus viziunii pozitivistice a lui Kelsen asupra naturii dreptului și, implicit, asupra modului în care dreptul ar trebui să înțeleagă și să trateze conceptul de persoană.

În concluzie, esența criticii aduse teoriei lui Kelsen privind conceptul de „persoană” provine, în general, de la teoreticieni care susțin că dreptul nu poate fi complet separat de moralitate sau de realitatea socială. Din perspectiva lor, definiția și statutul persoanei juridice sunt influențate de factori mult mai largi decât simpla sa recunoaștere formală într-un sistem de norme pozitive.

III. Analiza teoriei lui Kelsen

Urmărind raționamentul lui Kelsen, observăm că acesta pornește de la următoarea afirmație: „a fi persoană” sau „a avea personalitate juridică”

este considerat identic cu a avea obligații legale și drepturi subiective. În continuare, el explică obligațiile legale și drepturile subiective ca fiind comportamente umane, reglementate prin norme juridice. Pentru ca în final, să se ajungă la concluzia că persoana fizică este o unitate de norme juridice, adică o construcție juridică la fel ca persoana „juridică”. Astfel că, o analiză a acestei teorii nu ar putea să urmeze decât aceeași structură centrată în jurul următoarele întrebări: Care este raportul dintre „a fi persoană” și „a avea personalitate juridică”? Ce înseamnă și ce conține personalitatea juridică? Este persoana fizică o persoană juridică?

A. Raportul dintre „a fi persoană” și „a avea personalitate juridică”

Conceptul de personalitate juridică își găsește originile în dreptul roman care disocia fără probleme persoana de ființa umană. Dispusă mai mult cu titlu de sancțiune, un om era considerat mort civil atunci când se afla în captivitatea unui inamic¹⁹. Astfel, acesta era în continuare o ființă umană, dar nu mai era persoană pentru că nu mai avea personalitate juridică. Instituția morții civile a continuat să existe până la mijlocul secolului al IX-lea, dar cu o aplicabilitate mai largă. Toate persoanele condamnate la moarte în lipsă sau care se sustrăgeau de la executare, persoanele condamnate la muncă silnică pe viață sau deportații erau considerate „moarte pentru lume”²⁰, cu toate că erau vii din punct de vedere biologic. Ulterior, instituția morții civile a fost preluată și în dreptul francez.

La articolul 25 din Codul civil napoleonian se prevedea:

¹⁹ F. CHARLIN, *La mort civile, négation ultime de la personnalité juridique sous le Code Napoléon*, publicată în Beccaria IV, p. 59-86.

²⁰ *Ibid.*

„Par la mort civile, le condamné perd la propriété de tous les biens qu'il possédait ; sa succession est ouverte au profit de ses héritiers, auxquels ses biens sont dévolus, de la même manière que s'il était mort naturellement et sans testament. Il ne peut plus ni recueillir aucune succession, ni transmettre, à ce titre, les biens qu'il a acquis par la suite. Il ne peut ni disposer de ses biens, en tout ou en partie, soit par donation entre-vifs, soit par testament, ni recevoir à ce titre, si ce n'est pour cause d'aliments. Il ne peut être nommé tuteur, ni concourir aux opérations relatives à la tutelle. Il ne peut être témoin dans un acte solennel ou authentique, ni être admis à porter témoignage en justice. Il ne peut procéder en justice, ni en défendant, ni en demandant, que sous le nom et par le ministère d'un curateur spécial, qui lui est nommé par le tribunal où l'action est portée. Il est incapable de contracter un mariage qui produise aucun effet civil. Le mariage qu'il avait contracté précédemment, est dissous, quant à tous ses effets civils. Son époux et ses héritiers peuvent exercer respectivement les droits et les actions auxquels sa mort naturelle donnerait ouverture”²¹.

În acest caz, deși nu se menționa în mod expres, individul își pierdea o parte din drepturile civile și politice.

²¹ Articolul 25 din Codul napoleonean: „Prin moarte civilă, condamnatul pierde dreptul de proprietate asupra tuturor bunurilor pe care le deținea; succesiunea sa este deschisă în folosul moștenitorilor săi, cărora le revin bunurile sale, la fel ca și când ar fi murit natural și fără testament. Nu mai poate colecta nicio moștenire, nici nu mai poate transmite, ca atare, bunurile pe care le-a dobândit ulterior. El nu poate dispune de bunurile sale, în totalitate sau în parte, nici prin donație inter-vivos, nici prin testament, nici nu le poate primi în această calitate, decât pentru întreținere. El nu poate fi numit tutore și nici nu poate participa la operațiunile legate de tutelă. El nu poate fi martor într-un act solemn sau autentic, nici nu poate fi admis să depună mărturie în instanță. El poate proceda numai în instanță, fie apărând, fie solicitând, sub numele și prin ministerul unui curator special, care îi este desemnat de instanța la care se introduce acțiunea. El este incapabil să încheie o căsătorie care să producă vreun efect civil. Căsătoria pe care a contractat-o anterior se desface, în toate efectele sale civile. Soțul ei și moștenitorii ei își pot exercita, respectiv, drepturile și acțiunile la care ar da naștere moartea ei naturală” (t.n).

Dezavantajele morții civile au devenit tot mai evidente odată cu evoluția timpului, astfel că țările supuse Codului civil napoleonean au abolit pe rând această instituție. Prima țară europeană care a abolit moartea civilă a fost Polonia²², urmată de Belgia și, în cele din urmă, de către Franța în anul 1854.

De la desființarea instituției morții civile și a sclaviei, nu au mai existat situații în care detașarea personalității juridice de ființa umană să fie atât de vizibilă, poate și pentru că regula este ca ființele umane să fie investite *ab initio* cu personalitate juridică²³. Cu toate acestea, fantasmalele trecutului nu au dispărut în totalitate. Câteva consecințe ale morții civile se pot regăsi și în prezent la pedepsele complementare și accesorii din dreptul penal sau contravențional, la incompatibilități etc. În aceste ipoteze, s-a susținut că omul își păstrează personalitatea juridică, dar pierde o parte din drepturi și obligații. În definitiv, caracterul autonom al personalității juridice este cel care explică modul în care altceva decât o ființă umană (persoana morală) dobândește personalitate juridică. Consecința este că personalitatea juridică nu reprezintă o calitate intrinsecă ființei umane, ci îi este atribuită omului prin lege. Iar, odată ce personalitatea juridică îi este atribuită omului, el devine o persoană. Prin urmare, „a fi persoană” înseamnă „a avea personalitate juridică”.

²² L. LUBLINER, *Concordance entre le code civil du Royaume de Pologne promulgué en l'année 1825 et le code civil français relativement à l'état des personnes ; suivi d'observations sur le droit international privé*, 1846.

²³ P. VASILESCU, *Diferend între incapacitățile civile – de folosință ori de exercițiu?*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, vol. LXIV, nr. 2, pp. 5-21, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.64\(2019\).2.1](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.64(2019).2.1)

B. Personalitatea juridică

Deși este folosită frecvent în limbajul juridic, semnificația personalității juridice nu a fost explicată suficient de mult încât să dobândească o autonomie. Chiar și în teoria kelsiană, personalitatea juridică este un instrument utilizat accidental pentru a descrie o unitate de drepturi și obligații. Personalitatea juridică este un concept fundamental care depășește simpla enumerare a drepturilor și obligațiilor. În esență, ea nu se limitează la conținutul acestor atribute (drepturi și obligații), ci reprezintă mai degrabă statutul intrinsec care permite unei entități să fie titulară a acestora. Capacitatea juridică, pe de altă parte, reglementează modalitatea de exercitare a acestor drepturi și de asumare a obligațiilor. Astfel, personalitatea juridică poate fi cel mai bine înțeleasă ca fiind aptitudinea fundamentală a unei ființe umane sau unui grup organizat de a avea drepturi și obligații.

Legătura intrinsecă dintre „persoană” și drepturile și obligațiile sale este subtil menționată în Codul civil care definește persoana fizică drept omul, privit individual, ca titular de drepturi și obligații civile²⁴. Într-un mod asemănător, este definită și persoana juridică drept orice formă de organizare care, întrunind condițiile cerute de lege, este titulară de drepturi și obligații civile²⁵. Rezultă așadar că, potrivit Codului civil, personalitatea este strâns legată de calitatea de titular de drepturi și obligații. Nu este suficientă simpla existență (fizică sau organizațională). Determinantă este atribuirea legală a capacității de a fi subiect activ sau pasiv în raporturile juridice. Această calitate de titular este cea care permite persoanei să participe la viața juridică, să încheie acte juridice, să își asume

²⁴ Art. 25 C.civ.

²⁵ Art. 25 C.civ.

responsabilități și să își valorifice prerogativele legale, constituind baza întregului sistem de drept privat.

Analizând conținutul personalității juridice, atât articolul 25 din Codul Civil, cât și viziunea dominantă în doctrină converg către ideea că aceasta este compusă esențialmente din drepturi și obligații. Această abordare implică o concluzie fundamentală: din perspectiva conținutului său juridic, nu există o diferență intrinsecă între persoana fizică și persoana juridică. Ambele sunt definite și percepute prin prisma capacității lor de a fi titulare de drepturi și obligații. Mai mult, din perspectivă normativă, legiuitorul civil atribuie chiar și persoanei fizice un conținut abstract. Aceasta nu este privită primordial ca o entitate biologică, un „om alcătuit din trup și suflet”, ci ca o construcție juridică, o unitate de norme. Este, în esență, un concept definit exclusiv prin prisma drepturilor și obligațiilor pe care le deține și pe care le poate exercita. Prin urmare, chiar și existența juridică a individului este modelată de cadrul normativ, transformând persoana fizică într-un subiect de drept a cărui esență este dată de raporturile juridice în care poate intra. Această abstractizare subliniază că, pentru drept, identitatea unei persoane, fie ea fizică sau juridică, este legată de rolul său în sistemul normativ, nu de atributele sale intrinseci (biologice sau organizaționale).

În fine, după cum am arătat, cu privire la conținutul personalității juridice, atât articolul 25 C.civ., cât și opinia dominantă în doctrină îl înfățișează ca fiind compus din drepturi și obligații. Ceea ce înseamnă că, din perspectiva conținutului, nu ar exista nicio diferență între persoana fizică și persoana juridică. Mai mult, din perspectiva normativă, legiuitorul îi atribuie persoanei fizice un conținut abstract: aceasta nu este o entitate biologică, ci o construcție juridică, o unitate de norme, definită prin prisma drepturilor și obligațiilor pe care le deține.

C. Identitatea dintre persoana fizică și persoana juridică

Este posibil ca, împrumutând terminologia franceză, și numind persoana juridică – persoană morală, să devină mai ușor de înțeles dacă identitatea dintre persoana fizică și persoana juridică apreciată de Kelsen nu se referă, de fapt, la o identitate substanțială: persoana fizică are, la fel ca persoana morală, personalitate juridică. În acest caz, reprezintă un pleonasm afirmația că persoana fizică sau persoana juridică are personalitate juridică, din moment ce o ființă umană devine persoană (fizică) odată ce îi este atribuită personalitatea juridică, de regulă la naștere. Dacă omul nu este titular de drepturi și obligații, atunci omul nu este o persoană și rămâne o simplă ființă umană. Numai o asemenea abstractizare a personalității juridice ar putea explica lejeritatea cu care aceasta se desprinde de om și poate fi atribuită și altora, nu doar oamenilor (ci și persoanei morale). Urmând acest raționament, se ajunge la conceptul juridic de „persoană”, o pură abstractizare, o construcție intelectuală căreia legea îi stabilește conținutul. Din această perspectivă, teoria lui Kelsen se confirmă: persoana (fizică) nu este o realitate naturală, ci este o construcție juridică compusă din drepturi și obligații. Însă, nu e nevoie de calificarea persoanei fizice ca fiind o persoană juridică pentru a explica personalitatea juridică. Caracterul juridic este intrinsec noțiunii de „persoană” tocmai pentru că „persoana” în sine este o construcție juridică, opusă ființei umane. Unitatea drepturilor și obligațiilor care alcătuiesc persoana juridică în viziunea lui Kelsen ar putea reprezenta, de fapt, personalitatea juridică care îi este atribuită ființei umane și care o transformă în persoană fizică. În schimb, din punct de vedere formal, adică a modului în care iau naștere, persoana fizică nu are nimic în comun cu persoana juridică.

Concluzii

Influența lui Kelsen asupra dreptului și, inclusiv, asupra conceptului de „persoană” nu poate fi negată, chiar dacă nu a fost lipsită de critici. Una dintre principalele critici a fost aceea că, reducând conceptul de „persoană” la un simplu „punct de imputare” al normelor, adică un complex de drepturi și obligații, a ignorat dimensiunea sociologică, psihologică și chiar biologică a ființei umane sau a altor entități cărora li se acordă personalitatea juridică. Dacă personalitatea juridică este doar un construct normativ, teoria lui Kelsen nu explică în mod satisfăcător de ce anumite entități dobândesc personalitate juridică, iar altele nu. De asemenea, dacă persoana este doar un construct normativ, statutul drepturilor fundamentale devine precar. Aceste drepturi ar părea să depindă în întregime de voința legiuitorului, fără o legătură cu demnitatea umană ca o valoare inerentă. Însă conceptul de persoană, în drept, nu poate fi complet separat de ideea de subiect moral, iar o teorie ar trebui să includă o reflecție asupra implicațiilor etice ale atribuirii sau negării personalității juridice.

Dincolo de caracterul filozofic a teoriei lui Kelsen și ale teoriilor care o contrazic pe aceasta, conceptul de „persoană” dobândește o importanță juridică atunci când influențează, de fapt, modalitatea în care se stabilesc persoanele care sunt subiecți de drept. De altfel, nemulțumirea lui Kelsen față de teoria tradițională a pornit tocmai de la existența unei probabilități ca numai persoanele fizice să fie considerate subiecți de drept, în timp ce statutul persoanelor morale să rămână incert. Astfel, acesta a ajuns la concluzia că atât persoanele fizice, cât și persoanele morale sunt, în definitiv, persoane juridice pentru că ambele sunt compuse din drepturi și obligații. Continuând raționamentul lui Kelsen, atât timp cât persoanele fizice și cele morale sunt persoane juridice, atunci ele sunt automat și subiecți de drept. Însă, pentru a explica construcția juridică a persoanei fizice nu este nevoie să

o calificăm pe aceasta drept o persoană juridică, mai ales dacă, astfel, aceasta ar putea fi confundată cu o persoană morală.

În realitate, teoria lui Kelsen nu a urmărit să pună semnul egalității între persoana fizică și persoana morală (juridică), ci a urmărit să evidențieze detașarea conceptului juridic „persoană fizică” de ideea de subiect moral, înțeles filozofic. Totodată, chiar calificarea persoanei fizice ca fiind „persoană juridică” raportat la faptul că aceasta este compusă din drepturi și obligații este discutabilă, întrucât totalitatea drepturilor și obligațiilor pe care le poate cuprinde o persoană se subsumează mai degrabă conceptului de „personalitate juridică”.

În esență, caracterul artificial al persoanei fizice care, în plan juridic, nu este decât o construcție juridică se confirmă pentru că modalitatea în care este reglementată, în prezent, persoana fizică creează o relație de dependență între existența acesteia și drepturile și obligațiile pe care le deține. Ceea ce înseamnă că ființa umană este o persoană fizică numai dacă este titulară de drepturi de obligații, la fel cum o formă de organizare este persoană juridică dacă este titulară de drepturi și obligații. *Per a contrario*, dacă niciuna dintre acestea nu sunt titulare de drepturi și obligații, ipoteză greu de imaginat, atunci ele nu sunt persoane. Nefiind persoane, potrivit art. 25 C.civ., nu sunt nici subiecți de drept civil.

Anumite drepturi sunt astăzi intrinseci ființei umane (precum cele protejate prin CEDO), încât este aproape imposibil de identificat o ipoteză în care o ființă umană ar putea fi lipsită total de personalitate juridică, asemenea instituției istorice a morții civile. Totuși, după cum am arătat, chiar dacă conținutul personalității juridice nu ar putea fi golit în întregime, astfel încât o ființă umană să nu fie și „persoană”, adică subiect de drept, rămâne întrebarea dacă ar putea exista situații în care conținutul personalității juridice să fie restrâns temporar cu titlu de sancțiune.

Bibliografie

- CHARLIN Frédéric., „La mort civile, négation ultime de la personnalité juridique sous le Code Napoléon”, *Beccaria* IV, p. 59-86.
- DWORKIN Ronald, *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge, 1977.
- FULLER Lon L., *The Morality of Law*, Yale University Press, New Haven, 1964.
- GÉRARD Philippe, „L'idée de règle de reconnaissance : valeur, limites et incertitudes”, *Revue interdisciplinaire d'études juridiques*, p. 65 et seq.
- HART Herbert Lionel Adolphus, *The Concept of Law*, Clarendon Press, Oxford, 1961.
- KELSEN Hans, *Pure Theory of Law*, University of California Press, Berkeley, 1967.
- LA TORRE Massimo, „Le modèle hiérarchique et le Concept de droit de Hart”, *Revue de Droit Public* 125, nr. 3, 2024.
- LEBORNE Jérôme, „L'embryon et le fœtus, entre personne et chose, entre science et droit : des protections d'intérêts”, *Revue générale du droit*, 2020, nr. 51180, online www.revuegeneraledudroit.eu/?p=51180.
- LUBLINER Louis, *Concordance entre le code civil du Royaume de Pologne promulgué en l'année 1825 et le code civil français relativement à l'état des personnes ; suivi d'observations sur le droit international privé*, Paris 1846.
- VASILESCU Paul, *Diferend între incapacitățile civile – de folosință ori de exercițiu?*, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. LXIV, nr. 2, pp. 5-21, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.64\(2019\).2.1](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.64(2019).2.1).

ARTICOLE

The practical application of judicial mediation
in Hungarian civil proceedings

DOI: [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.70\(2025\).2.92-119](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.70(2025).2.92-119)
Data publicării online: 19 nov. 2025

Noémi BÉLDI-TURÁNYI*

Abstract: Since 1999, the European Union has issued various guidelines to Member States to develop alternative procedures to improve access to justice. As a result, in 2008 the Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters was adopted, allowing Member States to develop rules on mediation in court proceedings. Member States had until 21 May 2011 to transpose the Directive into their national legislation, which most Member States, including Hungary, have done. The study examines the court mediation procedure in Hungary as one of the most prominent instruments of alternative dispute resolution, with special regard to its origin in the European Union, its Hungarian regulation, and its integration into civil litigation. Using national statistical data, the research presents the practical functioning and experiences of Hungarian court mediation (2014-2023).

Keywords: alternative dispute resolution, court mediation, voluntary and compulsory mediation, Hungarian practice.

* PhD student, Géza Marton School of Legal Studies, University of Debrecen.
Email: turanyi.noemi@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7447-7671>

Table of Contents

Introduction	93
I. EU rules on mediation	95
II. The integration of mediation into the Hungarian legal system	99
A. The Act on Mediation	99
B. The mediation procedure in civil substantive law	101
C. Mediation in civil procedure	104
III. The evolution of court mediation: the Hungarian model	107
IV. National statistics on Hungarian court mediation	114
Summary	117
Bibliography	118

Introduction

Since 1999, the European Union has encouraged Member States to develop alternative out-of-court dispute resolution mechanisms to improve access to justice. The EU policy direction favours mediation as a quick, cost-effective and tailored solution to the needs of the parties. Directive 2008/52/EC, which allows Member States to regulate the use of *judicial mediation* in civil and commercial matters, was adopted in this spirit. The Directive had to be transposed into national law by 21 May 2011, and most Member States, including Hungary, have complied with this obligation.

The objective of this study is to examine the EU regulation of mediation, in particular judicial mediation, and to analyse the impact of this regulatory framework on the development and practice of Hungarian civil procedural law. The central question of the research is how the EU norms have been incorporated into the Hungarian legal order, with particular

attention to the regulation of the voluntary or mandatory use of mediation by courts.

In the second part of the study, an empirical analysis of the use of court mediation in Hungary is presented, based on national statistical data provided by the National Office for the Judiciary (hereinafter: NJO) for the period from 1 January 2014 to 31 December 2023. The quantitative research methodological approach aims at exploring the trends in the number of mediation procedures over the last decade, which will allow conclusions to be drawn on the prevalence and practical application of this legal institution in Hungary.

In the first section of the statistical analysis, I will examine the number of mediation proceedings initiated at national level per year, and then I will look at the number of cases in which the proceedings were ordered by a mandatory court order and the number of cases in which the proceedings were initiated on the voluntary initiative of the parties. The aim of the quantitative data analysis is therefore not only to identify quantitative changes, but also to interpret them in the regulatory and social context.

The hypothesis was formulated during the research:

Court mediation, as an alternative dispute resolution mechanism, has become an established and actively used legal institution in the Hungarian civil justice system;

I. EU rules on mediation

*Recommendation R (81) 7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe*¹ and *Recommendation R (86) 12*² have made recommendations to the governments of the Member States on preventing and reducing court overload. The recommendations considered the introduction of conciliation and mediation to be essential, primarily with a view to reducing the burden on the judiciary. The Recommendations placed particular emphasis on the possibility of settling disputes amicably outside the court system, either before or during court proceedings, and on the provision of benefits appropriate to conciliation procedures. The Recommendations apply to essentially all types of cases, and in particular consider it the main task of the judge to seek conciliation during litigation.

In April 2002, the European Commission presented a Green Paper on Alternative Dispute Resolution In Civil And Commercial Law, which reviewed existing practice in the Member States of the European Union.³ The aim of the paper was to launch a wide-ranging consultation involving Member States and stakeholders in order to identify possible regulatory measures to encourage the use of mediation.⁴

In the spring of 2008, the European Parliament and the Council of the European Union adopted a Directive on certain aspects of mediation in

¹ Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at its meeting on 14 May 1981.

² Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at its meeting on 16 September 1986.

³ Diána SZEKERES: *At the Gate of Court Mediation*, Applied Sciences Forum II, Budapest School of Economics, Budapest, 618.

⁴ See. Mediation Directive Preamble (4) paragraph.

civil and commercial matters (the Mediation Directive, or Directive),⁵ which was designed to facilitate access to alternative dispute resolution and settlement of disputes, in order to ensure a balanced relationship between mediation and judicial proceedings.⁶ In doing so, the Directive *aims primarily to encourage the widest possible use of mediation by the parties, through the Member States*. In addition, one of the explicit aims of the Directive was to promote the development of a new type of mediation forum system which would enable the parties to settle their dispute by agreement and by consensus.⁷

The primary objective of the Mediation Directive *"includes as a goal improved access to justice, access to both in-court and out-of-court dispute resolution methods."*⁸ The objective is in fact the court's function of steering parties towards alternative dispute resolution, which requires the legal authorities to seek to approve an agreement reached in mediation in the form of a settlement that results in a court-judged matter, *res iudicata*, and thus guarantees enforceability.⁹

It therefore attaches the utmost importance to maintaining a balance between judicial and extrajudicial mediation procedures. In this context, the Directive calls on the legislatures of the Member States to enact the necessary legislation, in which the court is given the task of consolidating the

⁵ Directive of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2008.136.01.0003.01.HUN (Access date: 2020.06.18.)

⁶ See. Mediation Directive Article 1 (1).

⁷ See. Mediation Directive Preamble, point 10.

⁸ See. Mediation Directive Preamble paragraph (5).

⁹ István VARGA - Tamás ÉLESS (eds.): *Expert proposal for the codification of the new Civil Procedure Code*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016.

function of directing the parties towards alternative dispute resolution and of approving the agreement reached in mediation.¹⁰ The purpose of the *obligation to provide information on the mediation process* is to make the parties aware of the other alternative options for resolving the dispute. The approval of the settlement by the court provides an additional guarantee for the parties, as it gives the court legal binding force to the mediation agreement.¹¹

The Mediation Directive lays down a definition of *mediation*, which is a legal institution, regardless of its name or reference to it, as a structured process whereby two or more parties to a dispute attempt to resolve their dispute by agreement on a voluntary basis with the assistance of a mediator. This procedure may be initiated by the parties, or proposed or ordered by a court, or provided for by the law of a Member State. Furthermore, mediation includes any mediation by a non-judicial judge concerning the dispute in question. It does not include any attempt by the court or judge seized to settle the dispute in question during judicial proceedings relating to that dispute.¹²

The basic principle of voluntary mediation is enshrined in the Mediation Directive in two ways: on the one hand, it refers to the fact that the parties voluntarily participate in the procedure of their own free will,¹³

¹⁰ Márta GYENGÉNE NAGY: *The impact of the EU regulation on mediation on the Hungarian codification of procedural law*, Magyar Jog, 2016/5. no. 273.

¹¹ Lilla KIRÁLY: *The regulation of the new Hungarian Civil Procedure Code in relation to the preparation of the lawsuit and the taking of evidence in the light of continental and Anglo-Saxon legal systems*, PRO PUBLIKCO BONO - Hungarian Public Administration, 2019/2., 124-125.

¹² See. Mediation Directive Article 3 (a).

¹³ See. Mediation Directive Article 10.

and on the other hand, they voluntarily undertake to comply with and adhere to the terms of the agreement, if the procedure is successful.¹⁴ Mediation is thus a form of conflict management and dispute resolution in which the parties, instead of litigating in court, seek mediation, identify their realistic needs for future cooperation and, recognising and understanding the needs of the other party, settle the dispute by mutual agreement.

While the scope of the Directive is explicitly limited to cross-border cases¹⁵ and the Directive obliges Member States to implement it in cross-border cases, it also encourages Member States to incorporate and apply its provisions in their domestic legal systems.¹⁶

In Europe, there are many examples of mandatory out-of-court mediation in the context of alternative dispute resolution:

In Romania, in certain types of cases – such as low-value property disputes and consumer protection cases – the parties were previously required to attend an information session explaining the benefits of mediation before they could file a lawsuit in court. However, the Romanian Constitutional Court declared this obligation unconstitutional in its Decision No. 266/2014, stating that participation in mediation can only be voluntary and that the parties are free to decide whether to use it. The Romanian Constitutional Court confirmed this position in its Decision No. 560/2018, pointing out that it cannot be made mandatory for the judge to refer the parties to mediation, as this would restrict the parties' free access to justice under Article 21 of the Constitution.

¹⁴ See. Mediation Directive Article 6.

¹⁵ See. Mediation Directive Article 1 (2).

¹⁶ Balázs FÜRJES – András KRÉMER – Éva SOMODI (eds.): *The relationship between mediation and court proceedings in Hungary, Evaluation of the 2009/2010 pilot court mediation programme*, Budapest, 2010, 23.

Similar legislation has been introduced in Croatia¹⁷ and Switzerland¹⁸ in an attempt to reduce the burden on courts.¹⁹ Another common model, as opposed to out-of-court mediation, is court mediation, which functions as a dispute resolution mechanism integrated into the court system, including litigation proceedings.

According to Hungarian legislation, citizens have the possibility to use out-of-court mediation and, if the parties are already in litigation, court mediation. In the following, we will look at the transposition of the institution of judicial mediation into the Hungarian legal system and its regulatory specificities.

II. The integration of mediation into the Hungarian legal system

A. The Act on Mediation

The Hungarian legal system lays down the rules of the mediation procedure in a separate Act, Act V of 2002 on Mediation (Act on Mediation). The Act on Mediation basically laid down the rules of the out-of-court mediation procedure prior to litigation,²⁰ but later it was supplemented by the legal institution of *court mediation* and *compulsory mediation* ordered by the court.

¹⁷ Croatian Civil Procedure Code of 2003 and 2011, and mediation procedure is regulated by Act No. 2011/18.

¹⁸ Swiss Civil Procedure Code of 19 December 2008, in force since 1 January 2011 (schZPO).

¹⁹ Lilla KIRÁLY: *The birth of the new Hungarian civil procedure code and its latest rules*, JURA, 2017/2., 95.

²⁰ Thus, it particularly covered the request, tasks, operation of the mediator, the course of the mediation procedure, the relationship between the parties and the mediator.

The purpose of the Civil Procedure Act is to facilitate the settlement of civil and administrative disputes concerning the personal and property rights of natural persons and other persons in which the parties' rights of disposal are not limited by law.²¹ It sets out a list of cases for which mediation is excluded²² and specifies the categories of cases for which a court decision remains indispensable.

The Act on Mediation defines *mediation* as a specific conciliation, conflict management and dispute resolution procedure, which facilitates the conclusion of court or administrative proceedings, the aim of which is to create a written agreement between the parties to the dispute, based on the mutual agreement of the parties involved in the dispute, a third party not involved in the dispute, with the involvement of the mediator, to resolve the dispute between the parties.²³

The procedural safeguards of mediation include that the mediator must be an independent, impartial third party who has no interest in the case.²⁴ In addition, there is a further requirement to ensure that the mediation is confidential and that confidentiality is guaranteed. Ensuring procedural safeguards is crucial, as without these requirements the mediation process cannot be successfully integrated into the judicial system.

²¹ See. Act on Mediation Section 1. (1) paragraph.

²² See. Act on Mediation Section 1. (3) paragraph, the use of the mediation procedure is excluded in guardianship proceedings, origin proceedings, proceedings related to parental custody with the exception of proceedings initiated for the settlement of the exercise of parental custody, proceedings for the dissolution of adoption, etc.

²³ See. Act on Mediation 2. §.

²⁴ See. Act on Mediation 3. §.

The Act on Mediation also defines the persons entitled to mediate,²⁵ the requirements of conflict of interest for mediators,²⁶ the main rules for the initiation and conduct of mediation proceedings,²⁷ the rules for the termination of mediation proceedings,²⁸ and a separate chapter on the rules for court mediation,²⁹ and the rules for the ordering of compulsory mediation proceedings.³⁰

The Hungarian legislator has transposed the rules on court mediation into civil substantive law and the Code of Civil Procedure, in addition to the rules of the Act on Mediation

B. The mediation procedure in civil substantive law

The creation of the substantive legal rules of mediation can be linked to the entry into force of the new Act V of 2013 on the Civil Code (Civil Code), which proved to be a significant milestone in terms of the introduction of this legal institution into the domestic legal system, as practical experience showed that prior to the entry into force of the Civil Code - especially in the period between 2003 and 2014 - the mediation procedure had not yet fulfilled the expectations of the legislator.

In the provisions of the Civil Code on family law, the legislator specifically mentions the cases in which it is possible to use the voluntary or mandatory form of mediation. The Civil Code provides for the possibility of

²⁵ See. Act on Mediation 4.§-16.§.

²⁶ See. Act on Mediation 25.§.

²⁷ See. Act on Mediation 23.§-38.§.

²⁸ See. Act on Mediation 35.§-38.§.

²⁹ See. Act on Mediation 38/A. § - 38/B. §.

³⁰ See. Act on Mediation 38/C. § - 38/H.§.

recourse to mediation in two cases: on the one hand, in relation to divorce and on the other hand, in relation to disputes concerning parental custody.³¹

Before or during the divorce proceedings, the spouses may, of their own free will or at the initiative of the court, have recourse to mediation to settle by agreement the disputes arising from their relationship or the divorce. They may incorporate the agreement resulting from the procedure in a court-approved settlement agreement.³²

The parties have already had the possibility to use the mediation procedure voluntarily, but the legislator considered it important in codifying the Civil Code to provide the court with the legal possibility to direct the parties towards the mediation procedure and to facilitate an amicable divorce. It is appropriate for the court to direct the parties towards mediation if the relationship between the spouses has not deteriorated to the point where mediation is not possible and if the parties show a willingness to settle the dispute amicably.³³ In this case, the court can only propose the possibility of voluntary recourse to the procedure, leaving it up to the parties to decide whether they actually wish to make use of the mediation procedure. If they do, the agreement resulting from the mediation procedure may be set out in a settlement which, if the legal requirements are met, will constitute the basis for an amicable divorce.

The Civil Code has created the material legal basis for *the ordering of mandatory mediation in parental custody cases* in order to ensure the

³¹ Lajos VÉKÁS – Péter GÁRDOS: *Great Commentary on the Civil Code, Great Commentary on Act V of 2013 on the Civil Code*, Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

³² See. Civil Code 4:22. §.

³³ See. Draft Act T/5949. on the Civil Code, explanation to Section 3:23. §, 546, available at: <https://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>.

exercise of parental custody and the necessary cooperation.³⁴ According to the Draft Act T/5949 on the Civil Code, it is in the fundamental interest of the minor child that the parents decide by mutual agreement on the issues and future exercise of parental custody, since the individual needs and interests of the child are presumably best decided by his/her own parents.³⁵ However, long-term mutual cooperation between parents is particularly important in the exercise of parental custody rights, which can be based on an agreement between the parents.³⁶

Draft Act T/5949 states that the main reason for ordering compulsory mediation is to ensure the best interests and balanced development of the minor child, and that in order to achieve this goal, all possibilities and means should be used to promote cooperation between parents.³⁷ To this end, the court may not only recommend but also, in justified cases, oblige the parties to mediate if any result is to be expected from the procedure or if the parties cannot agree on only one aspect of the matter and the subsequent and lasting cooperation of the parties is essential in the best interests of the child.

However, it is important to note that the domestic legislation on mandatory mediation does not oblige the parties to participate in the mediation procedure, but only to attend the first informative mediation

³⁴ See. Civil Code 4:172. §.

³⁵ See. Draft Act T/5949 on the Civil Code, Section 3:176. § 672.

³⁶ Erika BENKOVICSNÉ VARGA: *Judicial mediation in the practice of the Kecskemét Court, with special regard to the results achieved in mediation proceedings concerning parental custody*, Family Law, 2018/1, 34.

³⁷ See. Draft Act T/5949 on the Civil Code, 672.

session, where they are informed in detail about the essence, process and benefits of the procedure, and are free to decide whether to use mediation.³⁸

Based on the substantive law and the explanatory memorandum, it can be concluded that the legislator's view is that mediation can be a suitable means of safeguarding the interests of the child, as opposed to litigation, where the interests of the child might be neglected due to the strict procedural rules.

Currently, under the substantive law in force, the court can only refer the parties to compulsory mediation in disputes over the exercise of parental authority. However, the possibility cannot be ruled out that the legislator may in the future extend the types of cases in which the court may order mediation.

C. Mediation in civil procedure

The above changes in substantive law also necessitated changes in procedural law, so when drafting Act CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure (Civil Procedure), the legislator - as set out in its main regulatory objectives - paid special attention to the inclusion of mediation as an alternative dispute resolution forum in the judicial system. During the codification process, the legislator not only maintained the existing legal provisions, but also further developed the normative provisions encouraging the use of mediation.³⁹

³⁸According to international literature, we distinguish between the forms of mediation: voluntary, mandatory, and obligatory mediation. The Hungarian regulation is mandatory mediation.

³⁹Adrienn NAGY: *Possible ways of resolving legal conflicts*, Miskolc Legal Review 2018/2, 57.

Same as above the course of the codification of the Civil Procedure, it was proposed that the mediation procedure should be mentioned both in the general and in the special procedures of the Civil Procedure Code.⁴⁰ It was also suggested that the possibility of introducing a new provision in the Civil Procedure "*Special Proceedings*" of the Civil Procedure should be supplemented by a new chapter entitled "*Conciliation in mediation proceedings*".⁴¹ The working group on mediation set up for the codification of the Civil Code essentially proposed the implementation of these positions,⁴² their integration into the civil procedure code,⁴³ which was ultimately ignored by the legislator so that the provision on mediation are scattered in the current Civil Code.⁴⁴

The legislator has already introduced the possibility of "mediation" between the trial and the mediation procedure, which is included in the current Civil Code in the provisions on "*Attempting to reach a settlement in the trial and mediation procedure*",⁴⁵ and in the provisions on "*Attempting*

⁴⁰ The proposal was already raised during the codification works of the Kvtv. in connection with the legislator's intention to install the institution of mediation in the courts.

⁴¹ Gyula BÁNDI: *Further development of the legal regulation of mediation*, Jogtudományi Közlöny, 2000/1, 19.

⁴² András KÖRÖS: *Proposal for the amendment of Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure in order to expand and effectively apply court mediation*. (Manuscript).

⁴³ Márta GYENGÉNE NAGY – Péter SZABÓ – Imre VARGA: *In or outside the Civil Procedure Code, or the place of mediation in procedural law*. In: NÉMETH János – VARGA István (eds.): *Foundations of a New Civil Procedure Code*, HVG-ORAC Publishing, Budapest, 2014, 606.

⁴⁴ See. Civil Procedure 86 § (5): on the failure to perform the mandatory mediation procedure; § 124 on the suspension of the mandatory mediation procedure; § 167 and § 168 on the attempt to reach a settlement with or without the mediation procedure; § 195 on the attempt to reach a settlement; § 238 on settlement.

⁴⁵ See Civil Procedure 195. §.

to reach a settlement in the trial and information on the mediation procedure".⁴⁶

During the codification process, it was also proposed that the rules on the *summoning of a settlement attempt* should be amended to allow for the possibility of court approval of an agreement reached in the framework of an out-of-court mediation procedure. In addition, the legislator drafted additional provisions in the new Civil Code with a view to ensuring the effective implementation of the mediation procedure and its integration into the judicial system:⁴⁷

- The emergence of exclusion rules in the procedural code;⁴⁸
- Jurisdiction and competence in judicial mediation;⁴⁹
- Suspension of the trial during the period of the ordering and conduct of compulsory mediation;⁵⁰
- The judge's duty to inform;⁵¹
- The possibility for the court to approve an agreement reached in mediation and thus enforce the agreement;⁵²
- Developing the mediation procedure and the rules for bearing the costs of litigation;⁵³

⁴⁶ See Civil Procedure 238. §.

⁴⁷ Márta GYENGÉNE NAGY – András KÖRÖS: *On judicial mediation – for everyone, a manual for the peaceful settlement of legal disputes*, HVG-ORAC Publishing, Budapest, 2016, 153-154.

⁴⁸ See. Civil Procedure 12. § (e) point.

⁴⁹ See. Civil Procedure 167. § - 168. §.

⁵⁰ See. Civil Procedure 124. §.

⁵¹ See. Civil Procedure 195. §; Pp, 238. §.

⁵² See. Civil Procedure 195. §.

⁵³ See. Civil Procedure 86. §.

- In family law litigation, priority is given to the mediation procedure, and special rules are created.⁵⁴

By integrating the mediation procedure into the civil justice system, the legislator has created the possibility of incorporating the institution of a flexible mediation procedure, which can be easily adapted by the parties, into the fixed and strict procedural order between the court, the judge and the parties. The creation of an appropriate regulation was particularly important because, in fact, in the judicial mediation procedure, the court provides the backdrop for the mediation procedure as a "service", since it is with the assistance of the judge that the parties are separated from the litigation procedure into the mediation procedure and then, whether or not it is successful, the parties return to the litigation procedure, which is considered to be the main procedure.⁵⁵

III. The evolution of court mediation: the Hungarian model

In accordance with the Mediation Directive, the Hungarian Parliament adopted the amendment to the Act on Mediation on 9 July 2012,⁵⁶ which was extended by a new chapter on 24 July 2012,⁵⁷ thanks to

⁵⁴ See. Civil Procedure 456. § (3).

⁵⁵ Márta GYENGÉNYÉ NAGY – Péter SZABÓ – Imre VARGA: *In or outside the Civil Procedure Code, or the place of mediation in procedural law*. In: János NÉMETH – István VARGA (eds.): *The foundations of a new civil procedure code*, HVG-ORAC Publishing, Budapest, 2014, 602-603.

⁵⁶ Act CXVII of 2012 on the amendment of judicial and administrative laws.

⁵⁷ Section 39 (2) of Act CXVII of 2012 introduced Chapter IV/A of the Civil Procedure Code.

which the special legal provisions on judicial mediation are now included in the Act on Mediation Chapter IV/A.⁵⁸

Thus, the institution of mediation started to be integrated into the judicial system from 24 July 2012, with the introduction of the *court mediation procedure* and from 15 March 2014, with the introduction of the *compulsory mediation procedure*.

Neither the Act on Mediation, nor the applicable substantive or procedural code defines the concept of court mediation, and the rules of court administration only refer to the concept of *court mediation*: "court mediation proceedings are litigation or non-litigation proceedings (hereinafter referred to as the "main proceedings") indicated in the application for court mediation, and are classified as civil non-litigation proceedings for the purposes of registration by the court mediator."⁵⁹

The President of the Hungarian National Office for the Judiciary has defined court mediation as "a non-litigious court procedure in which the parties involved in a dispute attempt to resolve the conflict between them in an alternative conflict management or dispute resolution procedure in connection with the litigation or non-litigation proceedings pending before the court (the "main case"). The purpose of mediation is to enable the parties to reach a written agreement about the dispute, based on a voluntary decision of the parties. The mediation process is conducted between the parties by a neutral third party, not involved in the dispute, a judicial secretary or a judge appointed for this purpose, professionally qualified to

⁵⁸ Orsolya ASBÓTH: *The legal institution of judicial mediation in the light of the data of the national and Győr Court of Justice*, Jog-Állam-Politika, 2024/4, 236.

⁵⁹ See. 14/2002 (VIII.1) on the rules of court proceedings, based on Section 75/A. (2) a).

conduct mediation and independent and impartial in this activity, bound by confidentiality."⁶⁰

The first step to integrate the legal institution of court mediation into the civil justice system was the creation of an appropriate legal framework.⁶¹ However, in order to establish an independent legal institution and to ensure its effective functioning and operation, it is necessary to create not only the legal conditions but also the specific *objectives, methods, personnel, material and procedural conditions*.⁶²

As of 15 March 2014, the activity of court mediator may be conducted by the judge, judge on secondment and court secretary appointed as mediator. The appointment of a court mediator is proposed by the President of the Tribunal, addressed to the President of the Supreme Court, who decides on the appointment of the proposed person. One of the explicit objectives of the National Office for the Judiciary was to ensure that prospective court mediators acquire the necessary knowledge and qualifications to become court mediators by completing accredited training in a professionally quality-assured subject matter, identical to that of out-of-court mediators.⁶³

⁶⁰ Report of the President of the National Judicial Office for 2015, National Judicial Office 2015. 74-75.

⁶¹ Katalin TURCSÁNNÉ MOLNÁR: *Judicial mediation in Hungary from the beginning to the end of 2019* In: Judit GLAVANITS (ed.): *Judge and mediator – selected studies on the theoretical and practical issues of the mediation procedure*, Universitas - Győr Nonprofit Kft., 2020, 16.

⁶² At the international conference entitled "Mediation in our country and in Europe" organized by the National Judicial Office on 5-6 May 2016, Katalin TURCSÁNNÉ MOLNÁR: *The Hungarian model of judicial mediation*.

⁶³ Katalin TURCSÁNNÉ MOLNÁR: *Judicial mediation in Hungary from the beginning to the end of 2019*, 17.

The President of the National Office for the Judiciary has set a target of having a designated court mediator in every court in Hungary with seven or more authorised judges.⁶⁴ At present, there are 117 court mediators in the jurisdiction of two courts⁶⁵ and 20 courts.⁶⁶

The creation of the necessary material and procedural conditions for the implementation of court mediation was also a major challenge, as the design of courtrooms was fundamentally inadequate to provide the necessary communication and physical environment for mediation proceedings. Mediation requires a welcoming environment, of an appropriate size and equipped to allow for smooth communication and cooperation between the parties and the mediator.⁶⁷

To this end, in 2015 the President of the Supreme Administrative Court launched a call for tenders for tangible assets for courts with a larger number of judges. The aim of the tender was to create the infrastructural and operational conditions for mediation. To be awarded the grant, the courts had to commit not only to providing the necessary equipment but also to maintaining staffing conditions, such as the availability and proportionate workload of mediators. The programme has contributed to the creation of autonomous, modern mediation rooms in the courts, thus facilitating the

⁶⁴OBH: Judicial mediation as an effective alternative dispute resolution – More and more agreements are being reached within the framework of mediation procedures, (Source: Jogi Fórum), available at: <https://www.jogiforum.hu/hir/2014/02/25/birosagi-kozvetites-mint-hatekony-alternativ-vitarendeze-egyre-tobb-megallapodas-szuletik-mediacios-eljaras-kereteben/> (access date: 2025.04.15).

⁶⁵ The Debrecen Court of Appeal and the Metropolitan Court of Appeal.

⁶⁶ Official website of the Courts of Hungary, available at: <https://birosag.hu/ugyfeleknek/birosagi-kozvetites/birosagi-kozvetito-kereso>.

⁶⁷ Zsuzsa LOVAS – Mária HERCZOG: *Mediation, or painless conflict management*, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 66-69.

more efficient functioning of mediation procedures.⁶⁸ High quality professionalism is a prerequisite for the effective functioning of the mediation model, which can only be maintained through continuous training and education, which required the development of an appropriate training and education system. From the very beginning, the President of the National Office for the Judiciary has paid special attention to the high quality of the professional training of court mediators.

The provision of personnel for mediation procedures was primarily achieved through accredited basic training courses, while the National Office for the Judiciary also supported further training courses tailored to different target groups, thus strengthening professional development and the uniform quality of mediation activities. The 60-hour basic training courses organised in the courts build on the existing competences of judges and secretaries and the specific methodology has an impact not only on the work of judges but also indirectly on clients.

Experience has shown that the legal qualifications of judicial secretaries and court clerks, as well as their communication experience gained through regular contact with litigants, have provided an excellent basis for learning the skills of mediation. However, the different approaches and competences required for judicial and mediation work made it challenging to step out of the traditional judicial role.⁶⁹

The legal institution of court mediation was introduced by the Hungarian legislator in 2012, but the necessary conditions for the operation of the procedure were provided at the national level in 2014, so the first

⁶⁸ Katalin TURCSÁNNÉ MOLNÁR: *Judicial mediation in Hungary from the beginning to the end of 2019*, 18-19.

⁶⁹ Katalin TURCSÁNNÉ MOLNÁR: *Judicial mediation in Hungary from the beginning to the end of 2019*, 19-22.

court mediation procedures were conducted in 2014. The following section will present the practical experience of Hungarian court mediation.

In the Hungarian law, mediation is generally a voluntary procedure, the purpose of which is to enable the parties to settle their dispute amicably instead of or during court proceedings. The court may provide information on the possibility of mediation at any stage of the proceedings, but participation is not mandatory and is based on the agreement of the parties. Court mediators are usually judges or judicial staff who have received special training and who act as intermediaries between the parties in order to bring the dispute to an amicable conclusion.

In the Hungarian model, however, there are exceptional cases where mediation may be ordered by the court, primarily in family law cases. Under Section 238 of the Civil Procedure Act, the court may suspend proceedings in cases concerning the exercise of parental authority and the arrangement of contact and order mediation between the parties. The purpose of this legal institution is to enable the parties to settle their dispute by agreement, putting the interests of the child first. Section 1(3) of the Act on Mediation states that mediation is essentially voluntary, but that legislation may provide otherwise.

In such cases, the judge decides at his or her own discretion on the necessity of mediation and informs the parties of the purpose, rules, and possible benefits of mediation. The ordering of mandatory mediation does not therefore mean that the parties are forced to reach an agreement, but that they are obliged to turn to a mediator and attend the first information session, where they will receive comprehensive information on the essence of mediation. The parties are then free to decide whether they actually wish to proceed with mediation. Legal literature often refers to this form as

"mandatory optional mediation," which promotes informed decision-making by the parties while maintaining the principle of voluntariness.⁷⁰

If mediation is successful, the agreement reached by the parties may be approved by the court, thus becoming enforceable as a court settlement. If mediation does not lead to an agreement, the proceedings continue through the ordinary litigation process without adversely affecting the rights or procedural position of the parties. Mediation is therefore an integrated but voluntary alternative dispute resolution tool that complements court proceedings in the Hungarian justice system, with the aim of increasing the efficiency of litigation, strengthening cooperation between the parties, and reducing the burden on the courts.

In summary, it can be said that the Hungarian model emphasizes the autonomy of the parties, while at the same time allowing the judge to order mediation in certain family law cases, thereby promoting the protection of the interests of the child and encouraging out-of-court settlements. This flexible solution makes mediation an integrated but essentially voluntary element of the court system, serving both the efficiency of the administration of justice and the goal of social peace.

⁷⁰ Adrienn NAGY: *Possible ways of resolving legal conflicts*, Miskolci Jogi Szemle, 2018/2., 59.

IV. National statistics on Hungarian court mediation

Based on nationally published data, the annual breakdown of the number of court mediations from 1 January 2014 to 31 December 2023 is as follows.

Table 1: Number of court mediation proceedings initiated nationally between 2014 and 2023⁷¹

The statistics cited show that while there was a steady increase in the number of court mediation proceedings between 2014 and 2017,⁷² this growth wave faltered from 2018 onwards, followed by a significant decline in

⁷¹ Orsolya ASBÓTH: *The legal institution of judicial mediation in the light of the data of the national and Győr Court*, 248.

⁷² In 2014: 1281 cases; in 2015: 1716 cases; in 2016: 1748 cases; in 2017: 1787 cases.

2020.⁷³ In this context, it should be noted that the decline in the number of court mediation proceedings may be linked to the new Code of Civil Procedure that entered into force in 2018, which entailed significant changes for the legal practitioners and the parties involved in the litigation.⁷⁴

In the years following 2020, the number of cases initiated per year will stagnate and the number of mediation proceedings initiated in 2023 will be slightly more than halved (990) compared to the previous total of 1,787 mediation proceedings requested in 2017, the highest number ever.⁷⁵

The case flow data also show that by the end of 2023, a total of 13,000 parties involved in litigation will have been referred to a court mediator, which means that at least 26,000 parties involved in mediation proceedings, counting at least two parties per case, will have been directly informed of the proceedings, which can be considered significant.

⁷³ In 2020, only 899 cases were initiated.

⁷⁴ See Sections 21 - 23 of Government Decree 74/2020 (II.31.) on certain procedural measures applicable during the state of emergency, which relate to the omission of the hearing, the making of written statements, and the holding of the hearing via electronic communication network.

⁷⁵ Orsolya ASBÓTH: *The legal institution of judicial mediation in the light of the data of the national and the Győr Court*, 248.

Year	Total number of procedures	Number and proportion of procedures initiated voluntarily	Number and rates of national compulsory procedures
2017.	1787	1209 (67,6%)	578 (32,4%)
2018.	1299	891 (68,7%)	408 (31,3%)
2019.	1193	682 (57,2%)	511 (42,8%)
2020.	899	497 (55,3%)	402 (44,7%)
2021.	929	477 (51,4%)	452 (48,6%)
2022.	878	409 (46,6%)	469 (53,4%)
2023.	990	427 (43,2%)	563 (56,8%)

Table 2: Number of voluntary and compulsory court-ordered mediation procedures between 2017 and 2023, based on statistics.⁷⁶

The table above summarises the number and the proportions of "voluntary request" and "court order" proceedings initiated nationally on an annual basis for the period from 1 January 2017 to 31 December 2023, based on the data available for the period from 1 January 2017 to⁷⁷ 2023. The proportion of voluntary proceedings is gradually decreasing, so that, based on the statistics for recent years, the number of voluntary and mandatory proceedings is converging. The number of court-ordered cases was the highest in 2017, while the ratio of court-ordered cases to voluntary cases was one of the lowest.

⁷⁶ ORSOLYA ASBÓTH: *The legal institution of judicial mediation in the light of the data of the national and the Győr Court*, 250.

⁷⁷ From the statistical data available to the OBH, the number of "voluntary" and "mandatory" procedures cannot be determined for cases before 2017.

Summary

In the Hungarian legal system, the legal institution of out-of-court mediation and so-called in-court mediation has been established, and the study deals specifically with the legal institution of court mediation. The regulation of mediation in the Hungarian legal system has been incorporated through several pillars, first the Mediation Act regulated primarily the out-of-court mediation procedure, and later the rules of court mediation also appeared in the rules of civil substantive and civil procedural law.

According to the Hungarian legislation, the legislator gives priority to the mediation procedure in family law cases, and only in cases concerning parental custody does the legislator allow the court to order a mandatory mediation procedure, which serves the best interests of the child. Court-ordered mediation is therefore voluntary and available to the parties.

Based on a review of Hungarian legislation, in particular the Act on Mediation, Civil Code, and Civil Procedure, as well as Hungarian national statistics on court mediation, it has been established that court mediation as an alternative dispute resolution method is an established legal institution in Hungary and is part of the administration of justice. It should be noted that in recent years the number of compulsory cases has been higher at national level compared to the number of cases initiated voluntarily by the parties.

In conclusion, court mediation, by its diversionary nature, promotes the efficiency of the administration of justice and the conclusion of cases within a reasonable time. The advantage of court mediation is its speed - thanks to Hungarian legislation, the procedure is completed within one to two months, - the procedure is free of fees, less formalised, the final decision is based on the will of the parties, and in the case of a successful procedure, the court approves the settlement and the court settlement has the force of a judgment.

Bibliography

- ASBÓTH Orsolya: The legal institution of judicial mediation in the light of the data of the national and Győr Court of Justice, *Jog-Állam-Politika*, 2024/4.
- BÁNDI Gyula: Further development of the legal regulation of mediation, *Jogtudományi Közlöny*, 2000/1.
- BENKOVICS NÉ VARGA Erika: Judicial mediation in the practice of the Kecskemét Court, with special regard to the results achieved in mediation proceedings concerning parental custody, *Family Law*, 2018/1.
- FÜRJES Balázs – András KRÉMER – Éva SOMODI (eds.): The relationship between mediation and court proceedings in Hungary, Evaluation of the 2009/2010 pilot court mediation programme, Budapest, 2010, 23.
- GYENGÉNÉ NAGY Márta: The impact of the EU regulation on mediation on the Hungarian codification of procedural law, *Magyar Jog*, 2016/5.
- HERCZOG Mária – Zsuzsa LOVAS: Mediation, or painless conflict management, Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
- KIRÁLY Lilla: The birth of the new Hungarian civil procedure code and its latest rules, *JURA*, 2017/2.
- KIRÁLY Lilla: The regulation of the new Hungarian Civil Procedure Code in relation to the preparation of the lawsuit and the taking of evidence in the light of continental and Anglo-Saxon legal systems, *PRO PUBLIKCO BONO - Hungarian Public Administration*, 2019/2.
- KÖRÖS András – Márta GYENGÉNÉ NAGY: On judicial mediation – for everyone, a manual for the peaceful settlement of legal disputes, HVG-ORAC Publishing, Budapest, 2016.
- KÖRÖS András: Proposal for the amendment of Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure in order to expand and effectively apply court mediation. (*Manuscript*).

- NAGY Adrienn: Possible ways of resolving legal conflicts, *Miskolc Legal Review*, 2018/2.
- PANTILIMON Árpád Ikhárd: Reform of the Romanian Civil Procedure Code In: HARSÁGI Viktória (ed.): Central European Civil Procedure Law Reforms and Codifications in the Last Quarter Century - Tradition and Renewal, Study Volume, HVG-ORAC Publishing House, Budapest 2014.
- SZEKERES Diána: At the Gate of Court Mediation, *Applied Sciences Forum II*, Budapest School of Economics, Budapest.
- TURCSÁNNÉ MOLNÁR Katalin: Judicial mediation in Hungary from the beginning to the end of 2019, In: Judit GLAVANITS (ed.): Judge and mediator – selected studies on the theoretical and practical issues of the mediation procedure, Universitas - Győr Nonprofit Kft., 2020.
- VARGA Imre – Márta GYENGÉNÉ NAGY – Péter SZABÓ: In or outside the Civil Procedure Code, or the place of mediation in procedural law. In: NÉMETH, János – VARGA, István (eds.): *Foundations of a New Civil Procedure Code*, HVG-ORAC Publishing, Budapest, 2014.
- VARGA István – Tamás ÉLESS (eds.): *Expert proposal for the codification of the new Civil Procedure Code*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016.
- VÉKÁS Lajos – Péter GÁRDOS: *Great Commentary on the Civil Code, Great Commentary on Act V of 2013 on the Civil Code*, Wolters Kluwer, Budapest, 2021.